

Krisehåndtering i hegemonens skygge

-Russland og Ukrainas håndtering av tre kriser i forbindelse med den russiske Svartehavsflåten utstasjonering på Krim.

Astrid Pernille Skurtveit

Masteroppgave i statsvitenskap
Det samfunnsvitenskapelige fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Høst 2010

Forord

Innleveringen av masteroppgaven nærmer seg. På dette tidspunkt står det for meg at det viktigste med hele masteroppgave-prosessen har vært å mestre den. Mestring kommer imidlertid ikke uten hardt arbeid. Til tider har arbeidet vært en kilde til frustrasjon. I den anledning vil jeg takke venner og familie for å ha gitt støtte og oppmuntring, for å ha vist interesse for arbeidet mitt og i noen tilfeller, for gjennomlesninger og tilbakemeldinger. En spesiell takk går til Frode Løvlie som hjulpet meg på riktig spor og kommet med metodiske og faglige tilbakemeldinger, i flere omganger.

En stor takk rettes først og fremst til mine to veiledere, Anders Kjølberg og Tor Bukkvoll ved Forsvarets Forsknings Institutt. Takk for faglige innspill og tålmodig oppfølging fra arbeidets start til slutt.

Oslo, oktober 2010

Astrid Pernille Skurtveit

Ordtelling: 25006.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Valg av caser	3
1.2	Teoretisk rammeverk og metode	4
1.3	Kilder.....	5
1.4	Veien videre.....	7
2	Konsepter og analyseverktøy	8
2.1	En krise	8
2.2	En enhetlig, rasjonell aktør.....	10
2.3	Aktørenes handlingsalternativer	12
2.4	Aktørenes midler	14
2.4.1	Midlenes påvirkningskraft.....	15
3	Teoretisk forståelsesramme.....	17
3.1	Krisehåndteringsteori.....	17
3.1.1	Krisehåndtering i en realists forståelse av virkeligheten.....	18
3.1.2	Krisens anatomi og utvikling	18
3.1.3	Krisehåndtering: Signaler og midler	20
3.1.4	Statslederens rolle	21
3.1.5	Forståelse, misforståelse og læring i krisehåndtering	22
3.2	Hegemonteori i IR	24
3.2.1	Russland: rollen som hegemon	24
3.2.2	Ukraina: Rollen som antihegemon	27
4	Casestudiene.....	30
4.1	Leieavtalens utløp.....	33
4.1.1	Utfordringen	33
4.1.2	Hvordan Russlands rolle som hegemon er truet.....	34
4.1.3	Hvordan Ukrainas uavhengighet er truet	36
4.2	Partenes krisehåndtering.....	38
4.2.1	Bruk av militære midler	38
4.2.2	Bruk av internasjonale normer og standarder vs. pressmidler	41
4.2.3	Bruk av internasjonale fora vs. bilaterale avtaler	44
4.2.4	Konklusjon	46
4.3	Grensekonflikten	47

4.3.1	Utfordringen	47
4.3.2	Hvordan Russlands rolle som hegemon er truet.....	48
4.3.3	Hvordan Ukrainas uavhengighet er truet	50
4.4	Partenes krisehåndtering.....	51
4.4.1	Bruk av militære midler	51
4.4.2	Bruk av internasjonale normer og standarder vs. pressmidler	55
4.4.3	Bruk av internasjonale fora vs. bilaterale avtaler	59
4.4.4	Konklusjon	61
4.5	Fyrlykten på Jalta.....	62
4.5.1	Utfordringen	62
4.5.2	Hvordan Russlands rolle som hegemon er truet.....	63
4.5.3	Hvordan Ukrainas uavhengighet er truet	64
4.6	Partenes krisehåndtering.....	67
4.6.1	Bruk av militære midler	67
4.6.2	Bruk av internasjonale normer og standarder vs pressmidler	70
4.6.3	Bruk av internasjonale fora vs. bilaterale avtaler	73
4.6.4	Konklusjon	75
5	Endelig konklusjon.....	77

1 Innledning

Dette er en studie av krisehåndtering i en *hegemon/antihegemon*-kontekst. I studien vil jeg se på det utenrikspolitiske forholdet mellom Russland og Ukraina og undersøke hvordan den foreliggende hegemon/antihegemon-konteksten disse partene imellom har påvirket håndtering av tre kriser som har oppstått rundt den russiske Svartehavsflåens utstasjonering på den ukrainske Krimhalvøya. Studiet tar for seg tidsperioden fra Svartehavsflåteavtalens signering i 1997 til og med signeringen av en utvidet Svartehavsflåteavtale i 2010.

Helt siden Ukraina fikk sin selvstendighet i 1991 har forholdet til tidligere unionsfelle Russland vært turbulent. Det ukrainske valget i 2005 tydeliggjorde motsetningene i forholdet mellom de to landene ytterligere. Viktor Justsjenko, som kom til makten gjennom den demokratiske mobiliseringen i Ukraina kjent som Oransjerevolusjonen, ønsket et nærmere samarbeid med vestlige institusjoner som EU og Nato. Gjennom dette ønsket han å minske Russlands sterke innflytelse på ukrainsk politikk og økonomi. De to statenes motstridende utenrikspolitiske interesser bunnet i deres overordnede nasjonale målsetninger. Russland hadde ambisjoner om hegemoni og ønske om innflytelse i sitt nære utland. Dette ble møtt med motstand fra Ukraina, som krevde respekt for ukrainsk territoriell suverenitet og selvstendighet. Mønsteret som avtegnet seg, var en relasjon mellom en hegemon og en anti-hegemon.

En sentral og tilbakevendende konflikt mellom de to landene har vært håndteringen av Svartehavsflåten på Krim. Ifølge Svartehavsflåteavtalen fra 1997 skulle flåten trekkes tilbake fra ukrainsk territorium innen 2017. For Justsjenkos regjering var tilbaketrekningen av flåten en høyt prioritert målsetning. Slik gikk det imidlertid ikke. Seieren til Viktor Janukovitsj i det ukrainske valget i februar 2010 representerte et skifte i den russisk-ukrainske relasjonen. Janukovitsj, som fører en mer russlandsvennlig politisk linje enn sin forgjenger, og Russlands president Dimitrij Medvedev, signerte en forlengelse av Svartehavsflåteavtalen i april 2010.

Denne oppgaven analyserer tre kriser i forholdet mellom Russland og Ukraina knyttet til Svartehavsflåtens tilstedeværelse på Krim. Krisehåndteringsteori, som brukes som rammeverk for analysen, ble utviklet under og etter den kalde krigen, og er ment for å belyse krisehåndtering mellom to like sterke parter. Relasjonen mellom en anti-hegemon og en hegemon representerer en *asymmetrisk* forhandlingssituasjon fordi partene er ulike i politisk, økonomisk og militær styrke. Oppgaven er derfor et eksempel på krisehåndteringsteori anvendt i en asymmetrisk kontekst.

Opgavens hovedanliggende er imidlertid å fortolke tre kriser ved hjelp av krisehåndteringsteori. Enkelt sagt handler krisehåndteringsteori om å overbevise motparten om at motstand ikke lønner seg fordi kostnadene ved motstand er for stor. Hegemonen og antihegemonens respektive midler for å overbevise motparten er kvantitativt og/eller kvalitativt forskjellige. For hegemonen vil dette være midler som gir denne anledning til å dra nytte av sin overlegne maktposisjon i relasjonen. For anti-hegemonen vil dette være midler som gir mulighet til å knytte relasjonen opp mot internasjonale standarder for samarbeid. Oppgavens hovedmålsetning vil være å vise *hvordan* hegemonen og antihegemonen fremmer sine overordnede nasjonale målsetninger, hegemoni versus uavhengighet, i krisehåndteringen.

Problemstillingen for oppgaven er som følger:

Hvordan påvirker Russland og Ukrainas roller som hegemon og antihegemon partenes kost/nytte-vurderinger i håndteringen av krisene knyttet til Svartehavsflåtens tilstedeværelse på Krim?

Funnene i studien tyder på at bruk av maktmidler er problematisk for hegemonen, til tross for dens overlegne stilling. Dette bunner i hegemonens avhengighet av aksept i det nære utland og i det internasjonale samfunn generelt. Midler som gir internasjonal legitimitet for antihegemonens handlinger er antihegemonens viktigste forhandlingskort i møte med hegemonen.

1.1 Valg av caser

I studiet inngår tre ulike caser som hver beskriver en krise i relasjonen mellom Russland og Ukraina. Krisene har oppstått på tre ulike tidspunkt i perioden 1997 til 2007. Alle de tre casene har en klar avgrensning i tid, men tidsperiodene er av ulik lengde. Case 1 beskriver en pågående konflikt mellom partene og foregår derfor parallelt med case 2 og 3. De tre casene kan alle knyttes direkte til håndteringen av Svartehavsflåteavtalen, og er som følger:

1. Case 1. Uenigheten om Svartehavsflåtens leieavtale. Nærmere bestemt konflikten om leieavtalens utløp og om tilbaketrekningen av Svartehavsflåten fra ukrainsk territorium.
2. Case 2. Grensekonflikten i Kertsj-stredet som fant sted i 2003 og dreier seg om fastsettelsen av en maritim grense mellom øya Tusla, som tilhører Ukraina, og Russland.
3. Case 3. Fyrlyktsaken som fant sted i 2006 og har sitt opphav i uklarheter rundt Svartehavsflåtens rettigheter til bruk av områder og fasiliteter på Krim.

Alle de tre casene har tilknytning til Svartehavsflåteavtalen og kan eksplisitt spores tilbake til uklarheter om denne. Casene belyser også prinsipielle problemer knyttet til den overordnede interessemotsetningen mellom Russlands og Ukrainas politikk i relasjon til hegemoni. De er også eksempler på situasjoner som har ført til, eller kunne ført til, bruk av militære midler mellom Ukraina og Russland.

Et forhold det har vært viktig å ta hensyn til i sammenligningen av casene, er læring mellom casene. Dersom aktørenes handling i de ulike casene ikke er uavhengig av hverandre, vil data fra enkeltcasene følge på hverandre, og funnene fra casene representerer ikke substansielt ny informasjon.¹ I denne oppgavens tilfelle kan dette konkret vise seg som et problem i skillet mellom håndtering og forebygging av en krise. I effektiv håndtering inngår effektiv forebygging som en sentral komponent. De to begrepene innhold overlapper hverandre, og det kan derfor være vanskelig å

¹ Alexander L. George og Andrew Bennett, *Case Studies and Theory Development in the Social Science* (London: MIT Press, 2004), 33.

avdekke om en aktørs handling representerer håndtering av en krise eller mer langsiktig forebygging av en ny.² Jeg har valgt ikke å sette noe skarpt skille mellom de to begrepene i analysen. En grunn til dette er at læring mellom casene er inkorporert som en del av forståelsen av datamaterialet ettersom krisehåndteringen spesielt tar for seg forståelsen av den annen part som en forutsetning. På denne måten er medbrakt erfaring fra en case til en annen et viktig moment for forståelsen av partenes håndtering av de tre casene. George og Bennett skriver da også at dersom læringseffekter er avdekket og bevisstgjort, trenger de ikke forringe konklusjonene i studiet.³

Læring kan imidlertid sees som et noe misvisende uttrykk å bruke i oppgavens kontekst. Læring assosieres gjerne med et positivt utbytte av en situasjon, mens tilfellet i oppgavens case handler mye om negative erfaringer. Et mer dekkende begrep vil være at aktørene tar med seg erfaring som leder til forutinntatthet eller negative forventninger i møte med en ny krise.

1.2 Teoretisk rammeverk og metode

Opgavens mål er primært å analysere tre kriser i relasjonen mellom hegemonen Russland og antihegemonen Ukraina ved bruk av krisehåndteringsteori. Oppgaven er derfor en teoretisk fortolkende casestudie. De teoretiske bidragene i oppgaven er hentet fra krisehåndteringsteori og hegemonteori. Det er tatt utgangspunkt i en modell innen denne krisehåndteringsteorien, krisens anatomi og utvikling, utviklet av Snyder og Diesing. En nærmere beskrivelse av modellen finnes i kapittel 3, hvor de mest relevante punktene innen krisehåndteringsteori med hensyn til oppgaven gjennomgås. Snyder og Diesings modell er nyttig av flere grunner. Den viser ulike faser i en krises forløp, noe som dras nytte av i struktureringen av oppgaven. Innholdsmessig er den interessant fordi den knytter forekomsten av kriser opp mot den generelle relasjonen

² Ole A Lindaas, *Krisehåndtering og kriseforebygging*. Nupi-rapport nr 188 (1995):3-4.

³ George og Bennett, *Case Studies and Theory Development in the Social Science*, 33.

mellom stater og fordi den baserer seg på konkrete og lett gjenkjennbare analytiske begreper.

Studiet er gjennomført som en sammenlignende multipel case-studie. George og Bennett omtaler en case-studie som et veldefinert *aspekt* ved en historisk episode som forskeren velger å analysere, heller enn episoden i seg selv.⁴ Aspektet som er i fokus i hver enkelt case i denne oppgaven, er krisehåndtering. Det jeg ønsker å sammenligne, er hegemon/antihegemon-kontekstens konsekvenser for krisehåndteringen i de tre casene. Utfordringen i en sammenlignende case-studie er å skape et godt grunnlag for sammenligning. I dette arbeidet har jeg fått god hjelp av krisehåndteringsteoriens presise begrepsapparat.

Begrepene "signalisering" og "midler" er viktige i krisehåndteringsteori og står sentralt i oppgaven. Partene signaliserer sine holdninger ovenfor hverandre ved hjelp av uttalelser og handlinger. Til sammen utgjør dette det konkrete uttrykk for hvordan en krise håndteres idet den er oppstått. Partenes bruk og valg av signalisering og midler utgjør utgangspunktet for sammenligningen og konklusjonen i oppgaven.

Hegemonteori, slik den brukes i internasjonale relasjoner, utgjør den andre teoretiske innfallvinkelen i oppgaven. Hegemonteori brukes her til å definere de to partene som hegemon og antihegemon, og skissere de to partenes rolle overfor hverandre.

Spenningen som oppstår som konsekvens av de to rollenes iboende motstridende interesser utgjør grunnlaget for valg av signalisering og midler i krisehåndteringen.

1.3 Kilder

Informasjonen som er brukt i kartleggingen av de tre casene, er funnet i oversatte artikler fra russiske og ukrainske aviser og nyhetsbyråer, samt artikler om de ulike casene fra bøker og tidsskrifter. Forløpet til de ulike casene karakteriseres, men fokuset ligger først og fremst på aktørenes utspill. Med utgangspunkt i oppgavens

⁴ George og Bennett, *Case Studies and Theory Development in the Social Science*, 18.

rasjonell aktør-tilnærming er det utspillene som utgjør det viktigste kildematerialet til analysen, mens konteksten utgjør en bakgrunn å analysere utspillene mot.

Dataenes reliabilitet, med andre ord deres troverdighet, er viktig for å kunne trekke valide slutninger av funnene i analysen. Trusler mot dataenes troverdighet er vanskelig å unngå, men bevissthet om dem øker kvaliteten på dataene. Et reliabilitetsproblem oppstår umiddelbart idet jeg er avhengig av informasjon fra oversatte kilder.

Konsekvensen er en avstand til kildene jeg må forholde meg til. For å minske avstanden, benytter jeg meg av kilder der oversettelsene holder høy kvalitet. I oppgaven vil jeg ikke oversette direkte sitater fra avisartiklene fra engelsk til norsk, dette for å unngå at en ytterligere oversettelse skaper misforståelser eller forandrer innholdet i sitatene. Mer generell bakgrunnsinformasjon hentet fra artiklene vil gjengis på norsk. Samarbeid med eksperter på russisk og ukrainsk politikk har også vært en viktig kvalitetssikring for innholdet i oppgaven.

Avisartiklene er i hovedsak hentet fra databanken Eastview som abonneres på av Forsvarets Forskningsinstitutt. Artiklene ble søkt opp gjennom databankens søkemotor. Stikkord for søkene var tidsperioden krisene fant sted, nøkkelord (for eksempel Tuzla, Kerch Strait, the Black Sea Fleet agreement) samt navnet på sentrale aktører (for eksempel Vladimir Putin eller Victor Yushenko). Avisartiklene og andre kilder henvises til ved fotnoter. Siteringsstilen som er bruk heter Chicago 15th a.

Bruk av media som kilde byr på utfordringer. Medier har en egen agenda, nemlig å selge sitt budskap, noe som kan farge deres fremstilling av virkeligheten. Media kan ønske å dramatisere en situasjon fordi de ønsker å fange leserens oppmerksomhet. Dette kan gi et mindre sannferdig bilde av virkeligheten. Ettersom krisene det skrives om her i tillegg er av internasjonal karakter, kan nasjonalisme og patriotisme påvirke måten journalisten legger frem en sak på. Disse utfordringene har jeg forsøkt å komme rundt ved kun å ta i bruk sitater fra statsoverhodene og ministerier som er direkte gjengitt i mediene. På den måten forholder jeg meg kun til uttalelser, og ikke til sakens fremstilling slik den er gjengitt av journalisten.

I krisehåndtering er internasjonal støtte en viktig faktor. Politikere bruker derfor bevisst media i krisesituasjoner. Politikerne benytter media til å signalisere intensjoner til den annen part og til å informere og påvirke egen opinion og andre lands regjeringer.⁵ Aviser og andre typer media brukes slik som kommunikasjonskanaler for partene. Dette er i og for seg ikke problematisk, ettersom det er partenes signalisering overfor hverandre som er fokus for analysen. Som forsker er det nettopp bevisstheten rundt uttalelsers innhold utover det som er sagt som er av interesse. Det er dette som viser partenes underliggende intensjoner og interesser.

1.4 Veien videre

I kapittel to redegjøres det for begrepet krise og for analyseverktøyet jeg har tatt i bruk for å sortere og diskutere dataene. I kapittel tre tar jeg for meg krisehåndteringsteoriens mest sentrale poeng med hensyn til mitt empiriske materiale, og redegjør for Russlands og Ukrainas fundamentale politiske målsetninger som hegemon og antihegemon.

I kapittel fire åpnes det med en redegjørelse for det underliggende spenningsforholdets eksplisitte sammenheng med de tre krisene. Videre tar jeg for meg casene og analyserer dem. Hver case avsluttes med en oppsummering. Til sist kommer den avsluttende konklusjonen hvor jeg sammenligner casene med utgangspunkt i hegemon/anti-hegemon-kontekstens betydning for håndtering av de tre krisene.

⁵Anders Kjølberg, "Krisehåndtering". *Internasjonal Politikk* 49, nr 1 (1991): 23.

2 Konsepter og analyseverktøy

2.1 En krise

Den klassiske definisjon på krise omtalt i litteraturen tar utgangspunkt i forholdet mellom stormakter med betydelige militære ressurser der konsekvensene av en krig kan være dramatiske. Den kanskje mest kjente definisjonen ble formulert av Charles Hermann. Han sier:

”...a crisis is a situation that threatens high priority goals of the decision-making unit, restricts the amount of time available for response before the transition is transformed, and surprises the members of the decision-making unit by occurrence.”⁶

Hans fokus lå på elementene *overraskelse*, *begrenset tid* for beslutningstagning, samt at *vitale mål* innen en stat er *truet*. I et asymmetrisk maktforhold som analysert her, har partene ikke sammenlignbar militær kapasitet – Russland er langt sterkere militært enn Ukraina. Det asymmetriske maktforholdet kan vise seg å endre krisens forløp.

Begrepet må derfor tilpasses denne endrede konteksten.

Rosenthal mfl. har videreutviklet forståelsen av krise utover det klassiske tilfelle av militære motsetninger. De anser overraskelsesaspektet i Hermanns definisjon som problematisk. Ifølge forfatterne vil det være best å se på overraskelseselementet som bare en av mange faktorer som kan lede til usikkerhet og slik la høy grad av usikkerhet være definerende for en krisesituasjon. Rosenthal mfl. åpner for at en krise kan variere i grad fra situasjoner hvor en stats eksistens er truet, til situasjoner som kan skape en viss dramatik, men hvor det ikke umiddelbart stilles spørsmål ved statens overlevelse.⁷ På denne måten åpnes begrepet også til å kunne inkludere et bredere spekter av hendelser.

Rosenthal mfl. ender til slutt opp med denne definisjonen på krise:

⁶ Charles Hermann, “Some issues in the study of international crisis.” I *International Crisis: Insight from Behavioral Research*, red. Charles F. Hermann, 13 (New York: The Free Press, 1972).

⁷ Uriel Rosenthal, Michael T. Charles, Paul ‘T Hart. “The world of crisis and crisis management.” I *Coping with Crisis: The management of disaster, riots and terrorism*, red. Uriel Rosenthal, Michael T. Charles, Paul ‘T Hart, 9-10 (Illinois,USA: Charles C. Thomas Publisher, 1989).

”A crisis is a serious threat to the basic structures or the fundamental values and norms of a social system, which –under time pressure and highly uncertain circumstances – necessitates making critical decisions”.⁸

To ytterligere avklaringer er nødvendig med hensyn til krisebegrepet. I det følgende diskuteres krisen som et subjektivt fenomen og krisen som ennå ikke har funnet sted.

En og samme konfliktsituasjon kan oppfattes ulikt av to parter. I en asymmetrisk relasjon kan en situasjon for den svake part representere en krise, for den sterkere parten kan konflikten oppfattes som alvorlig, men ikke truende eller helt uproblematisk. En krise kan derfor beskrives som et subjektivt holdningsfenomen. Den oppstår fordi en aktør ut i fra sin virkelighetsforståelse oppfatter sine fundamentale interesser som truet.⁹ Et slikt subjektivt perspektiv utelukker imidlertid ikke at de to partene kan ha en lik forståelse av en krisesituasjon, med andre ord at de har felles forståelse av hvilke interesser og verdier som står på spill.¹⁰ Konsekvensene for den enkelte stat av de truede interessene, er imidlertid ulike.

Rosenthal mfls definisjon av en krise, som ligger til grunn i oppgaven, kan omfatte en hendelse som enda ikke har funnet sted - en potensiell krise. Implisitt i Hermanns definisjon av krise, slik den er brukt i klassisk krisehåndteringsteori, er at hendelsen som klassifiseres som en ”krise” allerede må ha funnet sted. Dette på grunn av kriteriet overraskelse. En situasjon kan ikke være overraskende og samtidig være ventet. Fordi kriteriet ”overraskelse” er byttet ut med et mer åpent begrep, nemlig ”usikkerhet” i Rosenthals definisjon, er min påstand at en ”krise” også kan beskrive en hendelse som kan opptre i fremtiden og vil kunne beskrives som en potensiell ”krise”. Et annet aktuelt eksempel på en potensiell krise, er klimakrisen verden står overfor i dag.

Følger vi Hermanns begrepsforståelse kan en krise per definisjon ikke forespeiles, bare karakteriseres i etterkant. Ifølge Rosethals definisjon derimot, kan en krise være potensiell. En potensiell ”krise” kan slik sies å være like gyldig som en allerede

⁸ *Ibid.*

⁹ Ole A Lindaas, *Krisehåndtering og kriseforebygging*, 6. Se også Robert Jervis, *Perceptions and misperceptions in international politics*. (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1976).

¹⁰ Ole A Lindaas, *Krisehåndtering og kriseforebygging*, 6.

oppstått konfliktsituasjon. Følger vi resonnementet ut i empirien ser vi at krisen rundt leieavtalens utløp per definisjon kan kalles en “krise” selv om den, dersom den hadde oppstått, ikke ville kommet som en overraskelse hverken på partene eller på omverdenen. Dette er på grunn av den store usikkerheten som var knyttet til hva som ville skje ved Svartehavsflåteavtalens utløp.

Hvilke avgjørelser som treffes av de involverte aktørene er kritisk for utviklingen av en usikker situasjon - beslutningene kan være krisedrivende, eller deeskalerende. Slik sett handler en krise i sin essens om beslutningstagning. Dette er konsistent med tanken om at aktører er rasjonelle og peker fremover mot selve håndteringen av krisen. I det følgende kommenterer jeg bruken av en rasjonell aktør-modell i oppgaven.

2.2 En enhetlig, rasjonell aktør

Underdal fremhever bruk av en *enhetlig, rasjonell aktør*-modell dersom man ønsker å finne en generell retning i lands politikk, dersom man studerer temaer som gjelder trusler av vitale mål for beslutningstagere, og dersom det er nasjonal konsensus om saken det gjelder.¹¹ Denne tilnærmingen er hensiktsmessig fordi det gir struktur til materialet, klargjør forskerens rolle i analysen og hjelper til å vise resultater på en oversiktlig måte.

I oppgaven sees staten på som en enhetlig aktør. I Russland og Ukraina er landenes offisielle utenrikspolitikk oftest representert på høyeste nivå, det vil si av den sittende presidenten og statsministeren. I større grad enn for andre post-sovjetiske land, har russisk politikk mot Ukraina vært sentralisert og kontrollert av presidenten, statsministeren og deres nære rådgivere.¹² I perioden 1996 til 1997 ble en intergovernmental kommisjon, et russisk-ukrainsk konsultativt råd, samt en strategisk gruppe for russisk-ukrainsk samarbeid opprettet. Men til tross for dette er det

¹¹ Arild Underdal, "Can We in the study of International Politics do without the Model of the State as a Rational, Unitary Actor?" *Internasjonal Politikk* 42, no.1 (1984): 76.

¹² Janusz Bugajski, *Cold peace. Russia's new imperialism* (London: Praeger Publishers, 2004), 80.

fremdeles slik at relasjonene konsentreres på høyeste nivå innen politikken.¹³ Den russiske og ukrainske presidentens/statsministerens dominans i mellomstatlige spørsmål taler for å bruke en enhetlig aktør i dette studiet.

Den indre splittelsen i ukrainsk politikk utfordrer imidlertid bruken av en enhetlig aktør. Splittelsen kom til syne også når det gjelder Svartehavsflåten tilstedeværelse på Krim. Da Russlands daværende president Vladimir Putin foreslo utvidelse av flåteavtalen i oktober 2006, ble han møtt med to ulike svar fra ukrainsk hold.

Daværende statsminister Viktor Janukovitsj åpnet for en forlengelse av avtalen. I følge Janukovitsj sto en forlengelse av flåteavtale ikke i motsetning til Ukrainas nasjonale interesser. Daværende forsvarsminister i Viktor Jutsjenkos regjering, Anatolij Hrytsenko, avviste derimot forslaget som uinteressant.¹⁴ Imidlertid er det presidenten i Ukraina som har ansvaret for utenrikspolitiske saker, og hans offisielle standpunkt er nasjonens standpunkt. Dette var også tilfelle under Leonid Kutsjmas presidentperiode fra 1994 til 2004. I tillegg var det ukrainske UD's offisielle standpunkt siden avtalens signering at den russiske Svartehavsflåten skulle forlate Krim ved avtalens utløp i 2017.¹⁵ Dette legitimerer bruken av en enhetlig aktør til tross for politisk uenighet om saken innad i landet.

Det er presidentens intensjonelle handlinger som skal kartlegges i analysen. Utforming av gode analyseverktøy på bakgrunn av intensjoner er vanskelig. For å forenkle prosessen antas det i oppgaven at presidenten vil oppføre seg rasjonelt. Rasjonalitet er definert som optimal korrespondanse mellom et mål og de midlene som må tas i bruk for å nå målet.¹⁶

I en krisehåndteringssituasjon antas det at aktørens hovedmålsetninger vil være 1) å forsvare egne fundamentale interesser 2) å unngå uønsket opptrapping av en konflikt

¹³ Tor Bukkvoll og Anders Kjølberg, *Liaisons dangereuses –political relationships in the Nato, Russia and Ukraine triangle*. FFI-rapport (2001): 42.

¹⁴ Vladimir Socor, "Putin's Black Sea Fleet proposal testing Ukraine." *Black Sea Security Program*, Harvard University, 01.11.2006. URL: <http://www.harvard-bssp.org/bssp/publications/124>

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ George Tsebelis, *Nested Games. Rational Choice in Comparative Politics* (California: University of California press, 1990), 19.

når egne interesser forsvares.¹⁷ Målet er å få motparten til å vike fordi den innser at risikoen for negative konsekvenser overstiger fordelene ved å stå på egne interesser. Måten å kunne oppnå den første målsetningen på uten å risikere opptrapping av en konflikt, er gjennom manipulering av motpartens verdistruktur.

Rasjonell adferd er basert på en tro på at aktøren vil handle ifølge et allment akseptert hierarki av verdier som vil være konsistente over tid.¹⁸ Det er dette hierarkiet av verdier som utgjør en parts verdistruktur. Verdiene er, ifølge Snyder og Diesing, 1) strategiske interesser 2) interesse for eget omdømme 3) interesser som ligger innad i aktøren.¹⁹ De tre interesseområdene er essensielle i krisehåndteringen. Det er disse, sammen med en parts militære kapasiteter, som utgjør den forhandlingskraften en part går inn i en forhandlingssituasjon med. Forhandlingskraft tilsvarer den fastheten en part viser med hensyn til å stå på sitt eller vike i forhold til motparten.

Russland og Ukraina forsøkte å få den andre til å vike ved å få den til å tvile på egen forhandlingskraft, de prøvde å påvirke motpartens kost/nytte-kalkyler. Øverst på hver av partenes verdihierarki sto to motstridende strategiske interesser: Ønske om hegemoni vs. ønske om nasjonal selvstendighet. I det følgende gjøres først en begrensning i forhold til hvilke handlingsalternativer partene sto overfor i krisesituasjonene. Deretter beskrives hvilke midler Russland og Ukraina hadde tilgjengelig for å påvirke motpartens verdistruktur.

2.3 Aktørenes handlingsalternativer

I en konkret situasjon kan det virke svært vanskelig for en aktør å få oversikt over alle mulige handlingsalternativer, men prinsipielt sett synes aktørene å stå overfor tre ulike alternativer.

¹⁷ Kjølborg, "Krisehåndtering," 20.

¹⁸ Kjølborg, "Krisehåndtering," 28.

¹⁹ Glenn H. Snyder og Paul Diesing, *Conflict Among Nations. Bargaining, decision making, and system structure in international crisis*, (New Jersey: Princeton University Press, 1977): 183.

- Første alternativ er ensidig å oppgi egne mål. Ved denne handlemåten avstår den ene parten fra å forfølge sine målsetninger med den konsekvens at den annen part oppnår å få fullt gjennomslag for sine.
- Andre alternativ er gjensidige innrømmelser som åpner for inngåelse av kompromiss. For at et konfliktutfall skal kunne kalles for et kompromiss, må begge parter ha vist vilje til å reonsere på sine opprinnelige krav. Ettergivenheten behøver imidlertid ikke være like stor på begge sider.
- Tredje alternativ er at begge parter velger å holde fast på sine opprinnelige krav, mens man gjennom ulike påvirkningsteknikker forsøker å få motparten til å oppgi sine målsetninger.²⁰

De to første handlingsalternativene har til felles at en eller begge parter er villig til å fire på egne krav for slik å kunne møte motpartens interesser og dermed unngå en ytterligere opptrapping av konflikten. I det tredje handlingsalternativet er ingen av partene villige til å møte motpartens krav på bekostning av egne interesser. I stedet søker de å holde på egne interesser og samtidig påvirke motparten til å oppgi sine målsetninger. De to første handlingsalternativene kan sies å representere en mer løsningsorientert adferd, mens handlingsalternativ tre representerer en kresedrivende adferd.

Russland og Ukrainas nasjonale politiske målsetninger var sterkt motstridende. Derfor var det svært usannsynlig at noen av partene ensidig ville oppgi egne mål slik det første prinsipielle handlingsalternativet tilsier. Et helt og holdent løsningsorientert handlingsalternativ vil jeg derfor utelukke fra studien, en gjensidig utelukkende variabel med verdiene konfliktorientert/løsningsorientert er slik sett ikke hensiktsmessig å bruke. Mer aktuelt er det at signaliseringen varierer på en dimensjon fra mer til mindre konfliktorientert handling. Snyder og Diesing kaller dette "coercive bargaining" og definerer denne som en situasjon der partenes motstående interesser er verdsatt høyt sammenlignet med partenes felles interesser. "Coercion" er uttrykt

²⁰ Raino Malnes, "Lecture notes on conflict theory". (Forelesningsnotater fra forelesning i fredsstudier på Den Internasjonale Sommerskolen, Universitetet i Oslo, 1991-1994).

gjennom implisitte eller eksplisitte trusler om bruk av makt. Forhandlingssituasjonen er preget av trusler, men med en og annen imøtekommende handling for å redusere spenningene.²¹ Mer konfliktorientert handling vil føre til en eskalerende situasjon, mens mindre konfliktorientert handling vil føre til en deeskalerende situasjon.

Også med hensyn til handlingsalternativer er det et poeng å understreke partenes subjektive oppfattelse i en krises forløp. Det som i en parts oppfattelse er en deeskalerende handling vil ikke nødvendigvis oppfattes slik av den andre. To parter kan med andre ord oppfatte en og samme handling ulikt.

2.4 Aktørenes midler

For å påvirke kost/nytte-vurderingene i en krise, signaliserer partene til hverandre gjennom bruk av *midler*. Valg av midler er avgjørende for budskapet som formidles. Partenes midler i krisehåndteringssituasjonen består hovedsakelig av to typer - *harde*, i form av militære kapasiteter, og *myke*, i form av politiske og økonomiske ressurser som pressmidler, internasjonal rett, verbale uttalelser og ulike former for diplomati. Russland og Ukrainas midler var ikke jevnbyrdige. Dette fordi relasjonen var asymmetrisk og landenes kost/nytte-kalkulasjoner ble påvirket av ulike type trusler.

Russland representerte den sterke part i forhandlingssituasjonene. Den sterke part vil gjerne ønske å se ulike sakskomplekser i sammenheng, slik at det er de samlede relasjoner, og makt, som bestemmer politikken.²² Ukraina representerte den svake part. En småstat vil som regel ønske at det er internasjonale normer og regler, ikke makt, som bestemmer utfallet av interessemotsetninger, og at de enkelte saker skal sees hver for seg, ikke som en del av et samlet problemkompleks, fordi det siste vil favorisere storstaten.²³

På bakgrunn av det ovenforstående vil partenes midler bestå av både harde og myke ressurser, men på grunn av asymmetrien i relasjonen vil midlene være av noe ulik art.

²¹ Snyder og Dieisng, *Conflict Among Nations. Bargaining, decision making, and system structure in international crisis*, 197.

²² Anders Kjølberg, "Krisehåndtering – igjen aktuelt?" *Norsk Militært Tidsskrift* 178, no.4 (2008) :5.

²³ *Ibid.*

Tilgjengelige midler for hegemonen vil være: Militære midler, pressmidler: Økonomiske, politiske eller råvåretilgang, og bilaterale avtaler. Tilgjengelige midler for anti-hegemonen vil være: Militære midler, å referere til internasjonale normer og standarder og å henvende seg til internasjonale fora. I avsnittene under diskuteres hegemonens og antihegemonens midler mer inngående med hensyn til midlenes mulighet til å påvirke motpartens kost/nytte-vurderinger.

2.4.1 Midlenes påvirkningskraft

Krisehåndtering handler i stor grad om å balansere makt. Begge parter har mulighet til å ta i bruk militære maktmidler overfor hverandre. I utgangspunktet er det en betydelig kvantitativ forskjell i graden av forhandlingskraft de to partene besitter gjennom dette middelet, men som oppgaven vil vise, er store militære muskler ikke nødvendigvis ensbetydende med sterk forhandlingskraft.

Når en stat inngår en bilateral avtale, er ikke dette i utgangspunktet en materialisering av et maktmiddel. I en asymmetrisk relasjon er imidlertid en slik avtale ofte et rammeverk innenfor hvor en sterk stat har mulighet til å ta i bruk instrumenter for maktbruk. Dette henger sammen med at en bilateral avtale, som for eksempel den intergovernmentale avtalen om Svartehavsflåten mellom Russland og Ukraina, ikke er basert på internasjonal lov, slik for eksempel en internasjonal traktat er.²⁴

Hegemonens bruk av pressmidler bærer i dens overlegenhet i ressurser, det være seg militære, politiske eller økonomiske. Gjennom bruk av pressmidler legger hegemonen direkte press på motparten for slik å få gjennomslag for sitt standpunkt i en sak.

Antihegemonens viktigste midler er å referere til internasjonale normer og standarder og å henvende seg til internasjonale fora. Gjennom bruken av dem har Ukraina mulighet til å oppnå sympati og legitimitet for sin sak fra det internasjonale samfunn. Disse midlene er antihegemonens viktigste "våpen" for å påvirke en hegemonens kost/nytte-kalkulasjoner, fordi en antihegemonens viktigste forhandlingskort er å undergrave hegemonens anseelse. Dette henger sammen med nødvendigheten for en

²⁴ Mer om forskjellen på internasjonale avtaler og traktater: Malcolm N. Shaw, *International Law* (Cambridge : Cambridge University Press, 2008), 906.

hegemon av å bli akseptert i det internasjonale samfunn. Uten aksept fra det nære og fjerne utland kan Russland ikke bli en hegemon, bare en sterk stat.

3 Teoretisk forståelsesramme

Det teoretiske bidraget i denne oppgaven er todelt. Jeg vil analysere casene gjennom bruk av krisehåndteringsteori. Krisehåndteringen foregår mellom to parter, en hegemon og en antihegemon. Jeg vil derfor skissere Russlands og Ukrainas roller i håndteringen i lys av hegemonteori. Både krisehåndteringsteori og hegemonteori er omfattende teorier. Jeg har konsentrert meg om de delene av teorien som er relevante for analysen. Under beskrivelsen av hegemonteori har jeg dratt inn Russland og Ukraina som eksempler for å klargjøre relevansen av teorien. De to teoriene beskrives på de følgende sidene.

3.1 Krisehåndteringsteori

Krisehåndteringsteori ble hovedsakelig utviklet i USA under og etter den kalde krigen. Klassiske verker på området tar hovedsakelig for seg stormakter i krise, og det er derfor først og fremst gjennomført studier av krisesituasjoner med en eller flere stormakter i fokus. Denne tilstanden reflekterer den bipolare sikkerhetstenkningen som var aktuell i dette tidsrommet. En krise fant sted i forholdet mellom to likeverdige motparter, i en symmetrisk relasjon. Etter Sovjetunionens fall har det storpolitiske landskapet endret seg. Samtidige forskere innen krisehåndtering peker på at det er viktig å rette forskningen inn mot småstater i krise, da det i fremtiden vil bli vanligere med krisesituasjoner der en eller flere småstater er sentrale aktører.²⁵ Dette har det vært flere eksempler på i senere tid, både på verdensbasis, og ikke minst i konflikter der Russland er involvert. Et eksempel er konflikten mellom Russland og Georgia, der en langvarig spenning mellom partene økte til en krise i august 2008 på bakgrunn av

²⁵ Bengt Sundelius, Bengt Stern, Fredrik Bynander, *Krishantering på Svenska – Teori och Praktik* (Lund: Nerenius & Santérus Förlag, 2006), 12.

russisk militær støtte til de georgiske utbryterrepublikkene Sør-Ossetia og Abkhasia. Krisen gikk over i krigshandlinger i løpet av måneden.²⁶

3.1.1 Krisehåndtering i en realists forståelse av virkeligheten

Krisehåndteringsteori er fundert på en tankegang hentet fra realismen. Denne teoretiske retningen har vært, og er, dominerende for forståelsen av internasjonal politikk. Realismen tar utgangspunkt i at det er staten som er aktør. Statenes hovedansvar er å bevare nasjonale interesser, og en viktig faktor for bevaring av egne interesser er den relative maktbalansen mellom stater - én stats makt går på bekostning av en annens.

Krisehåndteringsteori tar for det første utgangspunkt i stater som har direkte interessekonflikter. Det typiske eksempelet er å gjøre eksplisitt krav på ett og samme område.²⁷ For det andre baserer krisehåndteringsteori seg på kost/nytte-tenkning. Hensikten med krisehåndtering er å påvirke motpartens kost/nytte-vurderinger slik at ”utviklingslinjer som er gunstige for oss blir mer sannsynlige, og utviklingslinjer som er ugunstige blir mindre sannsynlige.”²⁸

En krise i nasjoners mellomstatlige relasjoner kan oppstå i svært ulike kontekster, men to generelle trekk kan sies å prege slike konfliktsituasjoner. Det ene er oppfatningen om at ens egne interesser er truet, det andre er oppfatningen om at tiltak for å imøtegå trusselen for å ivareta egne interesser, bærer i seg en risiko for at en selv vil bli påført kostnader. Utenrikspolitiske konfliktsituasjoner kan med andre ord analyseres som et beslutningsdilemma der beslutningstagere svært ofte rives mellom to hensyn. Hensynet til egne, truede målsetninger tilsier at noe må gjøres, mens frykten for motreaksjoner tilsier at en heller forholder seg passiv.²⁹

3.1.2 Krisens anatomi og utvikling

²⁶ Jon Kaare Bjerkan, ”Konflikten: Georgia og Sør Ossetia,” *Nrk.no* 08.08.2008. <http://www.nrk.no/nyheter/utenriks/1.6168840> (hentet 22.juli.2009).

²⁷ Lindaas, *Krisehåndtering og Kriseforebygging*, 6.

²⁸ Kjølborg. ”Krisehåndtering –igjen aktuelt?” 10.

²⁹ Lindaas, *Krisehåndtering og Kriseforebygging*, 3.

Snyder og Diesing identifiserer hvordan en krise oppstår og utvikler seg, samt viser til en umiddelbar og en mer bakenforliggende årsak til krisens eksistens. I det følgende karakteriseres disse trekkene.

Den umiddelbare årsak til en krise kan være et forsøk av en stat på å presse en annen gjennom en implisitt eller eksplisitt trussel om bruk av makt. Denne første handlingen beskrives som en *utfordring*. Teknisk sett er det denne som starter krisen ved å representere en klar mulighet for krig. En slik utfordring motiveres av en utløsende faktor. Ifølge forfatterne finnes det en generell/ekstern³⁰ og en mer spesifikk utløser.³¹ Den generelle/eksterne utløseren tilsvarer en situasjon hvor en stat oppfatter en hendelse i sitt nære miljø som utolererbar. Situasjonen forårsakes av en eller flere staters handlinger og er utolererbar av ulike grunner. Den truer statens eksterne eller interne sikkerhet, den truer statens økonomi eller den nasjonale verdighet og prestisje.³²

Snyder og Diesing identifiserer også en spesifikk utløser. Dette er en særskilt og spesielt provoserende handling av motstanderen som ofte oppfattes som dråpen som får begeret til å renne over. Identifiseringen av slike spesifikke utløsere må ikke tillegges for stor kausal verdi da de fungerer mer som passende anledninger eller legitimering av en utfordring enn som direkte årsak til den. Den virkelige årsaken er mer sannsynlig funnet i den generelle utløseren.³³ Uansett provoserer disse frem en reaksjon hos motstanderen, som svarer med motstand.

En krisesituasjon kan imidlertid også forekomme uten å være villet eller planlagt fra myndighetenes side. Uhell kan skje, eller tilfeldigheter kan utløse svært spente situasjoner mellom stater. Et eksempel er den georgiske dronen som ble skutt ned over den georgiske utbrytterrepublikken Abkhasia den 20. april 2008. Georgia hevdet dronen ble skutt ned av et russisk MiG 29-fly. Russland nektet for dette og hevdet at

³⁰ En generell utløser består av to typer, en intern og en ekstern. Nesten enhver krise er et resultat av både interne og eksterne utløsende faktorer, jeg konsentrerer meg imidlertid her kun om den eksterne utløseren, en trussel representert av krefter utenfor utfordrerens. En intern utløser har opphav innad i utfordrerens/staten selv.)

³¹ Snyder og Diesing, *Conflict Among Nations. Bargaining, decision making, and system structure in international crisis*, 11.

³² *Ibid.*

³³ Snyder og Diesing, *Conflict Among Nations. Bargaining, decision making, and system structure in international crisis*, 12

abkhasiske separatister stor bak nedskytingen.³⁴ Uavhengig av hvem som faktisk stod bak nedskytingen var dette en situasjon som forverret en allerede spent utenrikspolitisk relasjon betraktelig.

I det en utfordring er et faktum, må den møtes med *motstand* dersom en krise skal forekomme. Motstanden kan være klar og tydelig eller den kan være mer diffus, som fravær av offisiell respons på utfordringen fra regjeringshold. En konfrontasjon oppstår når en utfordring møtes av klar og tydelig motstand. Dette er krisens kjerne. Konfrontasjonen kan vare fra dager til måneder og er preget av spenning og signalisering fra begge parter.³⁵

Snyder og Diesing skisserer tre ulike måter en krise kan ende på - ved krig, at den ene siden kapitulterer, eller gjennom fremforhandlet eller stilltiende kompromiss.³⁶ Denne studien befatter seg imidlertid ikke med krisenes utgang, så denne delen av krisene vil ikke analyseres.

3.1.3 Krisehåndtering: Signaler og midler

Innen krisehåndtering er begrepene ”signaler” og ”midler” sentrale. Partene kommuniserer med hverandre gjennom det krisehåndteringsteorien beskriver som signaler. Signaler kan være ord eller handlinger, og er ment å påvirke den annen parts adferd.³⁷ Midler er de ressursene partene har tilgjengelig til å formidle signalene sine gjennom. Midlene kan være i form av militær makt eller diplomati. Bruken av signalene og troverdigheten til bruken av midlene står sentralt i krisehåndteringsteorien. Når to parter vurderer troverdigheten av hverandres signaler,

³⁴ Trine Stalsberg, "Russland skjøt ned fly." *Nettavisen* 26.mai 2008.

<http://www.nettavisen.no/utenriks/article1937861.ece> (besøkt 31. august 2010).

³⁵ Snyder og Diesing, *Conflict Among Nations. Bargaining, decision making, and system structure in international crisis*, 14.

³⁶ For mer informasjon om krisers utgang, se Snyder og Diesing, *Conflict Among Nations. Bargaining, decision making, and system structure in international crisis*, 14-21.

³⁷ Kjølberg, "Krisehåndtering", 27.

er det motpartens *evne* og *vilje* til militær maktbruk som er i fokus. Det er dette som underbygger de diplomatiske pressmidlene.³⁸

Evnen til å bruke militær makt vurderes ut fra størrelse og kvalitet på de militære styrkene og deployering av disse; spesielt overføring av militære enheter til kriseområder. Endring av beredskapsnivå, samt tidligere bruk av militærmakt i lignende situasjoner, er tegn på at en part er villig til å bruke militær makt dersom en situasjon krever det.³⁹

Hvilke midler en part tar i bruk vil påvirke motpartens tolkning av konflikten alvorlighetsgrad, samt formidle partenes innstilling til situasjonen til omverdenen. Avhengig av situasjonen og av hvem motparten er, finnes det midler som signaliserer en mer eller mindre løsningsorientert holdning til situasjonen.

Klassisk krisehåndteringsteori tar utgangspunkt i at partenes midler er symmetrisk fordelt. Denne oppgaven tar utgangspunkt i parter i en asymmetrisk relasjon. Når småstater kommer inn i analysen, blir maktforholdet mellom to parter asymmetrisk. Dette fordi ressursene er ulikt fordelt. ”En relasjon mellom to eller flere aktører er symmetrisk når partene rår over samme mengde likeartede midler. Motsatt er en relasjon asymmetrisk hvis en av aktørene komparativt besitter vesentlig mer av et middel, eller hvis en av aktørene besitter et middel av helt ulik art”.⁴⁰ ”Det avgjørende kjennetegnet på asymmetrisk krig er at ressursene som er sentrale for konflikten utfall, ikke er symmetrisk, men asymmetrisk fordelt”.⁴¹

3.1.4 Statslederens rolle

Statslederens, det vil si presidentens eller statsministerens rolle innen krisehåndteringsteorien, er tungt vektlagt. Denne innehar ansvaret for å etablere politiske mål og å vurdere kostnad og nytte når det gjelder ulike handlingsalternativer.

³⁸ Kristin Ven Bruusgaard, Fiskerikonflikter i Barentshavet – potensiale for eskalering? En komparativ studie av russiske reaksjonsmønstre under oppbringelsen av 'Tsjernigov' (2001) og 'Elektron'(2005), FFI-rapport (2006).

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ Johannes Rø. Hva er rettferdig krig i et asymmetrisk trusselbilde? En normativ diskusjon av USAs forkjøpskrigspolitikk. IFS Info, nr 4 (2006), 16.

Statslederen må være villig til å gripe inn i avgjørelser som tas i den militære planleggingen og i implementeringen av planene.^{42 43} Han eller hun representerer staten i denne oppgaven. I tradisjonell krisehåndteringsteori hevdes det at å studere staters avgjørelser i en krisesituasjon kan gi god innsikt i staters primære interesser. ”Tiden er knapp og avgjørelser må tas som ikke kan gjemmes i en annen saks kontekst”.⁴⁴ Med et moderert krisebegrep er overraskelsesmomentet nedtonet og erstattet med usikkerhet i situasjonen. Dette gir mer tid for beslutningstakerne og primære interesser avdekkes ikke like umiddelbart. Partene kan derfor ha sekundære interesser bak avgjørelsene de tar. Disse kan finne sted i forhold til motparten, men også i forhold til egen befolkning eller på bakgrunn av personlige interesser. Kutsjmas håndtering av grensekonflikten gir et eksempel på krisehåndtering motivert av personlige interesser.

3.1.5 Forståelse, misforståelse og læring i krisehåndtering

Selve forhandlingssituasjonen under en krise er bestemt av en parts antagelse om at motstanderen vil trekke seg heller enn å svare, og slik sørge for opptrapping av konflikten. Beslutninger om neste trekk gjøres på bakgrunn av fortolkning av tilgjengelig informasjon om motparten og motpartens signalisering. En kvalitativt god beslutning krever altså evne til å analysere og vurdere motpartens informasjon, verdier og målsetninger.⁴⁵

Feiltolkninger kan oppstå dersom en part forstår motpartens trekk basert på tidligere erfaringer. Læring skjer ved at nye og ukjente strukturer forstås gjennom

⁴² Alexander L. George, ”Crisis Management: The Interaction of Political and Military Considerations”, *Survival* sept/okt (1984): 224.

⁴³ Krisehåndteringsteori diskuterer farene ved presidentens komplekse og vanskelige rolle. Disse beskrives som faren ved ”micromanagement” og usikkerhet rundt evnen til rasjonalitet under stress og press. Disse aspektene ville ikke diskuteres videre i denne oppgaven, da det er de er en mellomstatlig relasjon representert ved en rasjonell aktør, ikke en psykologisk tilnærming som benyttes.

⁴⁴ Rosenthal, Charles, T Hart, *Coping with crisis. The Management of Disasters, Riots and Terrorism*, 7.

⁴⁵ Kjølborg, ”Krisehåndtering,” 27.

sammenligning med strukturer som aktøren kjenner fra før. Både negative og positive erfaringer følger dette mønsteret og fører til læring.⁴⁶

Den turbulente russisk-ukrainske relasjonen etter 1991 tilsier at tolkningen av motpartens signaler raskt ble preget av negative forventninger. Ukraina hadde utviklet antipatier mot Russland og betraktet all aktivitet som tegn på russisk imperialisme. De opplevde at Russland så på dem som en lillebrorstat og et ”midlertidig prosjekt” som med tiden igjen ville bli russisk territorium. Russland på sin side oppfattet Ukraina som en ustabil stat, med emosjonelt drevne politikere, og som en komplisert samarbeidspartner.

Feiltolkninger kan også oppstå dersom et land overfører forståelsen av seg selv over på motparten, såkalt projeksjoner. Projeksjoner oppstår ved at ledere overfører egne verdier og mål over på motstanderen og tolker eller forutser motstanderens neste trekk basert på dette. Dette kan føre til misforståelser dersom motstanderen ledes av andre verdier og mål enn antatt.⁴⁷ Informasjon om motpartens kultur, språk og forhandlingskultur er viktig for å unngå denne type feiltolkninger. Disse faktorene gjør seg gjeldende i forholdsvis like stor grad i de to nabolandene ettersom landene deler en politisk og kulturell fortid. Oppfattelsen av fremtiden mellom russiske og enkelte ukrainske politikere kan imidlertid avvike betydelig fra hverandre, men dette fører til indre spenning og uenighet heller enn misforståelser i relasjonen.

Et effektivt verktøy for å unngå misforståelser er en direktelinje mellom staters regjeringskontorer.⁴⁸ Et klassisk eksempel på en slik kommunikasjonskanal er ”den røde telefon”, opprettet i 1962, mellom Washington og Moskva som en direkte konsekvens av Cubakrisen. En slik telefonlinje finnes også mellom regjeringskontorene i Kreml og Kiev.

⁴⁶ Richard Ned Lebow, *Between Peace and War. The Nature of International Crisis* (London: Johns Hopkins University Press Ltd, 1981):199.

⁴⁷ *ibid.*

⁴⁸ George, ”Crisis Management: The Interaction of Political and Military Considerations,” 233.

3.2 Hegemonteori i IR

3.2.1 Russland: rollen som hegemon

Den greske termen ”hêgemon” oversettes på engelsk til ”commandor” og refererer til et individ som har militær kommando og ofte også politisk makt.⁴⁹ En hegemon kan være en supermakt,⁵⁰ men en hegemon vil i tillegg ha spesielle motiver og evne til politisk innflytelse og er derfor noe kvalitativt mer enn en supermakt. Hegemoni-begrepet ble utviklet av den italienske marxistiske teoretikeren og filosofen Antonio Gramsci på begynnelsen av 1900-tallet. Gramsci brukte begrepet ”hegemoni” om det kulturelle lederskapet til en klasse innad i et samfunn og om antihegemoniet som dets motreaksjon. Begrepet har senere blitt overført til IR gjennom ny-gramscianismen, som ble utviklet på 80-tallet.⁵¹ Ny-gramscianistene er kritisert for en selektiv og idealistisk bruk av hegemonibegrepet. Denne kritikken skal imidlertid ikke diskuteres videre her. I oppgaven forholder jeg meg til hegemoniet slik det er beskrevet i IR-litteraturen.

En hegemons egenskaper er definert ulikt i IR-litteraturen. Det er derfor viktig å redegjøre for den forståelsen av begrepet som danner grunnlaget for oppgaven. Mowle og Sacko hevder at en hegemon er en stat som har 1) viljen, 2) evnen og 3) aksept fra det internasjonale system til å anta internasjonalt lederskap. Dette lederskapet innebærer opprettholdelsen av regler som gjelder i mellomstatlige relasjoner.⁵² For å kunne falle inn under definisjonen hegemon må Russland være i besittelse av disse tre faktorene. Fravær av en eller flere av dem hindrer Russland i å innta rollen som hegemon.⁵³

⁴⁹ Davis Wilkinson, ”Hêgemonía: hegemony, classical and modern”. *Journal of world-system research*, XIV, no. 2 (2008): 122.

⁵⁰ En supermakt erverver sin status gjennom overlegenhet i militær og økonomisk makt

⁵¹ Robert Cox, ”Social Forces, States and World Orders”. I *Approaches to World Order*, red.. Robert Cox og Timothy Sinclair, 84-123. (Cambridge: Cambridge University Press, 1996)

⁵² Thomas S. Mowle og David, H Sacko, ”The Unipolar dilemma: Bandwagons, the Balkans and Baghdad”. Forskningsrapport presentert på ISA-konferansen, 2004, 7.

⁵³ Thomas S. Mowle og David H. Sacko, *The Unipolar dilemma: Bandwagons, the Balkans and Baghdad*, Forskningsrapport presentert på ISA Konferansen (2004), 10. Se også Adam Watson. *The Evolution of International Society*. (London: Routledge, 1992).

Det er liten tvil om at Russland har *viljen* til å være en regional hegemon, men per i dag betegnes Russland ikke som én. Starten på nittitallet var preget av politisk usikkerhet og en viss underdanighet i forhold til Vesten, men ambisjonene var vekket til live igjen innen midten av tiåret. Som en konsekvens av Russlands behov for å ta vare på egne sikkerhetspolitiske interesser utviklet det seg en bestemt og nasjonalistisk linje med hensyn til internasjonale spørsmål. Linjen var basert på Russlands bilde av seg selv som en stat separ fra Vesten og som en ledende stat i Eurasia.⁵⁴ Da Putin kom til makten i 2000 var målet å innføre en sterk og autoritær stat basert på nasjonalisme i folket. Denne filosofien ville ikke bare kunne forhindre separatisme innenfor landets grenser, men også være et utgangspunkt for utvidelse av dem og slik fungere som formelen til et nytt og mektig Russland.⁵⁵

Evne til hegemoni er basert på militær, økonomisk og politisk innflytelse. Dersom Russland skal være en hegemon, må landet ha militær, økonomisk og politisk innflytelse over sitt nære utland. Med hensyn til Ukraina må det kunne sies at russisk innflytelse er til stede innenfor disse kategoriene. Militært skjer dette hovedsakelig gjennom tilstedeværelse på Krim med Svartehavsflåten. Foruten den psykologiske effekten det hadde på Ukrainas nasjonale selvfølelse at Russland har en militær base på ukrainsk jord, var flåtens hovedkvarter reelt sett et hinder for et eventuelt ukrainsk Nato-medlemskap. I tillegg kunne tilstedeværelsen av flåten ansees å hindre Ukraina i å utvikle sitt eget maritime forsvar, da Svartehavsflåten legger beslag på de fleste og beste av Ukrainas havner.

Økonomisk benyttet Russland aktivt Ukrainas gassgjeld til Russland som forhandlingskort. I tiden etter Sovjetunionens oppløsning leverte Russland gass til Ukraina til svært lave priser. Slik ble Ukraina tilvendt et høyt forbruk av gass og ble avhengig av billige gassforsyninger fra Russland. Ukraina er en av Europas største forbrukere av gass, og er det landet i Samveldet av Uavhengige Stater, SUS, med

⁵⁴ Graham Smith, "The Mask of Proteus: Russia, Geopolitical Shift and the New Eurasianism". *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series*. 24, No.4 (1999): 482.

⁵⁵ Bugajski, *Cold Peace. Russia's new Imperialism*, 17.

høyest gassgjeld til Russland.⁵⁶ I tillegg er Ukrainas våpenindustri sårbar for russisk handelsboikott. Ukraina har en massiv statseid våpenindustri med produksjonsmidler nedarvet fra sovjettiden. Dette betyr at eksport av varer kun er tilpasset det russiske markedet.⁵⁷

Russland har politisk innflytelse over Ukraina på ulike områder. Ukraina motsatte seg en nærmere integrering i institusjoner hvor Russland og de tidligere sovjetstatene inngår, ettersom dette ble ansett som kun å være en arena for russisk dominans. Ukraina forble et medlem av SUS og inngikk en avtale med Russland om Common Economic Space. Ukraina ønsket imidlertid ikke å integreres sikkerhetspolitisk. Ettersom SUS-samarbeidet ikke bar særlige frukter, fokuserte Russland etter 2001 mer på bilaterale relasjoner med de tidligere sovjetstatene. Det er ganske enkelt enklere for Russland å dominere i en bilateral enn en multilateral setting, ettersom Russland i en multilateral setting risikerer å møte forent motstand.⁵⁸ Russland har også blandet seg inn i ukrainske valg for å støtte opp om russlandsvennlige kandidater, samt bidratt til å opprettholde grensekonflikter med Ukraina for slik å kunne kontrollere Ukrainas utenrikspolitikk, for eksempel muligheter for medlemskap i Nato.⁵⁹

Det tredje punktet, *aksept* fra det internasjonale system til å anta internasjonalt lederskap, skiller seg fra de to andre ved at det ikke kan sørges for av Russland alene. Aksept er noe du får, ikke noe du tar. Dette er også det springende punktet for Russland på veien mot å gjenreise sin stormaktsstatus. Aksept som hegemon må foregå på to plan: Av hvert enkelt land innen hegemonenes innflytelsessfære og av det internasjonale samfunnet.⁶⁰ De fleste landene i Øst-Europa har et anstrengt forhold til Russland på grunn av landets sterke interesser i regionen, noe som reflekteres av at de fleste av landene ikke aksepterer den russiske posisjonen i området. Det samme gjaldt for Ukraina. Posisjonen kan også sees som truet av internasjonale aktører som Nato og

⁵⁶ Jakob Hedenskog og Robert L. Larsson, *Russian Leverage on the CIS and the Baltic States*. (Stockholm: Swedish Defence Research Agency, 2007), 66.

⁵⁷ Trondsen, Flemming. "Putin advarer Ukraina mot å bli Natomedlem." *Aftenposten.no* 28.06.08 URL: <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article2511231.ece> Besøkt 31.august. 2010.

⁵⁸ Hedenskog og Larsson, *Russian Leverage on the CIS and the Baltic States*, 20.

⁵⁹ Hedenskog og Larsson, *Russian Leverage on the CIS and the Baltic States*, 25.

⁶⁰ Thomas S. Mowle og David H. Sacko, *The Unipolar dilemma: Bandwagons, the Balkans and Baghdad*, Forskningsrapport presentert på ISA Konferansen (2004), 7.

EU, som gjennom utvidelse og samarbeidsavtaler med enkeltstater over tid har forsøkt å etablere seg i området. Opprettelsen av nye delelinjer og utvidelse av militære allianser skaper en situasjon Russland frykter, fordi landets egen posisjon som hegemon undermineres.

3.2.2 Ukraina: Rollen som antihegemon

Ukraina ønsket uavhengighet fra Russland. Hva vil det si for en stat å være uavhengig? Formelt sett kan man si at en stat på den ene side hevder indre suverenitet, det vil si myndighet over alle andre autoriteter innen statens territorium og befolkning. På den annen side hevder staten det som kan kalles ytre suverenitet. Med dette menes ikke myndighet over, men uavhengighet fra autoriteter utenfor statens territorium.⁶¹

En integrert og hel stat hevder altså både innenriks- og utenrikspolitisk suverenitet. Limet mellom den indre og ytre suvereniteten er statens legitime bruk av makt. Dersom den indre myndigheten ikke er suveren, vil dette også true den territoriale makten fordi tvangsmakt som rettsvesen, politi og militære styrker ikke kan benyttes på legitimt vis. ”Et uavhengig politisk samfunn som påberoper seg rett til suverenitet (eller som av andre er anerkjent retten til dette) uten å kunne befeste denne retten i praksis, kan ikke med rette kalles en stat.”⁶²

Av dette forstår vi at statens samlede suverenitet ikke bare er et krav fra staten, men også noe den håndhever i praksis gjennom bruk av tilgjengelige instrumenter. Ved å unnlate å utøve makt når dette er påkrevet for å opprettholde suverenitet, opphører også den statlige suvereniteten. Suvereniteten kan tapes og gjenvinnes gjennom bruk av makt, men en stat kan også overgi suverenitet. Dette kan skje mer eller mindre frivillig. Det typiske eksempelet på frivillig overgivelse av suverenitet er gjennom medlemskap i en supranasjonal institusjon som EU.

Å akseptere å være under innflytelse av en hegemon er også en måte å overgi suverenitet på, men denne situasjonen preges i mindre grad av frivillighet. Et liv i en

⁶¹ Hedley Bull, *The Anarchical Society: A study of order in World Politics*. (New York: Columbia University Press, 1977), 8.

⁶²*Ibid.*

hegemons skygge kan virke som beskyttelse for en svak stat fordi hegemonens nærvær ofte virker preventivt i forhold til andre staters aggresjon. Uansett vil en slik vasallstat risikere å måtte se sin suverenitet undergravet av hegemonen selv. Hegemonen anerkjenner formelt at mindre stater innen dens innflytelsessfære har ordinære rettigheter til suverenitet, likhet og uavhengighet. Imidlertid er hegemonen klar til å krenke disse rettighetene dersom den ser det nødvendig, og da ofte med referanse til et overskridende prinsipp.⁶³

I en hegemoniell relasjon er vasallstater i stand til å beholde sin formelle selvstendighet, men deres faktiske utenrikspolitikk er begrenset av hegemonens makt.⁶⁴ Eksempel på dette ser vi i USAs beskyttende, men også dominerende politikk i forhold til Latin-Amerika. I Sovjetunionens tilfelle var det ofte prinsippet om fred og fordragelighet innen statens innflytelsessfære som legitimerte en invasjon. Men dette betød fred og fordragelighet innenfor det sovjetiske systemets ramme og spilleregler. Tilstander som truet opprettholdelsen av kommunismen ble slått ned på, som for eksempel da Sovjetunionens hær gikk inn i Tsjekkoslovakia i august 1968 og kastet regjeringen som hadde tillatt en mykere sosialisme å vokse frem i landet.⁶⁵

Det er noe av det samme vi ser i krisene rundt Svartehavsflåten. Da Ukraina krevde suverenitet og selvstendighet og var villig til å kjempe for dette, ble det oppfattet som provoserende fra russisk side fordi Ukraina ikke føyde seg inn under det systemet Russland ønsket i sin geografiske nærhet. Russland ønsket Ukraina som klient, ikke som en likeverdig partner på den internasjonale arena. Ukrainske motsvar på russisk dominans har vært forsøk på å etablere en motvekt gjennom tilknytning til ulike internasjonale organisasjoner. Ukraina var med å opprette GUAM⁶⁶ i 1997⁶⁷, og annonserte sin interesse for Nato-medlemskap i 2002.

⁶³ Bull, *The Anarchical Society: A study of order in World Politics*, 209.

⁶⁴ Thomas S. Mowle og David H. Sacko, *The Unipolar dilemma: Bandwagons, the Balkans and Baghdad*, Forskningsrapport presentert på ISA Konferansen (2004), 10. Se også Adam Watson. *The Evolution of International Society*. (London: Routledge, 1992).

⁶⁵ Bull, *The Anarchical Society: A study of order in World Politics*, 209.

⁶⁶ GUAM Organisation for Democracy and Economic Development ble opprettet av Georgia, Ukraina, Aserbadjan og Moldova i 1997. I 1999 ble Usbekistan medlem, men landet trakk sitt medlemskap i 2005. Organisasjonen hevdes å være opprettet med det mål å balansere russisk innflytelse i SUS-området.

⁶⁷ Hedenskog og Larsson, *Russian Leverage on the CIS and the Baltic States*, 24.

Som retningsgivende for analysen kan vi si at for Ukrainas del ville fundamentale normer og verdier trues dersom statens territoriale grenser ikke ble respektert, samt dersom ukrainske sentrale myndigheter ble underminert. Ukraina ville være en anti-hegemon om de ikke aksepterte russisk lederskap. I de konfliktene som omhandles i denne oppgaven, vil det kunne være å forsvare seg med bruk av militær makt, handle i henhold til internasjonale normer og standarder og å ta i bruk internasjonal fora, og eventuelt motta støtte hos andre nasjoner som motvekt mot russisk makt.

4 Casestudiene

Den russiske Svartehavsflåten ble, sammen med havnebyen Sevastopol, grunnlagt på Krimhalvøya i 1783 av fyrsten Potemkin. Flåten har stor historisk og politisk betydning for Russland. Den militære betydningen av flåten er svekket de siste tiårene ettersom flåten forfaller, men den spilte likevel en viktig rolle i konflikten med Georgia i 2008 og er av betydning for beskyttelse av transitt av russisk gass i området. Flåten lå under den sovjetiske marinen fram til 1992, da den kom under ukrainsk lovgivning som en konsekvens av Sovjetunionens oppløsning. Dette var utgangspunktet for forhandlingene mellom de to partene om flåtens fremtid.

Forhandlingene om eierskapet til Svartehavsflåten begynte i april 1992, idet Ukrainas president Leonid Kravtjuk utstedte et dekret om at den russiske Svartehavsflåten, tidligere under det felles sovjetiske forsvar, nå skulle plasseres under Kievs lovgivning ettersom den befant seg på ukrainsk territorium. Russlands president Boris Jeltsin svar var å utstede et tilsvarende dekret, men han stilte seg åpen for en deling av flåten.⁶⁸ Forhandlingene som fulgte ble lange og kompliserte. De endte imidlertid med signeringen av tre mellomstatlige avtaler den 28. mai 1997 av Russlands statsminister Viktor Tsjernomyrdin og den ukrainske statsministeren Pavlo Lazarenko. De tre avtalene er bedre kjent som Svartehavsflåteavtalen, og omhandler:

"Den russiske Svartehavsflåtens status og betingelser for flåtens opphold på ukrainsk territorium", "retningslinjer for deling av Svartehavsflåten", "felles løsninger (mutual settlements) med hensyn til deling av Svartehavsflåten".^{69/70}

Avtalen tar altså for seg deling av flåten i en russisk og ukrainsk del, den russiske delen av flåtens opphold på Krim, samt løsninger for den felles driften av flåten.

⁶⁸ Yuri Dubinin, "Historical Struggle for the Black Sea Fleet," *Russia In Global Affairs*, no 1, januar-mars, 2007.

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ "The status of the Black Sea Fleet of the Russian Federation and terms for its stay on the territory of Ukraine", "parameters involving the division of the fleet", og "mutual settlements with regard to the division of the Russian fleet".

Svartehavsflåteavtalene ble underskrevet samtidig med, men separat fra, Vennskap og samarbeids-avtalen⁷¹ mellom partene.⁷²

Svartehavsflåteavtalen ble signert, men motsetningene mellom de to statene fortsatte. Russland hadde vanskelig for å akseptere Ukraina som utland på linje med andre stater. De så på Ukraina, som har en stor andel etniske russere i befolkningen, som opprinnelig russisk land. Av mange i Russland anses Ukraina som en lillebrorstat som før eller senere igjen vil bli en del av Moder Russland.⁷³ Dette er en fremstilling mange ukrainere har hatt vanskelig for å akseptere.

I spente relasjoner kan små konflikter ta store dimensjoner fordi de setter søkelyset på grunnleggende motsetninger. Det er derfor vanskelig å vite akkurat hvilke verdier som er viktige nok til å rettferdiggjøre en kraftig reaksjon, fordi disse kan knyttes til andre verdier med langt større betydning.⁷⁴ Det er Russland og Ukrainas underliggende fundamentale interesser i de tre casene, ikke casen i seg selv, som gjør at spenningsnivået tiltar så kraftig i håndteringen av dem at man kan snakke om en krisesituasjon. I det følgende knytter jeg hver enkelt case til det underliggende spenningsforholdet mellom partene.

I casen **Leieavtalens utløp** prøves ukrainsk uavhengighet i forhold til Russland idet Russlands president Vladimir Putin kommer med et forslag om utvidelse av Svartehavsflåteavtalen.

Ifølge Svartehavsflåteavtalen skal flåtens utstasjonering på Krim gjelde frem til 2017. Fra ukrainsk side ønsket man konkrete tegn på at Russland ville starte tilbaketrekking av flåten i god tid slik at flåten ville være ute av Krim innen avtalens utløp. Russland svarte med en avventende holdning.

⁷¹ Vennskap og samarbeids-avtalen mellom partene refererer til "the inter-state Treaty of Friendship, Cooperation and Partnership", signert av Russlands statsminister Viktor Tsjernomyrdin og den ukrainske statsministeren Pavlo Lazarenko samme dag som Svartehavsflåteavtalen ble underskrevet. Den norske formen vil brukes videre i oppgaven.

⁷² James Sherr, "Russia-Ukraine Rapproachment?: The Black Sea fleet accords." *Survival*, 39, nr 3 (1997): 33.

⁷³ Taras Kuzio, "Ukraine asks Russia to begin preparations for withdrawing Black Sea Fleet." *Eurasia Daily Monitor*, 2, no. 77 (2005).

⁷⁴ Kjølborg, "Krisehåndtering," 22.

I casen **Grensekonflikten** ble Ukrainas territorielle integritet satt på prøve idet Russland betvilte gyldigheten av Ukrainas eierskap til den lille øya Tusla i Kertsj-stredet og derigjennom stilte spørsmål ved hvor grensen mellom Russland og Ukraina gikk.

Svartehavsflåteavtalen er en integrert del av den russisk-ukrainske Vennskap og samarbeids-avtalen fra 1997. Ifølge denne mellomstatlige avtalen er de administrative grensene fra sovjettiden gjeldende som grense mellom Ukraina og Russland. Russland startet i 2003 byggingen av en molo som strekker seg fra Tamanhalvøya på russisk side i retning mot den lille øya Tusla, som ligger innenfor ukrainsk territorium, midt i Kertsj-stredet. Dersom Russland ferdigstilte moloen ville den krysse den sovjetiske administrative grensa mellom landene.

I casen **Fyrlykten på Jalta** utfordres den russiske Svartehavsflåtens virke og drift på Krim, og med det Russlands mulighet til å opprettholde sine politiske og strategiske interesser i Svartehavsregionen. Fra ukrainsk side ble det hevdet at fyrlyktene på Krim ikke inngikk i leieavtalen mellom partene. Følgelig kontrollerte Svartehavsflåten fyrlyktene på Krim ulovlig.

Svartehavsflåteavtalen sørget for en offisiell russisk anerkjennelse av Sevastopol, byens infrastruktur og havneområder som ukrainsk eiendom og territorium.⁷⁵ Avtalen gjør det også klart at Russland leier områder og fasiliteter på Krim av Ukraina til drift av flåten. Avtalen er imidlertid ikke klar med hensyn til hvilke installasjoner og havnefasiliteter som leies ut, og hvilke som ligger under ukrainsk myndighet.

⁷⁵ Alexander Cooley og Volodymyr Dubovyk, "Will Sevastopol Survive? The Triangular Politics of Russia's Naval Base in Crimea." *Ponars Eurasia Policy Memo*, nr 47, (2008): 2.

4.1 Leieavtalens utløp

4.1.1 Utfordringen

Den 25. oktober 2006 foreslo President Putin for første gang en forlengelse av Svartehavsflåtens opphold på Krim, utover den avtalefestede utløpsdatoen i 2017.⁷⁶ Dette fant sted i en årlig tale til det russiske folk i og utenfor Russlands grenser. I talen erklærte Putin at Russland var klar til å forhandle om en utvidelse av rammeverket for Svartehavsflåtens utstasjonering. Han uttalte videre: "I expect that we can resolve all these issues in a constructive dialogue on the governmental level, the ministerial level. Such negotiations are ongoing."⁷⁷ Forslaget var nytt i den forstand at det ikke tidligere hadde blitt ytret offisielt fra regjeringshold og dermed kunne oppfattes som en direkte utfordring til Ukraina.

Putin understreket at en slik avgjørelse måtte være opp til den suverene staten Ukraina å avgjøre. Men han annonserte samtidig også at Russland var villig til å: "guarantee non-interference in Ukraine's internal affairs", dersom dette skulle bli nødvendig. Og poengterte at det i en slik tenkt situasjon ikke ville være irrelevant fremdeles å ha Svartehavsflåten på Krim. Putin avsluttet med: "If the Ukrainian leadership deems it possible and addresses us with the request for assistance, we are prepared to provide assistance to our closest neighbor the fraternal Ukrainian republic, to protect her."⁷⁸

Putins forslag, samt uttalelsen om at forhandlinger på området var i gang, overrasket Kiev. Ukrainas forsvarsminister Anatolij Hrytsenko svarte at slike forhandlinger ikke var kjent for Ukraina.⁷⁹ Videre gjorde han det klart at en forlengelse av flåteavtalen var uaktuelt. "Ukraine rules out any permanent foreign bases on it's territory ... We will not prolong the Russian Fleet's stationing."⁸⁰

⁷⁶ Vladimir Socor, "Putin's Black Sea Fleet proposal testing Ukraine." *Black Sea Security Program*, Harvard University, 01.11.2006. URL: <http://www.harvard-bssp.org/bssp/publications/124>

⁷⁷ Vladimir Socor, "Putin offers Ukraine 'protection' for extending Russian black sea fleet's presence." *Eurasia Daily Monitor*, 3, nr.200, (2006).

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ *Ibid.*

4.1.2 Hvordan Russlands rolle som hegemon er truet

Krisehåndteringsteorien vektlegger forandring i internasjonale forhold som en viktig bakgrunn for å forstå hvorfor kriser oppstår. Slike forandringer skaper ikke kriser i seg selv, men kan gi et internasjonalt miljø som er mer uforutsigbart og derfor gjør kriser mer sannsynlige.⁸¹ Sovjetunionens kollaps i 1989 slo bena under datidens internasjonale maktbalanse. Statene i Øst-Europa ble selvstendige og søkte ny sikkerhetspolitisk tilknytning til Vest-Europa gjennom medlemskap i Nato. Dette førte til en situasjon hvor tidligere sovjetstater byttet side, sett i forhold til den kalde krigens maktbalanse. Dette var et alvorlig nederlag for Russland og har skapt en spent situasjon både mellom Russland og Nato som helhet og Russland og de nye østeuropeiske Nato-landene.

Natos utvidelse mot øst sto i direkte motsetning til Russlands ønske om hegemoniell makt over statene i sitt "nære utland".⁸² Polen, Tsjekkia, Slovakia, de baltiske landene og Romania var nå blitt allierte med motstanderen fra Den kalde krigens dager. Ukrainas flørting med Nato har skapt enda skarpere reaksjoner fra Moskva. Ukraina er viktigere for Russlands identitet enn de øst-europeiske Nato-landene fordi Ukrainas bånd til Russland går lengre tilbake i tid. Ukraina grenser til sentrale deler av Russland, og en stor del av landets innbyggere er etniske russere og har russisk som morsmål. Havnebyen Sevastopol på Krim er dessuten ansett som sentral for russisk identitet. Den var ankerplass for det russiske imperiets flåte og et symbol på Russlands gyldne tider på 17- og 1800-tallet.⁸³

I 1997 inngikk Ukraina og Nato et formelt partnerskap.⁸⁴ Muligheten for at Ukraina skal kunne bli et Nato-medlem i nær fremtid og at Sevastopol skal kunne bli en havn for Nato-skip har rystet russiske politikere og det russiske folk generelt. Presset fra en Nato-utvidelse østover var en viktig årsak til at Russland gikk med på å underskrive

⁸¹ Anders Kjølberg, "Internasjonale kriser" *Internasjonal Politikk*, 48,no.4, (1990): 513.

⁸² Det "nære utland" er et begrep som refererer til de av Russlands naboland som tidligere inngikk i Sovjetunionen, men som nå er suverene stater.

⁸³ Serhii Plokyh, "The city of glory: Sevastopol in Russian historical mythology ." *Journal of Contemporary History*. 35, no3 (2000): 371-372

⁸⁴ Monica Wyrzykowska, "Russo-Ukrainian Agreement on Black sea fleet renewal leaves Nato door still open." *The Atlantic Council of Canada* 21.05. 2010.URL: <http://atlantic-council.ca/?p=1626> (besøkt 24.08.2010)

Svartehavsflåteavtalen i 1997.⁸⁵ Avtalen sikret den russiske flåten en tilstedeværelse på ukrainsk jord i 20 år i bytte mot russisk anerkjennelse av ukrainske grenser. På den måten hindret Russland at fiendens skip kunne innta Sevastopols havner i en tid hvor russisk identitet allerede var svært svakt utviklet.

I tillegg til det rent politiske nederlaget en slik Nato-utvidelse ville føre med seg, ville en ukrainsk tilknytning til Nato ha militærstrategiske konsekvenser for Russlands ønske om hegemoni, i og med at Nato ville ha en alliert helt inntil den russisk grensen.

Nato er allerede sterkt til stede i Svartehavsregionen. På alliansens toppmøte i juni 2004 ble det annonsert at dette området anses som et viktig utgangspunkt for bekjempelse av terrorisme, både i Svartehavsregionen og i Midtøsten og Kaukasus. De militære konsekvensene er allerede synlige. Per 2010 utgjør Natos maritime nærvær i Svartehavet nærmere 100 overflateskip og 30 ubåter. USA bygger marinebaser i Romania og i Bulgaria, så det er kun et spørsmål om om tid før også USA har skip i Svartehavsflåteområde.⁸⁶

Som en konsekvens av presset fra Nato, skjerpet Russland sine sikkerhetspolitiske interesser i Svartehavsområdet, blant annet gjennom rehabilitering av landets marine. I landets sjømilitære doktrine fra 2000 sto det at et sentralt mål for det russiske forsvaret var å gjenreise marinens kapasitet for å styrke landets interesser og status til havs. En av hovedprioritetene for marinen var å hindre at havområder, spesielt nærliggende sjøer viktige for russisk interesse, skulle domineres av en annen stat, militær eller politisk blokk.⁸⁷

Et av tiltakene som er satt i gang for å oppgradere marinen har vært byggingen av en ny flåtebase i Novorossiisk. Novorossiisk er lokalisert nordøst i Svartehavet, på kysten av Krasnodorregionen. Ifølge Russlands president Putin er denne kun ment som en

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ Vladislav Shurygin, "The third defense of Sevastopol." *Zavtra*, no 18, 3-9 .04.2006.
URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=9461300>

⁸⁷ *IISS Strategic Comments* "Reviving Russia's navy. Putin's new Doctrine," 6, nr. 6, (2000):1-2. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/1356788000662>

tilleggshavn for Svartehavsflåtens eldre skip, ikke som et alternativ til Sevastopol.⁸⁸ Havnen i Novorossiisk er ikke egnet til å romme hele Svartehavsflåten, og den har ikke samme strategiske plassering som Sevastopol. En relokalisering av flåten fra Krim til Novorossiisk ansees å ville være det samme som å nedgradere flåtens status fordi flåten da ikke lenger vil være i stand til å utøve russisk militær makt i en region som i økende grad preges av Nato-medlemmer og Nato-installasjoner. Med Romania, Bulgaria og Tyrkia i Nato, og med Ukraina og Georgia som ønsker medlemskap, vil en Svartehavsflåte lokalisert i Novorossiisk bli nedskalert til hovedsakelig forsvar og beskyttelse av den russiske kysten.⁸⁹

4.1.3 Hvordan Ukrainas uavhengighet er truet

Etter 2004 og Kutsjmas avgang som president i Ukraina, var ukrainsk politikk preget av en øst-vest-skillelinje. Viktor Janukovitsj, Kutsjmas ønskede etterfølger, og leder av Regionspartiet, representerte en politikk der nære økonomiske og politiske bånd til Russland og SUS ble prioritert. Viktor Justsjenko, som ble brakt til makten gjennom Oransjerevolusjonen, var en sterk pådriver for Ukrainas integrering vestover. Hans hovedmål har vært medlemskap i Nato og EU. Justsjenko støttes av partiet Vårt Ukraina. De to politikerene, i tillegg til Julia Tymotsjenko, som regnes som liberal og vestorientert, har vært de viktigste profilene i ukrainsk politikk siden Kutsjmas avgang. Deres sprikende utenrikspolitiske mål, om enn basert på et felles ønske om Ukrainas beste, har ført til store uenigheter med hensyn til virkemidler i utenrikspolitikken - mellom opposisjon og regjering, men også innad i regjeringer.

Splittelsen i politikken for øvrig har også vist seg i håndteringen av saken om flåteavtalens utløp. Som tilbakemelding på sin utfordring om utvidelse av leieavtalen fikk Putin motstridende svar fra ukrainske politikere. Daværende president Justsjenkos utenriksminister, Anatolij Hrytsenko, utelukket som tidligere nevnt enhver forlengelse av avtalen, mens

⁸⁸ *Itar-Tass Weekly News*, "Putin signs document to create BSF base in Novorossiisk." 17.09.2010. URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=5267653>

⁸⁹ Hedenskog og Larsson, *Russian leverage on the CIS and the Baltic states*, 96.

statsminister Janukovitsj var åpen for en utvidelse av avtalen dersom dette var i Ukrainas interesse ved avtalens utløp.⁹⁰

Uoverensstemmelsene innad i regjeringen må først og fremst antas å ha svekket regjeringens tillit i befolkningen, dernest undergravet Ukrainas ønske om å stå frem som en seriøs og integrert stat i det internasjonale samfunn. Splittelsen må også sies å ha svekket Ukrainas evne til å svare på utfordringen fra Russland om å forlenge flåteavtalen. Det kan virke sannsynlig at Putin var klar over splittelsen i den ukrainske regjeringen og derfor brukte utfordringen til å stadfeste et poeng ovenfor den ukrainske og russiske befolkningen samt utenomverdenen, nemlig hvor skjør den ukrainske nasjonalstaten var på grunn av politikernes manglende evne til å samle seg om en felles utenrikspolitisk linje.

Det var imidlertid ikke bare splittelsen innad i den ukrainske regjeringen som truet Ukrainas integritet. Kritiske røster i ukrainsk politikk hevdet at den ukrainske grunnloven ble krenket gjennom flåtens tilstedeværelse på Krim. Svartehavsflåtens tilstedeværelse på Krimhalvøya til 2017 var muliggjort gjennom et grunnlovstillegg som bekreftet at plasseringen av en russisk base på ukrainsk jord var tillatt etter en gjeldende avtale, Svartehavsflåteavtalen. Uten dette tillegget ville flåtens tilstedeværelse vært konstitusjonelt umulig ettersom den ukrainske grunnloven sier at stasjonering av andre lands militære baser på ukrainsk territorium er forbudt. ”The conclusion of international treaties that contravene the constitution of Ukraine is possible only after introducing relevant amendments to the constitution of Ukraine.”⁹¹

Bruken av dette grunnlovstillegget har vært omdiskutert, og enkelte har hevdet at flåtens tilstedeværelse allerede etter 2004 var grunnlovsstridig. Den ukrainske viseutenriksministeren Anton Buteiko, som selv var med under Svartehavsflåteforhandlingene, uttalte i et intervju i 2005 at et slik tillegg vanligvis gjelder i sju år og at avtalen mellom partene strengt tatt kun var lovlig i en tilsvarende periode. Han

⁹⁰Vladimir Socor, “Putin’s Black Sea Fleet proposal testing Ukraine.” *Black Sea Security Program*, Harvard University, 01.11.2006. URL: <http://www.harvard-bssp.org/bssp/publications/124>

⁹¹ Ukrainas grunnlov. Kapittel 1, Artikkel 9, punkt 2. URL <http://www.rada.gov.ua/const/conengl.htm> (besøkt 12. 12. 2009).

mente derfor at Svartehavsflåtens tilstedeværelse på ukrainsk territorium utover sju år, det vil si allerede etter 2004, var grunnlovsstridig.⁹²

Konsekvensen av dette var at en utvidelse av leieavtalen ville øve ytterligere vold på Ukrainas grunnlov dersom ikke grunnlovstillegget ble vedtatt på nytt. Ifølge internasjonal rett må grunnlovstillegget vedtas på nytt før det igjen kan tre i kraft som en del av ukrainsk lov. Et nytt vedtak av grunnlovstillegget ville kreve et to tredjedels flertall i det ukrainske parlamentet. Taras Stetskiv, Jutsjenkos politiske rådgiver, uttalte til media at han hadde liten tro på at dette ville være mulig.⁹³

4.2 Partenes krisehåndtering

Som referert til i innledningen ble Svartehavsflåtens leieavtale utvidet i april 2010 til å gjelde fre til 2042. Inntil leieavtalen ble forlengt var imidlertid casen om Leieavtalens utløp et eksempel på en potensiell krise. Dette fordi det var knyttet sterk usikkerhet til hvordan partene ville håndtere situasjonen i 2017, da den opprinnelige leieavtalen ville gå ut. Forlengelsen av flåteavtalen betyr at partene ikke trenger å ta stilling til flåtens være eller ikke være på Krim igjen før i 2042, og følgelig er faren for en konfrontasjon mellom partene forskjøvet 25 år frem i tid. Dette scenarioet vil ikke forfølges i oppgaven. I stedet vil partenes bruk av midler og signaler i forhold til leieavtalens utløp frem til 2010 diskuteres. Signeringen av den forlengede flåteavtale vil bli tatt inn i diskusjonen under underavsnittet som tar for seg bruk av bilaterale avtaler vs. internasjonale fora. Videre i oppgaven vil derfor den nysignerte avtalen behandles som en et resultat av partenes krisehåndtering i casen Leieavtalens utløp.

4.2.1 Bruk av militære midler

I en krisehåndtering vil partene vurdere nytte opp mot kostnader ved bruk av militære midler. Til tross for at Russland militært sett er sterkere enn Ukraina, og derfor

⁹² *Moscow news*, "Ukrainian Officials wants Russia's Black sea fleet out of Crimean Waters." 29.august 2005. URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=5314980>

⁹³ Vladimir Socor, "Putin's Black Sea Fleet proposal testing Ukraine." *Black Sea Security Program*, Harvard University, 01.11.2006. URL: <http://www.harvard-bssp.org/bssp/publications/124>

isolert sett relativt enkelt ville kunne vinne i en militære konfrontasjon med Ukraina, var det lite som tydet på at dette var en strategi som Russland ville ta i bruk for å beholde Svartehavsflåten på Krim også etter 2017. Snyder og Diesing forklarer dette med at det i en slik kost/nytte-kalkulasjon må medregnes om en part i det hele tatt har interesse av at en konflikt løses. Altså at en stat i enkelte tilfeller kan tjene på at en situasjon forblir uavklart heller enn at den løses.⁹⁴

Det kan virke som dette var en strategi Russland så verdien av. Ettersom avtalens utløp ikke var nært forestående ble det fra russiske side satset på å holde konflikten gående heller enn å løse den. Per oktober 2006 hadde Justsjenko sittet ved makten i Ukraina i halvannet år. Relasjonen mellom statene var konfliktfylt, noe gassdisputten vinteren 2005⁹⁵ vitnet om. Flere kommentatorer påpekte at Russlands håp var at et regjeringsskifte i Ukraina i 2010 ville sørge for et mer fordelaktig forhandlingsklima for Russland, sett i lys av russiske interesser. Splittelsen innad i den ukrainske regjering indikerte at dette var en mulighet.

Russlands uthalingsstrategi har kommet til syne på flere måter. Landet har unngått å ta konkrete avgjørelser med hensyn til å trekke flåten ut av Sevastopol, samtidig som de har holdt mulighetene åpne for tilbaketrekning gjennom byggingen av en ny marinebase i Novorossiisk som startet i 2003. De har imidlertid vært påpasselige med å utelukke at dette betød at de ville forlate hovedbasen i Sevastopol. Putin begrunnet byggingen av den nye basen med ordene ” we should have different bases, we have different tasks”.⁹⁶ Sergei Ivanov, Russlands forsvarsminister, uttalte i mars 2005 at til tross for byggingen av en marinebase i Novorossiisk, vil "the command and core of the Black Sea Fleet stay in Sevastopol".⁹⁷

I mangel av pressmidler forsøkte man på ukrainsk side å skape incentiver for en begynnende tilbaketrekning. Derigjennom minnet de Russland om Ukrainas

⁹⁴ Snyder og Diesing, *Conflict among nations*, 184.

⁹⁵ For mer informasjon om gassdisputten mellom Russland og Ukraina vinteren 2005 se: *Defence and Security*, ” WPS Analysis. Military consequences of gas war.” nr 148, 26.12.2006.

⁹⁶ *Iar-Tass Weekly News*. “Putin signs document to create BSF fleet base in Novorossiisk.” 17. 09. 2003. URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=5267653>

⁹⁷ *Defense and Security*. “Military Status. Construction of a naval base in Novorossisk will begin in 2005.” 24.09.2010. URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=5314982>

standpunkt i saken. I et møte mellom de to partenes utenriksministre den 15. april 2008 la Jutsjenko frem et forslag til en trinnvis tilbaketrekning av Svartehavsflåten fra Krim innen 2017. Det ukrainske utenriksministeriet understreket at dette ikke var ment som et ønske om at flåten skulle trekke seg tilbake før avtalens utløp.⁹⁸ Forslaget uttrykte håp om at full etterlevelse fra russiske side med flåteavtalens retningslinjer ville være et viktig steg mot sikkerhet og stabilitet i regionen.⁹⁹ Svaret fra russiske diplomater signaliserte at de inntil videre ikke var interessert i å diskutere saken. Vladimir Dorokhin, Russlands spesialutsending til Svartehavsflåten, stilte seg uforstående til Ukrainas krav om begynnelse av tilbaketrekningen.

"We have never concealed our willingness to keep our presence in Sevastopol after 2017. We don't understand this haste. Why do they think we need nine years for the fleet's withdrawal? Why not fifteen years or five, or four? In the end this is our fleet, yes? So this must be our headache." ¹⁰⁰

Som beskrevet i de foregående avsnitt, har det vært i Ukrainas interesse å avklare saken rundt leieavtalens utløp. Ukrainas befatning med militære midler har i denne saken i hovedsak vært indirekte, gjennom trusselen om Nato-medlemskap, heller enn i form av direkte trusler om bruk av militære midler. Ukraina er åpenbart den svakere part militært sett. Det kan synes som, i tiden etter at landet annonserte sin uavhengighet, at landet har brukt et mulig Nato-medlemskap for å kompensere for sin militære svakhet. Tanken har vært at via et Nato-medlemskap ville Ukraina få en forsvarsstøtte gjennom alliansen i stedet for å måtte alliere seg med Russland for sikkerhetsgarantier. Dette ville kunne støtte Ukraina som selvstendig nasjon mot et Russland som ønsket å dominere i relasjonen mellom de to landene.

Relasjonen til Nato har endret seg gjennom tiden fra flåteavtalens signering i 1997 frem til 2010. Ukrainas varierende forhold til Nato og dertil reaksjoner fra Russland er verdt en studie i seg selv. Relevant i forhold til krisehåndtering er først og fremst å se

⁹⁸ Vladimir Petrov, "Ukraine proposes schedule for the phased withdrawal of Russian Black Sea Fleet." *Janes Daily Watch* 23.april 2008.

⁹⁹ *ITAR-TASS Daily*, "Ukraine not to renew agreement on Black Sea Fleet with Russia." 24.mai 2008.

¹⁰⁰ Tony Halpin, "Russia accused of looking for a fight over Georgia and Ukraine." *The Times*. 29.mai 2008. URL: <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/europe/article4023082.ece?>

på hvordan Ukraina har brukt ønsket om Nato-medlemskap som et middel til å øke sin forhandlingskraft overfor Russland. Dette diskuteres nærmere i case 2 i studiet.

4.2.2 Bruk av internasjonale normer og standarder vs. pressmidler

I krisehåndteringsteori heter det at å påberope seg legitimitet for egne handlinger kan styrke partene i en forhandlingssituasjon, fordi legitimitet er essensielt for partenes omdømme. Ifølge Snyder og Diesing regnes legitimitet ikke som et forhandlingskort *i seg selv*. Dette fordi legitimitet i krisehåndteringsteori ansees som en tilstand inne i aktørene. Med legitimitet menes en parts subjektive tro på at ens egne eller motpartens interesser er berettiget.¹⁰¹ I enkelte tilfeller kan man imidlertid finne en objektivt sett asymmetri i legitimitet mellom parter. Dette finner sted dersom en part forsvarer et klart og veletablert status quo, men også dersom prinsipper - som nasjonal selvbestemmelsesrett - er truet.¹⁰²

Årsaken til at disse tilfellene er unntak, er fordi de er objektivt legitime og grunnet i prinsipper som verdenssamfunnet har blitt enige om skal gjelde. Den som besitter objektiv legitimitet for sine handlinger, vil derfor lettere få verdenssamfunnets sympati. Sympati er essensielt for partenes omdømme. Som beskrevet i underkapittel 2.2 er omdømme viktig for partenes verdistrukturer. På denne måten styrkes en parts forhandlingskraft dersom han kan hevde objektiv legitimitet for sine handlinger. Heretter refereres begrepet "objektiv legitimitet" kun til som "legitimitet".

Både Ukraina og Russland påberopte seg legitimitet for sine strategiske interesser med hensyn til Svartehavsflåtens tilstedeværelse på Krim. Russland pekte på at Svartehavsflåten har hatt sitt tilholdssted på Krim siden 1785 og at det er lange tradisjoner og historie knyttet til flåtens tilstedeværelse på halvøya. Den russiske viseutenriksministeren, statssekretær Grigory Karasin, poengterer dette ifølgende uttalelse:

"The basic agreements have stood the test of time. It is useless and irresponsible to raise the question of their revision. This is true both of timelimits for the deployment

¹⁰¹ Snyder og Diesing, *Conflict among nations*, 184.

¹⁰² *Ibid.*

of the Black Sea Fleet on the Ukrainian territory and of the amount of rent payments. "

103

For Ukrainas del lå kilden til legitimitet i etterlevelsen av internasjonale normer og regler generelt, mer spesielt handlet det om selvbestemmelsesrett over eget territorium. Ukraina var klar over den internasjonale sympatien det ga å støtte seg på internasjonale normer og regler for å skape legitimitet for sitt ønske om at flåten skulle trekkes ut. I tillegg var dette en sak som enkelt lot seg presentere for verdensopinionen. Russisk utstasjonering av militære styrker var en levning fra sovjet-tiden, å erklære flåtens tid på Krim som over og med det begrave en rest av kommunisttiden i Ukraina, var uproblematisk for den jevne europeer, for amerikanere og asiater. Begge forholdene var en styrke for Ukraina i krisehåndteringen fordi opinionen var på Ukrainas side.

Ukrainas daværende statsminister Julia Tymosjenko var klar på at Svartehavsflåten skulle ut av Sevastopol innen 2017. Dette var flåteavtalens innhold og hensikt og var derfor en uproblematisk sak. "Vi tar ingen steg som vil sette spørsmålstegn ved disse avtalenes gyldighet eller på noen måte vil være i uoverensstemmelse med dem" og "dersom vi holder oss til internasjonale avtaler på område er det absolutt ingen grunn til forringelse av vår relasjon til Russland".¹⁰⁴

Utover å støtte opp sitt krav om flåtens tilbaketrekning med etterlevelse av flåteavtalen, argumenterte Ukraina for at flåten måtte trekke seg ut ved å vise til ulike områder hvor flåtens tilstedeværelse brøt med ukrainsk lov. Et problem var at den russiske flåten i perioden mellom 1992 og 2005 hadde satt opp 13 monumenter og nærmere 30 plaketter dedikert til russere eller spesielle episoder i russisk historie rundt om i Sevastopol. Det bekymret også ukrainske myndigheter at Sevastopols unge, til tross for at de har ukrainske pass, ble oppmuntret til å studere på russiske militære skoler for så å returnere til Krim for å arbeide ved den russiske Svartehavsflåten. Denne aktiviteten ble ansett som problematisk fordi den var med å opprettholde

¹⁰³ Mikhail Melnik, "Ukraine to take stock of Black Sea Fleet facilities." *Itar-Tass Weekly News*, 18.02.2006.

¹⁰⁴ Vladimir Petrov, "Ukraine proposes schedule for the phased withdrawal of Russian Black Sea Fleet." *Janes Daily Watch* 23.april 2008.

Sevatopols økonomiske og sosiale avhengighet av Russland, og slik hindre at byen ble integrert inn i det ukrainske storsamfunnet.¹⁰⁵

I tillegg hevdet man på ukrainsk side at Svartehavsflåten misbrukte sin del av avtalen ved å videreleie eiendom som Svartehavsflåten leide av Ukraina. Flere eiendommer og lokaler ble angivelig leid ut til lokalt næringsliv og til turistbedrifter på Krim i stedet for å bli brukt til militære formål slik de var ment å benyttes ifølge Svartehavsflåteavtalen.¹⁰⁶ Ukrainske medier kunne rapportere at leieprisen Ukraina tok for Svartehavsflåtens tilstedeværelse utgjorde en liten del av det den russiske flåten selv tjente på utleie av land og lokaler på Krim.¹⁰⁷

I denne disputten ble det tydelig hvordan Svartehavsflåten ble brukt som skyts mellom partene i andre konflikter partene hadde gående på samme tidspunkt. I gasskonflikten som verserte i 2005-2006, truet Putin med å øke prisen på gassleveranser til Ukraina til markedspris. Dette var mest sannsynlig en konsekvens av Russlands misnøye med politikken under Justsjenkos regjering. I kjølvannet av dette, med begrunnelse i Ukrainas misnøye med Russlands oppførsel på Krim, hevdet Justsjenko at Ukraina vurderte en økning av leien for Sevastopol fra 98 millioner dollar i året til en pris nærmere det generelle markedsnivået.

Ukrainas forslag om økning av leieprisen førte til at Russland truet med å annullere hele Svartehavsflåteavtalen og signaliserte med dette hvor uhørt de syntes kravene fra ukrainsk hold var. Trusselen var alvorlig for Ukraina ettersom Svartehavsflåteavtalen er tett knyttet til signeringen av Samarbeid og vennskapsavtalen som partene underskrev på samme dag som flåteavtalen. Det er i Vennskap og samarbeids-avtalen, og kun der, at Russland skriftlig anerkjenner Ukrainas post-sovjetiske grenser.¹⁰⁸ Statsminister og forsvarsminister i Russland, Sergei Ivanov, ble sitert i media med uttalelsen:

¹⁰⁵ Vladimir Bezkorovainy, CIS Defense. "Black Sea Fleet accords should not serve as a screen for Russian politicians", *Defense and Security*. 21. September 2005.

URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=8274716>

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ Jan Makymiuk, "Crimea Lighthouse Becomes Another Bump In Ukrainian-Russian relations." *Radio free Europe. Radio Liberty*, 23.januar 2006 URL: <http://www.rferl.org/content/article/1064988.html>

¹⁰⁸ *Jane's Intelligence Digest*, "New Black Sea Fleet Crisis." 10. februar 2006.

"To subject these agreements to revision is fatal. The Black Sea Fleet Accords are an integral part of the big Russia-Ukraine treaty of 1997".¹⁰⁹

4.2.3 Bruk av internasjonale fora vs. bilaterale avtaler

Inngåelsen av den bilaterale Svartehavsflåteavtalen og Vennskap og samarbeidsavtalen mellom Ukraina og Russland i 1997 resulterte i fordeler for begge parter. Enkelt skissert ble fordelingen den at Ukraina fikk en skriftlig anerkjennelse av sine territorielle grenser gjennom anerkjennelsen av Krim som ukrainsk territorium, i tillegg til at de fleste av handelsbarrierene som var etablert mellom landene etter Sovjets fall, ble opphevet. Dette sikret normaliserte handelsforbindelser og stabile leveranser av gass til Ukraina. Til gjengjeld fikk Russland beholde Svartehavsflåten på Krim i 20 år fremover.¹¹⁰

Avtalen var slik sett et resultat av kompromisser. Kommentatoren James Sherr har imidlertid hevdet at Ukraina måtte betale en høy pris for anerkjennelsen av sine grenser. De opphevede handelbarrierene var i utgangspunktet kunstige, nedfelt av Russland av politiske årsaker i årene før avtalen ble underskrevet. Videre inngikk det i avtalen innføring av ulike "joint energy concepts" mellom partene som på ulike måter var med på å øke Ukrainas avhengighet av gassleveranser fra Russland. Dette var i strid med Ukrainas offisielle politiske målsetning om å øke innførselen av gass fra ulike kilder heller enn å opprettholde avhengigheten av russisk gass.¹¹¹ Til tross for anerkjennelsen av de ukrainske grenser, la avtalen også til rette for økt mulighet for bruk av russiske maktmidler overfor Ukraina gjennom tettere tilknytning mellom det ukrainske transittsystemet og den russiske gassforsyningsindustrien. Med andre ord var bruken av bilaterale avtaler langt fra en forsikring mot at maktforholdet mellom de to statene fikk spillerom.

Viktor Janukovitsj vant det ukrainske valget i 2010 og ble innsatt som ny president den 17. februar. Janukovitsj var den tidligere statsministeren i Justsjenkos regjering som

¹⁰⁹ *People's daily online.* "Russia warns Ukraine against changing Black Sea Fleet deal. 28. desember 2005," 28.12.2005. URL: http://english.peopledaily.com.cn/200512/28/eng20051228_231189.html

¹¹⁰ James Sherr, "Russia-Ukraine Rapprochement?: The Black Sea fleet accords." *Survival*, 39, nr 3 (1997): 33.

¹¹¹ James Sherr, "Russia-Ukraine Rapprochement?: The Black Sea fleet accords." *Survival*, 39, nr 3 (1997): 44.

hadde ytret seg positivt da Putins forslag om utvidelse av Svartehavsflåteavtalen kom for første gang fire år tidligere. To måneder etter innsettelsen hadde Janukovitsj signert en avtale som sikret Svartehavsflåten tilhold i Sevastopol frem til 2042, 25 år frem i tid. Avtalen ble ratifisert i det ukrainske parlamentet til tross for store protester fra opposisjonen.¹¹² En medvirkende årsak til denne avtalen var at den verdensomspennende økonomiske krisen hadde ført til en nedgang i den ukrainske økonomien med 12 prosent bare i 2009.¹¹³ Hovedargumentet for inngåelsen av avtalen var derfor at den sikret gass til Ukraina til en pris 30 prosent lavere en prisen året før. Ukrainas nåværende statsminister Mykola Azarovs egne argumenter for en ny signering av Svartehavsflåteavtalen bekrefter dette:

"There is no alternative to this decision. Because ratification means a lower price for gas and lower price for gas means the budget. The budget means agreement with the IMF, the possibility of getting investments. "¹¹⁴

Utvidelsen av Svartehavsflåteavtalen er ansett for å være det mest konkrete tegnet på at Ukraina igjen er tilbake under russisk innflytelse etter Justsjenkos forsøk på å øke avstanden til den mektige naboen i øst.¹¹⁵ Den opprinnelige avtalens innhold ble satt spørsmålsteget ved og forsøkt balansert til fordel for Ukraina i tiden Oransjerevolusjonens koalisjon styrte Ukraina. Men dette var vanskelig på grunn av de føringene Svartehavsflåteavtalen la på forholdet mellom partene. Avtalen som ble inngått i 1997 inneholdt instrumenter for russisk dominans over Ukraina som i 2010 ble referert til som hovedårsaken til flåteavtalens utvidelse.

Det pro-vestlige lederskapet i Ukraina i perioden 2004-2010 strebet etter et ukrainsk Nato-medlemskap. I januar 2008 ble Ukraina en kandidat til MAP, Membership Action Plan. Men Nato-medlemskap et ikke var et prioritert utenrikspolitisk mål for

¹¹² *Kiev Post*. "Protests as Ukraine backs Russian base extension." 27 april 2010. URL: www.kievpost.com/news/nation/detail/65147/print/

¹¹³ Monica Wyrzykowska, "Russo-Ukrainian Agreement on Black sea fleet renewal leaves Nato door still open." *The Atlantic Council of Canada* 21.05. 2010.URL: <http://atlantic-council.ca/?p=1626> (besøkt 24.08.2010)

¹¹⁴ *KievPost*. "Protests as Ukraine backs Russian base extension." 27 april 2010. URL: www.kievpost.com/news/nation/detail/65147/print/

¹¹⁵ Luke Harding, "Ukraine extends lease for Russia's Black Sea fleet." *The Guardian*, 21.april 2010. URL: www.guardian.co.uk/world/2010/apr/21/ukraine-black-sea-fleet-russia/print

den ukrainske regjeringen med Janukovitsj i spissen. Dette var blant annet begrunnet med at store deler av befolkningen ikke ønsket en slik alliansetilknytning, men heller ønsket å pleie landets forbindelser til Russland.¹¹⁶

4.2.4 Konklusjon

Russlands utfordring til Ukraina, Putins forslag om en utvidelse av Svartehavsflåteavtalen i oktober 2006, var motivert av sikkerhetspolitiske hensyn. Russland fryktet at tapet av militærbasen på Krim ville gi Nato dominans i Svartehavsregionen og derfor ha store konsekvenser for Russlands ønske om hegemoni i regionen. Den ukrainske presidentens standpunkt i saken var imidlertid klar: Svartehavsflåten skulle ut av Sevastopol innen 2017. Reaksjonen fra den ukrainske regjeringen var imidlertid splittet, ettersom statsminister Janukovitsj stilte seg åpen for en forlengelse av avtalen. Dette ga signaler til Russland om at Ukrainas politikk var sårbar.

Casen Leieavtalens utløp er karakterisert som en potensiell krise. Utfordringen fra Russland førte til spenning mellom partene, men denne kom ikke til uttrykk gjennom bruk av militære midler ettersom avtalens utløp fremdeles lå langt frem i tid. Spenning mellom partene var imidlertid sterkt til stede ettersom Putins forslag hadde gjort det tydelig at de to sittende presidentene var uenige om flåten skulle bli eller skulle ut av Sevastopol etter 2017. Justsjenkos regjering signaliserte sitt standpunkt gjennom krav om at Russland skulle forplikte seg til en tilbaketrekning av flåten. Russland signaliserte at landet var helt uinteressert i en slik løsning. Som den sterkeste part hadde den russiske siden mest å vinne på å holde situasjonen uavklart, samtidig så de nytte i å opprettholde den uavklarte situasjonen i påvente av et regjeringsskifte i Ukraina.

I denne saken har både Russland og Ukraina benyttet seg av legitimitet som et middel til å støtte opp om sine standpunkt. Russland hevdet at flåtens historiske bånd til Krim

¹¹⁶ Pop, Valentina. "Ukraine drops Nato membership bid." *EUobserver.com*, 04.06.2010. URL: <http://euobserver.com/13/30212>

tilsa en fortsatt tilstedeværelse. Ukraina pekte på overholdelse av internasjonale og nasjonale lover og regler - flåteavtalens naturlige utløp og brudd på ukrainsk lov forårsaket av flåtens tilstedeværelse – som støtte til Ukrainas krav om tilbaketrekning. Som respons truet Russland med å forkaste hele flåteavtalen. Med dette signaliserte de sin fasthet i saken. En trussel om å forkaste leieavtalen impliserer er en trussel om ikke-aksept av ukrainsk territorial integritet ettersom flåteavtalen er nært knyttet til Vennskap og samarbeids-avtalen mellom partene der Russland anerkjenner ukrainske grenser.

Både i den originale og den forlengede Svartehavsflåteavtalen kan man se russiske maktinstrumenter forkledd som kompromisser. I avtaler fra 1997 ble Ukraina tilbudt gassavtaler som på sikt har knyttet Ukraina tettere til Russland som gassleverandør. Den forlengede flåteavtalen bekrefter og forsterker inntrykket, da tilgang til rimelig russisk gass er hovedargumentet for å forlenge avtalen.

4.3 Grensekonflikten

4.3.1 Utfordringen

Den 29. september 2003 utfordret Russland Ukraina ved å starte bygging av en molo fra regionen Krasnador på russisk side og ut i Kertsjstredet med øya Tusla som mål. Russlands offisielle begrunnelse for opprettelsen av moloen var å gjenopprette den økologiske balansen i området ved å hindre vannet fra det saltere Svartehavet i å trenge inn Tamanbukta. Dette ville bedre forholdene for fiskeressursene. Byggingen kom som en overraskelse på ukrainske myndigheter. Ukraina og Russland har en gjensidig avtale om å informere om all byggevirkosomhet i nærheten av hverandres grenser, men Ukraina var ikke blitt informert om molobyggingen på forhånd.¹¹⁷

Perioden utbyggingen foregikk i var preget av både usikkerhet og vantro i Ukraina. At det kom få uttalelser fra russisk hold som svar på ukrainske utspill gjorde ikke saken bedre. President Kutsjma var tydelig perpleks i møte med pressen: "I cannot help

¹¹⁷ *Jane's Intelligence Digest*. "Russia's threat to Ukraine," 24.09. 2003. URL: <http://www.janes.com/articles/Janes-Intelligence-Digest-2003/Russia-s-threath-to-Ukraine-html>

regarding these actions as unfriendly to Ukraine. A good neighbour does not behave like this".¹¹⁸ Få trodde at Russlands motiv for utbyggingen bunnet i økologisk samvittighet alene. Mer sannsynlig var det at molobyggingen var utløst av en mer generell spenning i relasjonen, nemlig kivingen om grensedragningen mellom landene. I sentrum for konflikten var det rettmessige eierskapet til Tusla.

4.3.2 Hvordan Russlands rolle som hegemon er truet

Grensekonflikten har mange av kjennetegnene som karakteriserer en "brinkmanship"-krise. En slik krise er karakterisert av at utfordreren motiveres av spesielle politiske mål og tar i bruk militære midler for å nå dette målet.¹¹⁹ Russlands politiske målsetning var mest sannsynlig å få til en avklaring av grensespørsmålet på russiske premisser. Noe som igjen var motivert av at landet følte sin rolle som hegemon truet på grunn av Natos ønske om en inndeling av farvannet etter Havtraktaten. Byggingen av moloen fra russisk side var en påminnelse om at de anså Tusla som et landområde det fremdeles var strid om. Den uavklarte situasjonen rundt øya ble understreket for å poengtere at det ikke fantes noen fastlagt grense mellom Russland og Ukraina i Kertsjstredet og Asovhavet.

I mai 2003 annonserte Ukraina sin interesse for Nato-medlemskap, og samme år sendte Ukraina soldater til Irak som støtte til Natos styrker i okkupasjonen. På dette tidspunktet var Ukraina-Nato-relasjonen svekket som en konsekvens av Vestens misnøye med Kutsjmas oppfølging av Ukrainas utenrikspolitiske målsetninger. Nato-landenes respons på Ukrainas tilnærminger var derfor moderat, men ikke avvisende. Kunngjøringen ble mottatt med misnøye i Russland. Dersom Ukraina skulle bli en del av Nato, ville alliansen få et nytt medlem helt inntil Russlands grense og en fremtidig utstasjonering av Svartehavsflåten på ukrainsk jord ville være lite sannsynlig. En slik situasjon ville være uforenlig med russiske visjoner om hegemoni i sitt nære utland.

¹¹⁸ Vladimir Kravchenko, "Who will win the Tuzla Game?" *Zerkalo Nedeli*, 18-23. 09. 2003. 7. URL: <http://www.mw.ua/1000/1030/43244/> besøkt 20.10.2009.

¹¹⁹ Lebow, *Between Peace and War. The Nature of International Crisis*, 57-58.

I lys av dette ble det svært viktig for Russland å beholde kontrollen over Asovhavet og Kertsjstredet. Russland reagerte derfor sterkt på Ukrainas krav om å dele inn havområdene etter internasjonale standarder i henhold til Havrettstraktaten. En slik løsning ville føre til at Russland mistet kontroll over store deler av Asovhavet. Dypvannskanalen gjennom Kertsjstredet ville i tillegg havne på ukrainsk territorium.

En inndeling etter internasjonal lov ville få konsekvenser for Russland, både økonomisk og sikkerhetmessig. Områdene har rike fiskeressurser, og i Asovhavet er det funnet olje- og gassreservoarer på havbunnen. I tillegg har Russland viktige militære installasjoner langs kysten av sjøen.¹²⁰ Kertsjstredet er en viktig gjennomfartsåre for russiske handelsskip, blant annet russisk olje som transporteres ned gjennom elva Don og ut i Asovhavet. Stredet fryser ikke til om vinteren og fungerer derfor som gjennomfartsåre hele året rundt, noe som er svært viktig for russisk handel i området.¹²¹ Disse forholdene har ført til at Putin flere ganger har karakterisert Kertsjstredet og Asovhavet som strategisk interesseseone for Russland.

En inndeling etter Havrettstraktaten fra 1982 ville føre til at havområdet utenfor landenes territorielle grenser (ca 19 km) ville være åpent for internasjonal ferdsel. Dette ville være uheldig for Russland ettersom landet har viktige militære installasjoner langs kysten av Asovhavet. Dersom Russland skulle miste flåtebasen i Sevastopol, kontrollen over Kertsjstredet og Ukraina skulle bli medlem av Nato, ville dette bety at vestlige militære fartøyer ville kunne ta seg frem helt inn til Taganrog, innerst i Asovhavet, uten russisk tillatelse.¹²²

Russlands ønske var at den sovjetiske administrative grensen mellom statene skulle gjelde. Denne grensen ble opprettet i 1973 av Krasnadors og Krim's guvernører. Sammen ble de enige om at den sovjetisk administrative grensen skulle gå på østsiden av Tusla. Til tross for avtalefastsettelsen har Russland imidlertid nektet å markere

¹²⁰ Vladimir Mukhin, "Military Status. Sabre-rattling by Moscow." *Defence and Security*. 24.september 2003.

¹²¹ Feliks Nikolayevich Gromov, "Russia's National Interests at Sea and the Navy." *Military Thought*, 01.05.1993.

¹²² Olexander Hryb, "Russia-Ukraine (Crimea)" I *Border and territorial disputes of the world*, red. Peter Calvert, 363 (London: John Harper Publishing, 2004).

grensen eller å forholde seg til den som en normal mellomstatlig grense. Russland foretrakk å beholde grensene som linjer på kartet, ikke i virkeligheten.¹²³

4.3.3 Hvordan Ukrainas uavhengighet er truet

Da Russland begynte byggingen av moloen ut i Kertsjstredet, representerte dette en klar trussel mot det Ukraina oppfattet som sin stats suverenitet. For det første fordi Russland stilte spørsmål ved Ukrainas legale rettigheter til Tusla. For det andre fordi Russland for å kunne bygge en molo over til Tusla først måtte krysse det Ukraina definerte som den mellomstatlige grensen for Ukraina og Russland.

Ukraina insisterte på at Tusla tilhørte dem i henhold til grensedragningen i Kertsjstredet mellom Krasnadors og Krims guvernører fra 1973, men russiske politikere satte spørsmålsteget ved denne avtalen. De etterspurte bevis på at Tusla rettmessig var ukrainsk territorium. Den tidligere lederen av den russiske statsdumaens komite for utenrikspolitiske saker, Dimitrij Rogozin, var kritisk til troverdigheten til dokumentene Ukraina hadde lagt frem som støtte for sitt krav, og hevdet dokumentene var resultatet av en avtale "fra syttitallet" signert på lavt nivå mellom statsansatte fra Krasnodar-regionen og Krim, "mest sannsynlig i beruset tilstand".¹²⁴

De mente dessuten at ettersom avtalen ikke hadde blitt bekreftet etter Sovjetunionens oppløsning av lederne for de to suverene statene, Russland og Ukraina, kunne avtalen ikke ansees som gyldig. Det russiske utenriksministeriet sendte en offentlige note til Kiev der de ba om å få oversendt kopier av dokumenter, inkludert kart, hvorpå Ukraina baserte sitt eierskap til Tusla.¹²⁵ Også medlemmer av det russiske parlamentets overhus, Føderasjonsrådet, uttrykte sin skepsis. De viste til et kart fra 1955 der øya var avmerket innenfor russisk territorium.¹²⁶ Russland aksepterer altså ikke grensedragningen fra 1973 som grense mellom statene. Enhver handling fra Ukrainas side med referanse til delelinjen som en mellomstatlig grense, ble ansett som

¹²³ *Jane's Intelligence Digest*, "Russia's threat to Ukraine". 24.09. 2003. URL:

<http://www.janes.com/articles/Janes-Intelligence-Digest-2003/Russia-s-threath-to-Ukraine.html>

¹²⁴ Vladimir Musatov." Russian-Ukrainian treaty ratified." *International Affairs*, 45 no. 2 (1999): 158.

¹²⁵ Tatiana Ivzhenko, Yevgeny Verlin, Igor Plugatarev, Oleg Sinelnikov, Maria Bondarenko, "CIS Defence. Kuhma prepares for war with Russia." *Defence and Security*, no.123, 24.10.2003.

¹²⁶ *Ibid.*

unilateral og ikke som gyldig.¹²⁷ Byggingen av moloen og de påfølgende spørsmålene rundt Ukrainas eierskap til Tusla var utfordringer til Ukraina iverksatt for å demonstrere at den ukrainsk definerte grensen mellom statene ikke ble ansett som gyldig fra russisk side.

4.4 Partenes krisehåndtering

4.4.1 Bruk av militære midler

Ukraina oppfattet trusselen fra Russland som klar og konkret. Dersom byggingen av moloen fortsatte til den nådde Tusla, ville dette representere en invasjon av ukrainsk territorium. Kjølborg skriver at idet en part med stor grad av sikkerhet kan si at den annen part har til hensikt å angripe, kan han satse på avskrekking ved selv å bygge opp sine styrker og på den måten få motparten til å forstå at aggresjon ikke lønner seg gjennom å heve prisen angriperen må betale.¹²⁸ Mye tyder på at Ukraina grep til denne strategien. Dersom Russland valgte å angripe, skulle dette ikke få skje uten motstand, med andre ord ville et angrep føre med seg omkostninger for den angripende part. Håpet var at mobiliseringen ville påvirke Russlands kost/nytte-kalkulasjon slik at oppfattelsen av kostnadene ved kryssing av grensen ville underminere oppfattelsen av nytten ved å krysse grensen.

Ukraina utviste imidlertid stor forsiktighet i de første 20 dagene av konflikten. Ukrainas underlegenhet i ressurser påvirket alle kost/nytte-vurderingene landet gjorde underveis. Gitt det asymmetriske militære forholdet mellom partene, skulle det mye til før det lønte seg for Ukraina å innlede en militær konflikt med Russland. Målet for Ukraina ble derfor i første omgang å heve terskelen for russisk bruk av makt gjennom å yte motstand, men samtidig unngå en opptrapping av konflikten.

Denne balansen ble opprettholdt gjennom kommunikasjon på to nivå, militært og retorisk. Ukraina satte inn militære midler for å signalisere at de var klare til å forsvare

¹²⁷ *Defence and Security*, "Why does Russia build a dam in the Kerch Strait?", 24.10. 2003 URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=5466952>

¹²⁸ Kjølborg, "Krisehåndtering," 21.

seg dersom dette skulle bli nødvendig. De satte inn forsterkninger rundt grensene i Kertsjstredet, samt en grensepatriulje med 14 skip og fly for å patruljere den ukrainsk-russiske grensen som var lokalisert 150 meter sørøst for Tuzla.¹²⁹

Samtidig understreket ukrainske myndigheter at den militære aktiviteten i utgangspunktet kun var tenkt som forsvar. Selv ved en krenkelse av Ukrainas grenser forpliktet de seg ikke til å respondere militært. I media var oppfordringen til Russland å ta vare på den ukrainsk-russiske relasjonen. Tidligere president i Ukraina, Leonid Kravtsjuk, uttalte at selv om byggingen skulle fortsette videre inn på ukrainsk territorialfarvann, var det ikke sikkert Ukraina ville svare med ”resolutt handling”. ”We’ll be recalling the historical friendship and and neighborly relations –in a word, accounting for our inactivity”.¹³⁰

Den 24. oktober hadde molobyggingen foregått i 25 dager og det gjensto 400 meter før moloen krysset det punktet Ukraina definerte som sin grense. På dette tidspunktet innså Ukraina at trusselen fra russisk side var reell. Den moderate retorikken fra tidlig i konflikten ble byttet ut med trusler om gjengjeldelse, konkret handling og ultimatum. Ukraina truet med at dersom moloen krysset den provisoriske ukrainske grensen ville Ukraina, til tross for sin militære underlegne stilling, bruke militære midler i angrepsøyemed. I tillegg ville de påkalle hjelp fra USA. Det ukrainske utenriksministeriets talsmann, Markiyanyan Lubkivsky, uttalte til media i etterkant av et møte i det ukrainske Sikkerhets- og forsvarsrådet, der også Kutsjma var til stede, at rådet hadde tatt noen meget klare beslutninger. Ukraina var klar for: "any possible scenario of developments. We have worked out a range of steps we can take under international law, and we are prepared to take them if our state border is violated."¹³¹

Signaliseringen beskrevet her vitner om en opptrapping av konflikten. For Ukrainas del var punktet nådd hvor nytten av en eskaleringen av konflikten oversteg de potensielle omkostningene en militær konfrontasjon ville kunne føre med seg. Ukraina

¹²⁹ Roman Woronowycz, “Russian-Ukrainian dispute over Tuzla escalates.” *The Ukrainian Weekly* . 26.oktober 2003. 1, og fortsetter 11. URL: <http://www.scribd.com/doc/12836291/The-Ukrainian-Weekly-200343>.

¹³⁰Svetlana Stepanenko, “We won’t fight for Tuzla:” *Defence and Security* no. 122, 22.10. 2003. URL: <http://dlib.eastview.com/sources/articles.jsp?id=5447445>

¹³¹ *Ibid.*

kunne ha valgt å akseptere moloutbyggingen og overgi Tusla til Russland. Men de fryktet at en innrømmelse ville kunne føre til at Russland i neste omgang ville ønske kontroll også over Krim.¹³² En slik situasjon ga Ukraina et sterkt incentiv til å gi inntrykk av at de ville ta i bruk militære midler for å føre en forebyggende krig. En frykt for at en situasjon som er oppstått kan forverre seg enda mer i fremtiden, og vissheten om at tålmodighet neppe vil forandre på situasjonen, kan føre til at en svakere stat trekker våpen selv mot en stat som er overlegen i militær styrke.¹³³

Ytterligere to dager senere befant moloen og russiske bygningsarbeidere seg kun 200 meter fra Tuslas strender. Ukraina hadde på dette punktet grensepatruljer med Pantinbåter på plass for å være rede til å blokkere ethvert forsøk på å bygge moloen inn på ukrainsk territorium. Samtidig holdt det ukrainske forsvaret militærøvelse 70 km sør for Tusla, på sørspissen av Kertsj. Den var ikke annonsert, slik øvelser normalt blir. Øvelsen inkluderte avfiring av skarp ammunisjon, samt bruk av jagerfly.¹³⁴ Igor Ostash, medlem av det ukrainske parlamentets utenrikskomite, uttalte uken før, under et besøk på Tusla, at:” Our border guards are prepared for any kind of provocation, and they are also prepared to restrain construction of the Tusla dam –for example by using ships to block of the remaining stretch of water”.¹³⁵

Russland på sin side avsto fra å respondere militært på Ukrainas militære aktiviteter på Tusla og i havområdene rundt øya. Dette må forstås i lys av de rammebetingelse en stormakt opererer under i konflikt med en svakere part. Stormakter er ofter underlagt sterkere rammebetingelser enn små land når det gjelder bruk av militære midler fordi konsekvensene av deres handlinger kan være langt mer problematiske.¹³⁶ En militær respons mot en svakere part og en tidligere sovjetstat ville hatt konsekvenser for Russland både i det nære og fjerne utland.

¹³² *Ibid.*

¹³³ Thazh Varkey Paul, *Asymmetric Conflicts: War Initiation by Weaker Powers*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1994), 18.

¹³⁴ *Ibid.*

¹³⁵ Tatiana Ivzhenko, Yevgeny Verlin, Igor Plugatarev, Oleg Sinelnikov, Maria Bondarenko, “ CIS Defense. Kuchma prepares for war with Russia”. *Defense and Security*, no. 123, . 24.10.2003

¹³⁶ Kjølberg, “Krisehåndtering,” 25.

Men militær avholdenhet kan også tjene et formål i krisehåndtering. Ved å svare på ukrainske militære forflytninger ville russisk side samtidig anerkjent Ukrainas forsvar av sine grenser. Underkjennelsen av ukrainske grenser kom altså til uttrykk gjennom ikke å ta Ukrainas forsvar alvorlig. I etterkant av et møte med Ukrainas statsminister Janukovitsj uttalte den russiske statsministeren Mikhail Kasjanovs: "There is no state border between Russia and Ukraine in the vicinity of Koza Tusla". Og videre at "everything that is done on the assumption that the boarder exists is wrong."¹³⁷

Russland utførte imidlertid militære øvelser i de omdiskuterte områdene i tiden før molobyggingen begynte. Den russiske Svartehavsmarinen utførte øvelser der artillerigranater og skarp ammunisjon ble tatt i bruk for første gang under utførelsen av militære øvelser langs kysten av Krasnador. Og til forskjell fra forsvarsscenarioet utført året før, var øvelsesscenarioet en angrepssituasjon.¹³⁸ Sett i lys av hendelsene i etterkant, kan dette tolkes som en bevisst handling for å demonstrere russisk tilstedeværelse og makt i området.

I mangel av uttalelser fra president Putin i media ble det rapportert desto flere uttalelser fra andre med mening om saken, inkludert fra øverste hold innen presidentens administrasjon. Sjefen for presidentadministrasjonen, Alexander Volosjyn, uttalte under konfrontasjonen at: "Russia will never leave the Kerch Strait for Ukraine."¹³⁹ Samme mann uttalte den 21. oktober til en ukrainsk delegasjon med journalister: "If need be we will do all that is impossible and possible to maintain our position. If need be we can drop a bomb there".¹⁴⁰ Uttalelsen er gjengitt i flere aviser. Uttalelsene ble ikke akseptert innad i administrasjonen og Volosjyn ble avsatt fra sitt embete noen uker senere.¹⁴¹ Avsettelsen må ansees som et forsøk på å hindre eskalering av en allerede spent situasjon. Den kan også indikere at det må ha vært en viss splittelse på russisk side med tanke på hensikten til moloutbyggingen. I hvert fall

¹³⁷ Igor Fedyukin, Aleksei Nikolsky, Oleg Gavrish. "Border guards to remain on Tuzla." *Vedomsti* , 27.oktober 2003.

¹³⁸ Vladimir Kravchenko, "Who will win the Tuzla game?" *Zerkalo Nedeli*, 18-23. 09. 2003, 2. URL: <http://www.mw.ua/1000/1030/43244/> besøkt 20.10.2009.

¹³⁹ Hryb, *Border and Territorial Disputes of the World* , 362.

¹⁴⁰ Roman Woronowycz, "Russian-Ukrainian dispute over Tuzla escalates." *The Ukrainian Weekly* . 26.oktober 2003. 1, og fortsetter 11. URL: <http://www.scribd.com/doc/12836291/The-Ukrainian-Weekly-200343>.

¹⁴¹ Hryb, *Border and Territorial Disputes of the World* , 362.

viser uttalelsene viktigheten av området for Russland og temperaturen rundt konflikten innad i det russiske statsapparatet.

Det er verdt å legge merke til de to presidentenes rolle underveis i konflikten. Mangelen på aktiv deltagelse i grensekonflikten fra begge parter står i kontrast til presidentens rolle slik denne er skissert innen krisehåndteringsteori. Ifølge teorien har presidenten en avgjørende rolle i håndteringen av en episode, spesielt der militære midler tas i bruk. Hans rolle er å holde det overordnede politiske mål under oppsyn og å være en tydelig veileder og støtte for nasjonen i en urolig tid. Blant den ukrainske befolkningen var det mange som gjerne hadde sett regjeringen gi en ”passende respons” på tiltale fra Russland.¹⁴² Kutsjma ble oppmuntret til å sende grensepatruljer til området, noe han også gjorde. Men bortsett fra dette gjorde Kutsjma en lite tydelig figur. På dagen da moloen var beregnet å nå frem til Tusla skulle Kutsjma ifølge planen være på en 20 dager lang reise i Latin Amerika.¹⁴³ Kutsjmas manglende engasjement og årsakene til dette vil bli diskuterte mer inngående i neste avsnitt.

4.4.2 Bruk av internasjonale normer og standarder vs. pressmidler

Som tidligere nevnt vil ikke en parts tro på at han har rett i sine handlinger representere en styrking av partens forhandlingskraft. I det en part med troverdighet kan forankre sine krav i internasjonale inngåtte avtaler, kan dette representere en styrking av forhandlingskraften. Internasjonal støtte i en krise er viktig for å påvirke motpartens forventninger om hans muligheter på den diplomatiske arena og for eventuelt å legge grunnen for internasjonale aksjoner.¹⁴⁴ Ukrainas president Kutsjma understreket Ukrainas lojalitet til internasjonal lov i etterkant av et møte med Putin en måned etter at molobyggingen startet: "We proceed from the international law (rather than brotherly sentiment or historical reminiscences) and are going to abide by it."¹⁴⁵

¹⁴² Svetlana Stepanenko, "Russians on the sea of Asov," *Vremya Novostei*, 13. oktober 2003. URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=5409467>

¹⁴³ Ivzhenko, Verlin, Plugatarev, Sinelnikov, Bondarenko, "CIS defense. Kutsjma prepares for war with Russia." *Defence and Security*, no.123, 24.10.2003. URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=5466935>

¹⁴⁴ Kjølberg, "Krisehåndtering," 23.

¹⁴⁵ Tatiana Silina, "We won't get thrashed on Tuzla." *Zerkalo Nedeli*, nr 41, 25-31 oktober 2003. URL: <http://www.mw.ua/1000/1030/43418/>

I det Ukraina henviste til internasjonal lov var det for å forsvare bruk av militære midler. Ukrainas viseutenriksminister Oleksander Motsyk uttalelse illustrerte dette: "I verste fall, er vi forbredt på å bruke alle midler fra internasjonal lov for å forsvare vårt territorium".¹⁴⁶ De midlene Motsyk refererte til her, var artikkel 51 i FN-pakten, som tillater bruk av militær makt i selvforsvar, artikkel 39, som legitimerer bruk av militær makt dersom FNs sikkerhetsråd vedtar en resolusjon om at det foreligger en trussel mot freden, fredsbrudd eller angrepshandlinger",¹⁴⁷ samt retten til å be om assistanse fra et annet land eller en internasjonal institusjon dersom man føler seg truet.

Ukrainas krav før selve grensekonflikten startet, var at Asov og Kertsjstredet måtte bli delt inn slik FNs havrettstraktat fra 1982 tilsier. I ukrainske medier ble muligheten for unilateralt å opprette en territoriell sone, en eksklusiv økonomisk sone og en kontinentalsokkel utenfor landets kyst foreslått som alternativ for å sikre eget territorium. En slik løsning ville imidlertid ikke være gjennomførbar ettersom traktaten også sier at i tilfeller der et lands territorielle farvann overlapper med et annet lands territorielle soner, må saken reguleres gjennom enighet mellom partene og andre internasjonal avtaler.¹⁴⁸ Å påberope seg territoriell rett over et havområde med hjemmel i traktaten ville derfor ikke være mulig.

Media diskuterte Kutsjmas håndtering av grensekonflikten sammenlignet med hans forgjenger Kravtsjuks håndtering av en lignende krise i 1993. Den gang var det Russlands Øverste sovjet som godkjente en resolusjon der det ble hevdet at Sevastopol var en *russisk* by.¹⁴⁹ Kutsjma kom ikke heldig ut i sammenligningen. Kravtsjuk påkalte alle tilgjengelige midler under nasjonal og internasjonal lov for å beskytte landets

¹⁴⁶ . *Jane's Intelligence Digest*. "Russia's threat to Ukraine," 24.09. 2003. URL: <http://www.janes.com/articles/Janes-Intelligence-Digest-2003/Russia-s-threath-to-Ukraine-htm>

¹⁴⁷ FN-pakten, http://www.fn.no:8080/fn/fn_avtaler/fn_pakten (besøkt 9. september 2009.)

¹⁴⁸ Vladimir Kravchenko, "Who will win the 'Tuzla game'?" *Zerkalo Nedeli* nr 40, 18-24. oktober 2003 URL: <http://www.mw.ua/1000/1030/43244/> besøkt 20.10.2009.

¹⁴⁹ Serge Schemann, "Russian Parliament votes a claim to Ukrainian port of Sevastopol." *New York Times*, 10.juli 1993. URL: <http://www.nytimes.com/1993/07/10/world/russian-parliament-votes-a-claim-to-ukrainian-port>

territorielle integritet.¹⁵⁰ Kutsjma ble ansett for å være for passiv og utydelig i sin håndtering.

Kutsjmas passivitet i grensekonflikten ga opphav til mange formeninger om presidentens motivasjon og mål for sin politikk. Enkelte hevdet krisen var en konspirasjon mellom den ukrainske og den russiske presidenten. At det hele var avtalt på forhånd, for slik å legge til rette for en fredsprosess som skulle kaste fordelaktig lys over de to presidentene og styrke deres respektive mandat i hjemlandet.¹⁵¹ Denne muligheten står ikke nødvendigvis i motsetning til et mål om å opprettholde ukrainsk suverenitet. Men Kutsjma ble også beskyldt for å ha mindre flatterende grunner til passivitet. Taras Kuzio hevder i sin artikkel "Neither East nor West. Ukraines security policy under Kuchma", at Kutsjmas utenrikspolitikk generelt i stor grad ble styrt ut i fra presidentens egeninteresser.

Høsten 2003 gjensto det et år av Kutsjmas andre presidentperiode. Av flere grunner var Ukraina på dette tidspunktet nærmest isolert fra Vesten. "Kutsjmagate-skandalen", samt det åpenbare misforholdet mellom Ukrainas formelle utenrikspolitiske mål om medlemskap i vestlige institusjoner og den konkrete oppfølgingen av målene, var årsak til en generell oppgitthet over Ukraina i europeiske institusjoner. Kutsjmas politikk hadde derfor tatt en ny vending, med tilnærming østover i hans andre presidentperiode. Dette tok form av et tettere samarbeid innen SUS og signeringen av en økonomisk avtale, Single Economic Space, sammen med Hviterussland, Kasakhstan og Russland.¹⁵²

I tiden frem mot høstens parlamentsvalg var det viktig for Kutsjma å sikre immunitet for seg selv og oligarkiet som hadde vokst opp under hans styre og sikret ham makten.¹⁵³ Kutsjma hadde behov for støttespillere i tiden etter valget, da det var ventet at den provestlige politikeren Viktor Janukovitsj ville komme til makten i Ukraina. Hans upopularitet i Vesten gjorde han desto mer avhengig av godvilje fra Russland.

¹⁵⁰ *ibid.*

¹⁵¹ Vladimir Kravchenko, "Who will win the Tuzla game?" *Zerkalo Nedeli* nr 40, oktober 2003. URL: <http://www.mw.ua/1000/1030/43244/> besøkt 20.10.2009.

¹⁵² Taras Kuzio, "Neither East nor West. Ukraine's security policy under Kuchma." *Problems of Post-Communism*, 52, nr 5. September /oktober 2005, 65-66.

¹⁵³ *Ibid.*

Brinkmanship tas i bruk når det antas at en motstander mest sannsynlig heller vil trekke seg tilbake fra sine forpliktelser heller enn å gå til motangrep dersom han blir utfordret.¹⁵⁴ Det er nærliggende å tenke seg at Putin brukte Kutsjmas politiske situasjon som pressmiddel for å få til en bilateral forhandling rundt grensedragningen i Asovhavet og Kertsjstredet. Putin kalkulerte med at Kutsjma ville la seg presse for å sikre egne interesser. En slik indirekte innblanding i ukrainsk politikk fra russisk side er ikke uvanlig.¹⁵⁵

Kuzio beskriver ukrainsk utenrikspolitikk under Kutsjma som pro-Kutsjma politikk heller enn pro-Ukraina politikk fordi statens interesser var sammenfiltret med presidenten og oligarkiets egeninteresser.¹⁵⁶ Dersom Kutsjmas håndtering av grensekonflikten var preget av målet om å sikre egne interesser, kan det forklare hans manglende besluttsomhet i håndteringen. En slik situasjon er også et godt eksempel på hvor viktig det er å kjenne aktørens målsetning for å kunne bedømme om handlingene hans er rasjonelle. Gitt at målet for Kutsjma var å sikre immunitet etter valget, en pro-Kutsjma politikk, kan hans handlemåte sies å ha vært i samsvar med målsetningen.

Konflikten endte med at Kutsjma gikk med på forhandlinger om grensedragningen i Kertsj-stredet og Asovhavet. En uttalelse fra den russiske regjeringens informasjonsavdeling den 22. oktober, etter at Kiev hadde gått med på forhandlinger, kan imidlertid kaste lys over motivasjonen for molobyggingen, og er derfor interessant å kommentere. Regjeringens informasjonsavdeling meddelte følgende:

"In the light of Ukraine's consent to start large-scale negotiations on the Asov- Kerch waters immediately, the Prime Minister of the Russian Federation Mikhail Kasyanov suggested that the Krasnodar Territory and Temriuk district authorities should suspend the restorations of the original part of the Tuzla spit".¹⁵⁷

Uttalelsen avklarte noen interessante forhold. For det første at byggingen av moloen var direkte relatert til forhandlingene rundt inndelingen av Kertsjstredet og Asovhavet,

¹⁵⁴ Lebow, *Between peace and war. The nature of international crisis*, 62.

¹⁵⁵ Se Hedenskog og Larsson, *Russian Leverages on the CIS and the Baltic states*, 19-29.

¹⁵⁶ Kuzio, "Neither East nor West. Ukraine's security policy under Kuchma," 61.

¹⁵⁷ Tatiana Silina, "We won't get thrashed on Tuzla." *Zerkalo Nedeli*, nr 41, 25-31 oktober 2003. URL: <http://www.mw.ua/1000/1030/43418/>

for det andre at bygningsarbeidets mål var å gjenskape den opprinnelige delen av Tusla, altså knytte Tusla til russisk fastland.¹⁵⁸ Dette bekrefter at det var en direkte sammenheng mellom byggingen av moloen og forhandlingene om en grensedragning i Kertsjstredet og Asovhavet og indikerer at det var en politisk målsetning som lå til grunn for molobyggingen.

4.4.3 Bruk av internasjonale fora vs. bilaterale avtaler

Bruk av bilaterale avtaler fungerte ikke som forhandlingskort fra russisk side under grensekonflikten. På ukrainsk side ble det flere ganger under konflikten henvist til internasjonale institusjoner for å styrke signaliseringen. 16.oktober reiste en delegasjon fra det ukrainske parlamentet til Tusla for å se på øyas grense og forsvarsstruktur. Få dager senere utstedte Kutsjma et hemmelig dekret der han la frem ulike midler for å sikre Ukrainas sikkerhet. Kutsjma hevdet at dersom Ukrainas sikkerhet ble krenket, ville et av virkemidlene være å appellere til atommaktene, som i 1990 hadde gitt Ukraina "sikkerhetsforsikringer" dersom de overga sine kjernefysiske våpen. I tillegg ville han appellere til FNs sikkerhetsråd, OSSE og Nato.^{159 160}

De fem permanente medlemmene i Sikkerhetsrådet ga Ukraina "sikkerhetsforsikringer" da landet ga fra seg verdens tredje største arsenal av kjernefysiske våpen i perioden 1994-1996. Ifølge forsikringene, ofte referert til som Budapest-memorandumet, har Ukraina rett til å konsultere verdens fem offisielle atommakter dersom de mener deres sikkerhet er truet.¹⁶¹ Memorandumet ga imidlertid ikke noen garantier om militær hjelp dersom Ukraina skulle befinne seg i en kritisk situasjon. I media fremstilles det som om Ukraina har misforstått sikkerhetsforsikringne som garantier om militær hjelp.¹⁶² Men ordbruken handler nok

¹⁵⁸ *Ibid.*

¹⁵⁹ Taras Kuzio, "Russian-Ukrainian Strategic Partnership in Ruins", *RFE/RL Newline*, 7, no 203 del II. 24.10.2003. URL: http://www.taraskuzio.net/media21_files/russia_ukraine.pdf

¹⁶¹ *Jane's Intelligence Digest*. "Russia's threat to Ukraine," 24.09. 2003. URL: <http://www.janes.com/articles/Janes-Intelligence-Digest-2003/Russia-s-threath-to-Ukraine-htm>

¹⁶² *Ibid.*

heller om bevisst retorikk fra Ukrainas side og kan sees som et grep i krisehåndteringen for å styrke sin forhandlingskraft overfor Russland.

Som beskrevet tidligere var Ukrainas forhold til Vesten på dette tidspunktet på sitt dårligste etter at landet ble uavhengig. Kutsjmagate-skandalen fikk konsekvenser for landets forhold til Vesten i 2002, da opptak fra Kutsjmagate-skandalens lydbånd avslørte at Ukraina hadde solgt sofistiserte forsvarssystemer til Irak. I tillegg hadde angrepet på tvillingtårnene i New York i 2001 ført Russland og USA nærmere sammen i krigen mot terror. I denne internasjonale konteksten var sjansene minimale for at Ukraina kunne forvente seg noen støtte utenfra i tilfelle Russland skulle krenke den ukrainskdefinerte grensen. Uttalelsene referert til under, fra Nato og USAs representanter, bekrefter denne innstillingen.

Natos daværende generalsekretær George Robertson besøkte Ukraina 20. oktober 2003 og uttalte, da han ble spurt om sin mening om grensekonflikten, at han var informert av Kutsjma om saken, men at det var opp til Russland og Ukraina å løse flokene. Han nevnte også at han skulle på besøk til Moskva 30. oktober, dagen da utenriksminister Ivanov ville være i Kiev for å diskutere konflikten, men klargjorde ikke om dette ville bety at han ville diskutere saken med Putin.¹⁶³ På direkte spørsmål til den amerikanske ambassadøren til Ukraina, John Herbst, om USA var rede til å forsvare Ukrainas territoriale integritet og suverenitet slik de hadde gitt samtykke til da Ukraina overga sine atomvåpen i 1994, var svaret: "The United States supports the territorial integrity and sovereignty of Ukraine. The US is also friendly with both Russia and Ukraine, and hopes that they will be able to work out this problem."¹⁶⁴

Ukrainas referanser til internasjonale fora i denne konflikten hadde slik sett lite positiv effekt på deres forhandlingskraft overfor Russland. Ukraina hadde liten troverdighet bak sine trusler, og truslene hadde derfor lite modererende effekt på Russlands handlinger. Det er naturlig å tenke seg at Russland var klar over hvilken situasjon

¹⁶³ Roman Woronowycz, "Outgoing NATO secretary-general takes a last trip to Ukraine", *The Ukrainian Weekly*, 26. oktober 2003, 3. URL: <http://www.scribd.com/doc/12836291/The-Ukrainian-Weekly-200343>

¹⁶⁴ Woronowycz, Roman. "Russian-Ukrainian dispute over Tuzla escalates." *The Ukrainian Weekly* 26. oktober 2003. s 1, forts.s 11. URL: <http://www.scribd.com/doc/12836291/The-Ukrainian-Weekly-200343>

Ukraina var i, og på grunn av dette kunne de tillate seg en såpass kontroversiell handling som det byggingen av moloen var. Dette førte til at Russland forholdsvis enkelt fikk sin vilje i grensekonflikten.

4.4.4 Konklusjon

Grensekonflikten er her karakterisert som en tradisjonell brinkmanship-krise. Russlands molobygging i september 2003 var motivert av en overordnet politisk målsetning, ønsket om en grenseavklaring i Asovhavet og Kertsjstredet på Russlands premisser. Russland krevde at Kertsjstredet og Asovhavet skulle kontrolleres i felleskap mellom de to statene. Dette gikk imot Ukrainas målsetting om grenseavklaring basert på internasjonale standarder/regler slik de foreligger i FNs Havrettstraktat. En inndeling etter Havretten ville tillate at Nato-skip og andre utenlandske fartøy kunne ta seg gjennom Kertsjstredet og inn i Asovhavet uten russisk tillatelse. En slik deling ville derfor true Russlands ønske om hegemoni i regionen. Molobyggingen opplevdes som en trussel mot Ukrainas suverenitet fordi den utfordret det ukrainsk side definerte som grensen mellom statene.

I møte med Russlands molobygging signaliserte Ukraina moderasjon. De formante om at situasjonen måtte avklares på fredelig vis. Og først etter hvert ble militære reaksjoner i form av grenseforsterkninger tatt i bruk. Da dette ikke stoppet utbyggingen, signaliserte Ukraina at de var rede til å ta i bruk militære midler i forsvaret av Tusla. Russlands avholdenhet med hensyn til bruk av militære midler må forstås i sammenheng med Russlands overlegne maktposisjon i konflikten. Bruk av militære midler ville kunne koste Russland anseelse i det internasjonale samfunn, samt gi store konsekvenser for relasjonen til andre land i Russlands nære utland.

Ukraina påberopte seg legitim rett til selvforsvar etter internasjonal lovgivning og appellerte til institusjoner. Men nytten av dette forhandlingskortet falt i stor grad bort ettersom Ukrainas relasjon til Vesten på dette tidspunktet var svært dårlig. Molobyggingen skjedde bare måneder før Kutsjma gikk av som president. Kutsjma ville derfor nødvendigvis ligge i konflikt med Russland i en tid hvor han trengte immunitet for seg selv og oligarkiet som hadde vokst frem under hans styre. Putin benyttet seg av situasjonen til å presse Kutsjma til forhandlingsbordet om en grenseavklaring på russiske premisser. Dette indikerer at Ukrainas støtte i Vesten og vestlige

institusjoner ikke var ubetydelig for Ukrainas sikkerhet, og at støtten har en reell innvirkning på hva Russland tillater seg overfor nabostaten.

4.5 Fyrlykten på Jalta

4.5.1 Utfordringen

Krisen rundt fyrlyktene på Jalta oppsto 13. januar 2006, da 13 representanter fra den ukrainske stats hydrografbyrå trengte seg inn i det russiskkontrollerte fyret på Jalta. Representantene konfiskerte de ansattes id-kort med den begrunnelse at id-kortene ikke lenger var gyldige, og nektet dem adgang til fyret.¹⁶⁵

Tidligere samme måned hadde en ukrainsk studentorganisasjon, "The Student Brotherhood", protestert utenfor et fyr på Kapp Sarych og hindret fyrets ansatte i arbeidet. Overtagelsen ble derfor i første omgang tilskrevet nasjonalistiske og radikale grupper.¹⁶⁶ At ukrainske myndigheter sto inne for overtagelsen av fyrlykten ble imidlertid hevet over enhver tvil to dager senere, da Ukrainas utenriksminister Boris Tarasiuk uttalte i media: "The lighthouse in the Crimean City of Yalta is Ukraine's property and Russia's claim to it has no legal foundation. Russia has unlawfully held on to all hydrographic sites."¹⁶⁷ Den russiske utenriksministeren Sergei Lavrov uttrykte sin forvirring få dager senere: "Such moves cause our bewilderment because they were made in the wake of the recent statement by the Ukrainian President Victor Yuchenko that the Black Sea Fleet agreement will be strictly observed".¹⁶⁸

Utgangspunktet for at fyrlykten på Jalta ble sentral i denne konflikten var en uenighet mellom Ukraina og Russland med hensyn til fyrlyktens status. Russisk side hevdet at fyret var registrert i vedlegg nummer to til Svartehavsflåteavtalen. Pressesjefen for ukrainsk UD hevdet tvert imot at fyrlykten ikke kunne være registrert i vedlegg to til avtalen, da tillegg nummer to kun inneholdt oversikt over objekter som var leid ut til

¹⁶⁵ *Itar-Tass Weekly News*. "Lighthouse conflict is another provocative act vs. Russia.", 13. januar 2006.

¹⁶⁶ *Ibid*.

¹⁶⁷ *People's daily online*, "Russia's claim to Yalta lighthouse has no legal basis: Ukraine Foreign Ministry.", 15. januar 2006. URL: http://english.peopledaily.com.cn/200601/15/eng20060115_235611.html

¹⁶⁸ *Itar-Tass Weekly News*, "Russia awaits explanations from Kiev re Yalta Lighthouse seizure.", 17. januar 2006. URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=8877574>

Svartehavsflåten lokalisert i selve Sevastopol.¹⁶⁹ Fyrlykten på Jalta, omtrent 7 mil øst for Sevastopol, kunne derfor ikke være inkludert i denne listen.

4.5.2 Hvordan Russlands rolle som hegemon er truet

Fra russisk side ble Ukrainas overtagelse av fyrlykten på Jalta satt i sammenheng med Ukrainas pågående aktivitet med å etablere kontroll over fyrlyktene på Krim. Dette igjen var en forlengelse av de kompliserende prosedyrene for Svartehavsflåtens virke på Krim. Målet fra ukrainsk side var angivelig at flåtens treningsaktiviteter, vedlikehold og modernisering skulle vanskeliggjøres slik at kostnadene ved arbeidet underminerte nytten ved å ha Svartehavsflåten utstasjonert på Krim. Slik ville Ukraina tvinge Svartehavsflåten ut av Sevastopol.

I Putins doktrine for den russiske marinen signert i 2000, ble det understreket at for å kunne være et troverdig og operativt forsvar måtte den russiske flåten oppgraderes. Oppgraderingen gjald blant annet: "to restore, modernise and maintain the combat readiness of existing military systems, complexes and weapons".¹⁷⁰

Et generelt forfall i Svartehavsflåten har vært tendensen de siste tyve årene, ettersom Russland har hatt manglende evne til å prioritere militære formål i tiden etter Sovjetunionens fall. I 2006 utgjorde flåtens militære styrke en femtedel av det den var tyve år tidligere. 170 000 mennesker var ansatt i flåtens militære og sivile virke, i 2006 var tallet på ansatte 14000.¹⁷¹ Men til tross for Russlands vilje til oppgradering av flåten, har mulighetene for oppgraderinger hindret av restriksjonene Ukraina som vertsnasjon har pålagt Svartehavsflåten.

Russland har til enhver tid vært forpliktet til å rapportere antall personell, antall større våpen og annen militær opprustning på territoriet leid av Ukraina. Ukraina har ført oppsyn og kontroll med øvelser, forflytning av luftstyrker og marine fartøy, samt med

¹⁶⁹ *Jane's Intelligence Digest*. New Black Sea Fleet Crisis. 10.02.2006.

¹⁷⁰ *IISS Strategic Comments* "Reviving Russia's navy. Putin's new Doctrine," 6, nr. 6, 2000. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/1356788000662>

¹⁷¹ Vladislav Shurygin, "The third defense of Sevastopol." *Zavtra*, no 18, 3-9 .04.2006. URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=9461300>

alle forflytninger av militært utstyr og fartøy over ukrainsk grense.¹⁷² I tillegg til overoppsyn med forflytning av materiell har Ukraina også krevd økonomiske godtgjørelser for transport over landets grenser. Materiell og kapital som er ført inn og ut av Sevastopol har blitt pålagt skatter og avgifter. Svartehavsflåten har ingen privilegert skattestatus slik en del andre utenlandske utstasjonerte flåtebasen har.¹⁷³ Selv om Russland hadde midler til oppgradering av flåten ble arbeidet vanskeliggjort gjennom pålagte restriksjoner fra ukrainsk side. Ifølge russiske kilder utgjorde ukrainsk inngripen til sammen en så stor belastning på flåtens kapasitet at dens evne til fullstendig, rask, og om nødvendig, skjult manøvrering, var sterkt svekket.¹⁷⁴

4.5.3 Hvordan Ukrainas uavhengighet er truet

To dager etter overtagelsen av fyrlykten annonserte altså Ukrainas utenriksminister at ukrainske myndigheter tok på seg ansvaret for invasjonen av fyrlykten. I mediene ble det hevdet at overtagelsen av fyrlykten hadde skjedd på lokalt initiativ uten at sentrale myndigheter i Kiev var klar over planene. Dette kan synes som en mulig forståelse av situasjonen. Viktor Jutsjenkos politiske posisjon i Ukraina i tiden før hendelsen fant sted, var svak på grunn av en kontroversiell gassavtale han hadde inngått med Russland i Astana i Kasakhstan, bare noen dager tidligere. Avtalen gjorde det klart at Ukraina gikk med på å betale dobbelt så mye for russiske gassleveranser sammenlignet med året før.

En mulig årsak til at Kiev gikk inn og støttet overtagelsen av fyrlykten er derfor at presidentens innenrikspolitiske posisjon tilsa at han ikke kunne vise svakhet ved å vike tilbake ovenfor russisk side. I krisehåndteringsteori refereres dette til som et mulig scenario. Er politikere eller en regjering i en sårbar situasjon, kan de ty til en konfronterende utenrikspolitikk fordi de på grunn av sin svake posisjon ikke har råd til

¹⁷² Oleg Alekseevich Piven, "Russia's Black Sea Fleet in the Crimea: Results and Prospects of Development." *Military Thought*, (juli 2008): 27.

¹⁷³ Cooley og Dubovyk, "Will Sevastopol Survive? The Triangular Politics of Russia's Naval Base in Crimea,"

2.

¹⁷⁴ *Ibid.*

å vise svakhet utad.¹⁷⁵ Det var lite ønskelig at Jutsjenko viste "svakhet" overfor Russland midt under forberedelsene til et nytt parlamentsvalg¹⁷⁶

Ut i fra dette kan to forhold slås fast. For det første at krisen neppe var en planlagt handling fra myndighetenes side. Det vil si at situasjonen utgjorde en såkallt uintendert krise. For det andre at ukrainske myndigheter gikk inn og støttet operasjonen og dermed tok på seg ansvaret for hendelsen. Med dette må overtagelsen av fyrlykten fremstå som en utfordring mot Russland. Videre i oppgaven er det denne forståelsen av hendelsesforløpet som forfølges.

Spørsmålet blir dermed hvorfor det var så viktig for ukrainske myndigheter ikke å vise svakhet i denne situasjonen. Det var lite som tydet på at Jutsjenkos ønske om gjenvalg var basert på ren egeninteresse. En mer nærliggende antagelse vil være at overtagelsen av fyrlykten samsvarte med den politiske linjen Jutsjenkos regjering hadde overfor Russland generelt, og at overtagelsen av fyrlykten derfor kunne ansees som et tegn på oppfølging av denne politikken. Å gå ut i media og fraskrive seg ethvert ansvar ville svært sannsynlig bli mottatt negativt i befolkningen, spesielt i den delen av befolkningen hvor Jutsjenko samlet majoriteten av sine stemmer, det vil si blant velgere som typisk ønsket en politikk som støttet et Ukraina uavhengig av Russland. Da situasjonen først hadde oppstått var den en gylden mulighet for regjeringen til å vise at de mente alvor med politikken de førte overfor den russiske Svartehavsflåten på Krim.

Den ukrainske Oransjerevolusjonen og valget av Viktor Justsjenko til ukrainsk president i januar 2005, førte med seg en politisk omveltning som fikk konsekvenser for sentrale ukrainske myndigheters oppfølging og håndteringen av Svartehavsflåteavtalen. Regjeringen mente at det over tid hadde oppstått en praksis som var i strid med flåteavtalen, og dette ønsket de å gjøre noe med. Under Kutsjmas presidentskap hadde det blitt normal praksis at flåten brukte landområder som ikke

¹⁷⁵ Lebow, *Between peace and war. The nature of international crisis*, 69.

¹⁷⁶ Maksymiuk, Jan. "Crimea Lighthouse Becomes Another Bump In Ukrainian-Russian relations." *Radio free Europe. Radio Liberty*, 23.01.2006 . URL: <http://www.rferl.org/content/article/1064988.html>

inngikk i flåteavtalen. Dette ble ofte kritisert i ukrainsk media, men kritikken var ikke tidligere tatt til følge fra regjeringshold. Kort etter at Jutsjenko ble innsatt sørget den nye ukrainske regjeringen for at det ble skjerpet inn på praktiseringen av regelverket for slik å tvinge Svartehavsflåten til å følge det de mente var Svartehavsflåteavtalens retningslinjer.¹⁷⁷

Ukraina opplevde sin suverenitet truet på flere områder. Fyrlyktene som befant seg på Krim var, slik Ukraina så det, ukrainsk eiendom. Fyrene kunne ikke leies bort til Svartehavsflåten, ettersom ukrainsk grunnlov forbyr utleie av fyrlykter.¹⁷⁸ Som en konsekvens hadde en ukrainsk domstol avsagt en dom som sa at de nærmere 100 fyrlyktene som Svartehavsflåten hevdet de leide i Sevastopol og på Krim ble kontrollert ulovlig.¹⁷⁹ At Russland holdt fast på at fyret utgjorde matriell som ble leid av Svartehavsflåten ble derfor oppfattet av ukrainsk side som direkte brudd på nasjonal lovgivning. For det andre ble de sett på som svært problematisk at russisk kontroll over fyrlykten hindret Ukraina i å følge opp de pliktene landet hadde overfor skipsfart i sitt farvann, slik Havrettstraktaten landet underskrev i 1995 tilsa.¹⁸⁰ Ifølge ukrainsk side var det det ukrainske transport- og kommunikasjonsministeriet som hadde ansvaret for fyrlyktene fordi det var dette ministeriet som hadde ansvar for sjøfarten i ukrainske havområder.¹⁸¹ Forholdene ble sett på som krenkende for Ukrainas suverenitet.

¹⁷⁷ *Jane's Intelligence Digest*. New Black Sea Fleet Crisis, 10. februar 2006.

¹⁷⁸ Anna Arutunyan. "Week in review. Crimea lighthouse row critical, navy mulls action." *Moscow News*, 20.01.2006. URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=8890820>

¹⁷⁹ *ibid.*

¹⁸⁰ Law of Ukraine on the Exclusive (marine) Economic Zone of 16 May 1995, URL: http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/UKR_1995_Law.pdf besøkt 01.02.2010.

¹⁸¹ *Itar-Tass Weekly News*, "Russian FM calls for constructive dialogue on Black Sea Fleet." 18.01.2009. URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=8883362>

4.6 Partenes krisehåndtering

4.6.1 Bruk av militære midler

Ukrainas overtagelse av fyret på Jalta ble ikke sett på med blide øyne av Russland som betegnet hendelsen som en "invasjon". Som svar på provokasjonen fra ukrainsk side ble vaktholdet av de resterende fyrlyktene på Krim økt.¹⁸² Russland fryktet at disse også sto i fare for å bli invadert. 20 av Svartehavsflåtens marineenheter med bevæpnet personell ble sendt for å vokte fyrene.¹⁸³ Den russiske Svartehavsflåtens talsmann, Igor Dygalo, truet med at dersom det ble gjennomført flere forsøk på å overta fyrlykter på Krim, ville sikkerheten rundt fyrlyktene bli skjerpet ytterligere.¹⁸⁴

Frykten var ikke ubegrunnet. Det ukrainske Utenriksdepartementets spesialambassadør, Viktor Semyonov, kom med ytterligere trusler om at ukrainske myndigheter hadde planer om å overta alle de hundre fyrlyktene som ble kontrollert av den russiske Svartehavsflåten, og at dette ville skje innen få måneder.¹⁸⁵ Til gjengjeld signaliserte Russland at de var villige til å ty til våpen i forsvaret av fyrlyktene på Jalta. Forsvarsminister Ivanov gjorde det klart at "the guards assigned to objects of the Black Sea Fleet are permitted to act by the book, I won't dwell on it."¹⁸⁶ Med dette henviste han til at vakter er autorisert til bruk av våpen i forsvar av Svartehavsflåten, noe som også inkluderer forsvar av flåtens fasiliteter.¹⁸⁷

Utenfra kan fyrlyktsaken ansees som en beskjeden affære. Likevel var Ivanovs beskjed til Ukraina klar. Han ville ikke nøle med å ta i bruk våpen for å forsvare fyrlyktene. Man kan spørre seg om ikke Russlands reaksjon i form av bevæpnet vakthold på samtlige fyrlykter på Krim, og videre direkte trusler om å ta i bruk våpen, er en overdimensjonert respons på Ukrainas invadering av én fyrlykt. For å forstå rasjonalet

¹⁸² *Itar-Tass Weekly News*, "Russian Official critical of Ukrainian statement on lighthouse." 13.januar 2006
URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=8861192>

¹⁸³ *Jane's Intelligence Digest*, New Black Sea Fleet Crisis. 10.02.2006.

¹⁸⁴ *People's daily online*. "Russia's Black Sea Fleet beefs up security after lighthouse seizure." 16. januar 2006
URL: http://english.peopledaily.com.cn/200601/16/eng20060116_235653.html Besøkt 14. mars 2010.

¹⁸⁵ Anna Arutunyan. "Week in review. Crimea lighthouse row critical, navy mulls action." *Moscow News*, 20.01.2006. URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=8890820>

¹⁸⁶ *Ibid.*

¹⁸⁷ *Ibid.*

bak Ivanovs uttalelser må vi forstå den russiske sides behov for å signalisere noe utover det ene tilfellet som omhandler fyrlykten. Kriseshåndteringsteori sier at en hendelse kan forstås som et uhell dersom en part er trygg på at motpartens utenrikspolitiske agenda ikke er til skade for en selv. Men den kan oppfattes som truende dersom den bygger opp om eller aktiverer en underliggende spenning mellom partene.¹⁸⁸ Ivanovs krasse reaksjoner kan tyde på at overtagelsen av fyrlykten fra russisk side ble sett i sammenheng med Ukrainas reaksjoner mot den russiske flåtens tilstedeværelse på Krim og at Russland derfor ønsket å vise styrke i sin respons.

I litteraturen om kriseshåndtering heter det at en parts omdømme er med på å styrke eller svekke den i det psykologiske spillet rundt kriseshåndteringen. Forsvarsminister Ivanovs trusler vil derfor ha større troverdighet dersom Ukrainas tidligere erfaringer med Russland er at de faktisk vil realisere truslene de kommer med. Et renommé for å slå hardt ned på provokasjoner, såkalt "renommé for handlekraft", kan skremme motparten fra å provosere i neste omgang.¹⁸⁹

En gang tidligere har russiske og ukrainske soldater trukket våpen mot hverandre i Sevastopol. Dette skjedde i 1994, mens delingen av den russiske og ukrainske marinen fremdeles pågikk. Kampen sto om en bygning reist av det ukrainske forsvarsdepartementet til å huse den ukrainske marinens og den russiske flåtens soldater. Konflikten oppsto på grunn av uenighet om bygningen skulle huse russiske eller ukrainske soldater ettersom både Eduard Baltin, kommandøren for den russiske Svartehavsflåten, og Vladimir Bezkorovanny, kommandør for den ukrainske marinen, hadde gitt tillatelse til sine soldater til å flytte inn. Konflikten eskalerte da Bezkorovanny satte opp vaktposter rundt bygningen. Som respons sendte Baltin inn 60 russiske marinesoldater for å overta bygningen med makt. 12 ukrainske marinesoldater fikk etter hvert hjelp av forsterkninger fra den ukrainske marinen og endte med å greie å ta kontroll over huset. De 60 russiske soldatene ble tilbakekalt.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Kjølborg, "Kriseshåndtering", 22.

¹⁸⁹ Snyder og Diesing, *Conflict among nations*, 185-186.

¹⁹⁰ Orischyuk, F. "Russia and Ukraine have measured swords with one another twice." *www.Rusnavy.com*. URL: <http://rusnavy.com/nowadays/concept/reforms/rusvsukr1.htm>

Snyder og Diesing hevder at en stat vil være spesielt motivert for å svare resolutt og handlekraftig i en sak hvor motparten anser objektet det strides om for å være av relativt lav interesse for staten. Dette siden fasthet i en mindre viktig sak vil levne liten tvil om reaksjonene i et tilfelle som er av større interesse for staten.¹⁹¹ Sett i lys av krisehåndtering kan det derfor ha vært Russlands tanke at en tydelig og kraftig respons ville kunne hindre at de ukrainske handlingene, eller provokasjonene, som Russland valgte å kalle dem, utartet seg. Ukraina hadde tross alt gitt tydelige signaler om at aksjonene ville fortsette. Rasjonalet bak Russlands sterke tilbakemelding kunne slik sett være en beskjed til Ukraina om å tenke seg om før de fortsetter med videre aksjonering mot fyrlykter eller mot andre mål i Sevastopol eller på Krim. Russland viste at de ikke tok lett på små foreteelser fra ukrainsk side og indikerte med det samme at større og mer alvorlige provokasjoner ville møtes på en enda strengere måte.

192

I hvilken grad partene lærer mellom casene er en diskusjon som ikke er direkte relevant for oppgavens problemstilling. Jeg vil imidlertid kort diskutere kritikken og derigjennom forsvare relevansen av bruken av begrepet i oppgaven. Snyder og Diesing stiller selv spørsmål ved i hvilken grad en stats renommé for handlekraft styrker partens forhandlingskraft i påfølgende kriser. Men de konkluderer med at sjansen for at "renommé for handlekraft" skal ha en effekt er størst dersom de konfronterende partene er de samme i den nye krisen som i forutgående kriser, og dersom krisene finner sted i samme geografiske område og med hensyn til lik type problemstilling som forrige krise.¹⁹³ Med tanke på dette er det sannsynlig at Russland og Ukraina vil påvirkes av de forutgående krisene i sin håndtering av den neste. Med andre ord at det er en læringseffekt mellom casene.

¹⁹¹ Snyder og Diesing, *Conflict among nations*, 186.

¹⁹² Orischyuk, F. "Russia and Ukraine have measured swords with one another twice." *www.Rusnavy.com*. URL: <http://rusnavy.com/nowadays/concept/reforms/rusvsukr1.htm>

¹⁹³ *Ibid.*

4.6.2 Bruk av internasjonale normer og standarder vs pressmidler

For å forsvare overtagelsen av fyrlyktsaken søkte Ukraina legitimitet i nasjonal og internasjonal lov. Ukraina ønsket legitimitet for sin sak fordi det ville gi sympati fra en tredjepart, være seg fra landets egen befolkning eller fra det internasjonale samfunn.

Ukraina støttet seg både på nasjonal og internasjonal lovgivning når de forsvarte sin overtagelse av fyrlykten på Jalta og forsøkte på den måten å styrke sin posisjon i forhandlingene. Anatoly Kinakh, Ukrainas nasjonale sikkerhets- og forsvarsrådssekretær, hevdet at Ukraina ville bruke ethvert middel under internasjonal og ukrainsk lov for å beskytte sine nasjonale interesser.¹⁹⁴ Ved å knytte egne argumenter opp mot internasjonale avtaler befestet Ukraina sine rettigheter opp mot et regelverk som er akseptert av en stor gruppe land. Det er en betraktelig større barriere for Russland å bryte internasjonalt anerkjente normer og regler enn å bryte Ukrainas nasjonale lovgivning.

Ukraina refererte også til landets plikter i forhold til Havrettskonvensjonen. Ukraina ratifiserte konvensjonen og innlemmet avtalen i sin lovgivning i 1995.

Havrettskonvensjonen gir spesielle rettigheter til sjøstater, men med signeringen av avtalen pålegges stater også plikter. Ifølge konvensjonen er det Ukrainas plikt å sørge for ro, orden og sikkerhet i landets territoriale farvann. Dette innebærer et ansvar for å sikre trygg navigasjon for fartøy som ferdes innen dette området. Talsmann fra det ukrainske utenriksministeriet, Vasyl Filipchuk, viser til at "responsibility for seafaring in its waters has been placed on Ukraine, and Ukrainian legislation bans the transfer for lease or privatisation of navigation and hydrographical facilities".¹⁹⁵

Ukraina brukte altså også nasjonal lovgivning som argument i sitt krav om rettighetene til fyrlyktene. Den ukrainske utenriksministeren forsvarte invasjonen av fyrlykten på Jalta med nettopp dette. Han hevdet:

¹⁹⁴ *Jane's Intelligence Digest*, New Black Sea Fleet Crisis. 10.02.2006.

¹⁹⁵ *Itar-Tass Weekly News*, "Russian FM calls for constructive dialogue on Black Sea Fleet." 18.01.2009 URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=8883362>

"Russia has been illegally utilizing all hydrographic navigational service facilities. In this case we are witnessing a legitimate process which derives directly from the Ukrainian legislature"... "There is no legal ground for Russia to claim that these facilities are of any relation to the Black Sea Fleet".¹⁹⁶

Russland var ikke villig til å diskutere omfordeling av fyrlykter med Ukraina fordi de ikke godtok premissene for en slik diskusjon. De påpekte at den russisk-ukrainske disputten rundt fyrlyktene var av internasjonal legal karakter og ikke på noen måte kunne løses med bakgrunn i nasjonal lovgiving. Russland støttes her av internasjonal traktatrett, hvor det heter at en stat ikke kan referere til en nasjonal lov for å rettfærdiggjøre brudd på en internasjonal forpliktelse. Dette ansees som et generelt prinsipp i internasjonal rett.¹⁹⁷

I stedet ga Russland Ukraina en mulighet til å bakke ut av konflikten med æren i behold - et såkalt forsonende trekk i krisehåndtering. Den russiske marinekommandøren admiral Vladimir Masorin uttaler: "I hope that an objective legal assesment of the incident by Ukrainian relevant agencies will confirm the adherence of Ukraine to civilized methods of the solution of problems in the Blacks Sea Fleet basing."¹⁹⁸ Uttalelsen kan sees på som et forsøk fra russisk side på å gi Ukraina en mulighet til å ta selvkritikk for sine handlinger gjennom egne nasjonale institusjoner. Gjennom oppfordringen ble Ukraina vist en vei ut av krisen som var i overensstemmelse med landets egne fundamentale interesser: Suverenitet og selvbestemmelsesrett.

Det forsonende trekket var imidlertid ikke særlig formildende etter Ukrainas oppfatning. Eksemplet viser hvordan hegemonen anerkjenner vasallstaters suverenitet kun dersom de ikke går på tvers av hegemonens spilleregler. Russland har gjentatte ganger vist at ukrainsk lovgivning respekteres så lenge den ikke går på bekostning av russiske interesser. Den russiske spesialutsendingen til Svartehavsflåten Vladimir

¹⁹⁶ Boris Kagarlitsky, "Ukraine –our closest enemy." *Eurasian Home* 18.januar 2005. URL: http://www.tni.org/detail_page.phtml?page=archives_kagarlitsky_closest&print_format=Y

¹⁹⁷ Shaw, *International Law*, 941.

¹⁹⁸ *Itar Tass Weekly News*, "Black Sea Command demands lighthouse back." 13. januar 2006. URL: <http://dlib.easview.com/sources/article.jsp?id=8861204>

Dorokhins uttalelse angående Nato-medlemskap representerte dette synet: "Ukraina har en legitim rett til å ta enhver avgjørelse de mener er viktig, men de bør ikke stå i motsetning til våre nasjonale interesser eller få oss til å måtte oppgi disse."¹⁹⁹ Russland var altså villig til å diskutere inntil et visst punkt, men truet med å forkaste flåteavtalen, noe som må sees på som en maktdemonstrasjon fra Russlands side.

Invasjonen av fyrlykten på Jalta ble fra russisk side sett på som et brudd på Svartehavsflåteavtalen. Også i denne saken ble det derfor truet med å forkaste hele avtalen. Den russiske marinekommandøren Vladimir Masorin hevdet at: "The capture of the lighthouse in Jalta may crash the whole framework of accords on the Black Sea Fleet."²⁰⁰

Denne uttalelsen innebar en alvorlig trussel siden avtalen er tett knyttet sammen med Vennskap og samarbeids-avtalen mellom de to partene. Det er innen dette rammeverket at Moskva offisielt anerkjenner den sovjetiske administrative grensen som offisiell grense mellom statene. Trusselen om å gi opp Svartehavsflåteavtalen som konsekvens av Ukrainas fyrlyktovertagelse var for så vidt også troverdig siden det innen internasjonal traktatsrett gis anledning til å si opp en en traktat dersom en part ikke overholder bestemmelsene som er inngått mellom partene. Dette ansees som et naturlig svar på en provokasjon.²⁰¹

I tillegg presset Russland den ukrainske regjeringen ved å uttrykke eksplisitt misnøye med den ukrainske regjeringens håndtering av fyrlyktsaken. Dette må anses som nok et trekk for å underminere den ukrainske regjeringens legitimitet overfor egen befolkning og overfor det internasjonale samfunnet. Uttalelsene tok spesielt for seg den ukrainske regjeringens manglende handlekraft, og det ble hevdet at regjeringens manglende evne til å ta tak i saken viste at Ukraina ikke hadde noen klar maktbase og at landets myndigheter manglet nødvendig disiplin og ansvarsfølelse:

¹⁹⁹ Tony Halpin, "Russia accused of looking for a fight over Georgia and Ukraine." *The Times*. 29.mai 2008. <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/europe/article4023082.ece?>

²⁰⁰Vladimir Ivanov og Oleg Yelensky, "Sergei Ivanov is prepared to to defend object YA-13 with arms." *Defence and Security*, 01.02 2006.

²⁰¹ Shaw, *International law*, 948.

"Ukraine's executive branch should make a tough statement regarding those who are trying to breach these accords, interrupt their actions and even open criminal proceedings against them. But this is not done; which underscores the governments weakness."²⁰²

En representant for underhuset i det russiske parlamentet, Vladimir Pekhtin, viste til den tidligere inngåtte gassavtalen mellom Russland og Ukraina i Astana som et eksempel på at det er mulig for de to partene å finne akseptable og passende løsninger på komplekse spørsmål.²⁰³ "It's inadmissible to politicize or fan this issue: one has to calmly clear up the situation with diplomatic instruments; not those used for staging "color revolutions."²⁰⁴

Som tidligere nevnt var utfallet av møtet i Astana at Ukraina måtte doble prisen for gass sammenlignet med året før. Utfallet var ikke veldig heldig for Ukrainas del.

4.6.3 Bruk av internasjonale fora vs. bilaterale avtaler

På grunn av fyrlyktsakens beskjedne omfang og karakter var det ikke et reelt alternativ for Ukraina å involvere internasjonale fora i denne saken.

Russland insisterte på at disputten rundt fyrlyktsaken skulle løses på et mellomstatlig nivå og med utgangspunkt i den bilaterale avtalen som fantes mellom partene. De viste til Svartehavsflåteavtlens artikkel 24, hvor det ble henvist til måten disputer skulle avgjøres på. "En felles kommisjon skal etableres for å avgjøre konflikter med hensyn til tolkning og innsettelse av avtalen."²⁰⁵ Fra ukrainsk side ønsket man også å forholde seg til flåteavtalen, men mente, i motsetning til Russland, at avtalen *ikke* dekket utleien av fyrlyktene på Krim til Russland. Det var altså uklarhet mellom partene om hvilke installasjoner på Krim som ble dekket av Svartehavsflåteavtalen. Årsaken til uklarhetene i Svartehavsflåteavtalen er interessant å se nærmere på fordi

²⁰² *Itar-Tass Weekly News*, "Lighthouse incident shows weakness of Ukrainian government.", 16. januar 2006. URL: <http://dlib.easview.com/browse/doc/8870721>

²⁰³ *Ibid.*

²⁰⁴ *Ibid.*

²⁰⁵ *Itar-Tass Weekly News*, "Black Sea Fleet command demands lighthouse back." 13. januar. 2006. URL: <http://dlib.easview.com/sources/article.jsp?id=8861204>

den illustrerer hvordan Russland brukte den bilaterale avtalen til å etablere sin makt i den mellomstatlige relasjonen.

Da Svartehavsflåteavtalen ble underskrevet ble det samtidig etablert en felles russisk-ukrainsk kommisjon. Denne var etablert med det mål for øye å skrive og signere 26 traktater vedrørende Svartehavsflåtens aktiviteter på Krim. Forslag og utkast til fordelingen av fasiliteter ble diskutert i perioden 1997 til 2003, men ti år senere var kun åtte slike traktater ferdigstillt.^{206/207} Dette uferdige spesifiseringsarbeidet kan forstås i henhold til en utbredt holdning i tiden etter Ukrainas uavhengighet og som til en viss grad også i dag er til stede blant russiske politikere. Holdningen gjenspeiler at russiske statsansatte i lang tid mente at Ukrainas uavhengighet skulle bli kortvarig og at det derfor var unødvendig å inngå langsiktige mellomstatlige avtaler mellom partene.²⁰⁸

Denne holdningen forteller at russiske statsansatte ikke tok Ukrainas selvstendighet på alvor. Den speiler også en stormakts holdning overfor en svakere stat. En stormakt vil gjerne se ulike sakskomplekser i sammenheng, slik at det er de samlede relasjoner og makt som bestemmer politikken.²⁰⁹ Med andre ord, for en mindre og svakere stat er det viktig at regler og forskrifter regulerer forholdet mellom statene fordi dette hindrer at det er den sterkestes rett som kontrollerer relasjonen. Avtaler med presise retningslinjer ville vært en fordel for en svakere part, mens fremforhandlede rammeverk vil være en fordel for den sterkere part fordi dette gir rom for at den sterkestes rett kan dominere relasjonen.

Det er sannsynlig at de uferdige avtalene var ment å tjene Russlands sak på Krim fordi uklarhet i fordelingen av fasiliteter ville gi Russland større alburom for egne interesser. At Russland, ifølge Ukraina, tjente gode penger på å videreleie lokaler de i utgangspunktet leide på Krim, er et godt eksempel på at Russland tok seg til rette

²⁰⁶ Vladislav Shurygin, "CIS defense. The third defense of Sevastopol." *Zavtra*, nr 18, 3-9.04. 2006.

URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=9461300>

²⁰⁷ Vladimir Socor, "Ukraine seeks control of Russian Naval Facilities on its soil." *Eurasia Daily Monitor*, 3 no. 13, 2006.

²⁰⁸ Tor Bukkvoll, "Off the cuff politics -Explaining Russia's lack of a Ukraine strategy." *Europa-Asia Studies*, 53, no8, (2001): 1143.

²⁰⁹ Kjølbberg, "Krisehåndtering –igjen aktuelt?" , 5.

innenfor rammeverket Svartehavsflåteavtalen ga, og på den måten dominerte innenfor rammene av avtalen.

4.6.4 Konklusjon

Overtagelsen av fyrlykten på Jalta var i utgangspunktet ikke en aksjon som ble fulgt opp av ukrainske myndigheter. Mye tyder på at Justsjenkos behov for å vise politisk styrke i forhold til Russland fikk myndighetene til å stille seg bak aksjonen mot fyrlykten. Hendelsen representerte dermed en politisk utfordring fra den ukrainske regjeringen til Russland. Ukrainas motivasjon var å få Russland til følge opp betingelsene i den mellomstatlige Svartehavsflåteavtalen. Russland på sin side oppfattet overtagelsen av fyrlykten som et brudd på flåteavtalen og ukrainsk sabotering av flåtens virke på Krim.

Fra russisk side ble håndvåpen tatt i bruk i forsvarsøyemed for å signalisere med hvilket alvor Russland oppfattet overtagelsen. Det ble også truet med ytterligere opptrapping av forsvaret, samt med en omfattende bruk av våpen dersom det viste seg nødvendig. Den forholdsvis resolute reaksjonen på overtagelsen av fyrlykten må sees i sammenheng med denne ene fyrlyktens symbolske betydning for Russlands generelle frustrasjon over Ukrainas vanskeliggjøring av flåtens virke på Krim.

Ukraina refererte til nasjonal lovgivning for å begrunne overtagelsen av fyret. Russland var på ingen måte interessert i å bøye seg for ukrainske argumenter da de hevder at Svartehavsflåteavtalen var bilateral og at alle tvister måtte løses gjennom enighet landene i- mellom, ikke gjennom et lands nasjonale lovgivning. I stedet presset Russland Ukraina til å gi seg på sine krav ved å true med å forkaste Svartehavsflåteavtalen ettersom denne ifølge Russland var brutt gjennom fyrovertagelsen. Russland svekket også Ukrainas sak ved å sette spørsmålstegn ved regjeringen og ukrainske politikeres evne til handlekraft og rasjonell handling.

I fyrlyktsaken kunne ukrainske myndigheter ikke styrke sin posisjon gjennom å henvende seg til internasjonale institusjoner ettersom saken var av svært lokal karakter. Russland styrket sin sak ved å holde hardt på at tvister måtte håndteres

innenfor rammene av den bilaterale Svartehavsflåteavtale, en avtale som, slik det beskrives i eksempelet, i utgangspunktet var designet til fordel for den mektigste parten i relasjonen.

5 Endelig konklusjon

I denne oppgaven har hensikten vært å analysere tre kriser i relasjonen mellom hegemonen Russland og anti-hegemonen Ukraina og gjennom dette sette søkelyset på den mellomstatlige relasjonens innflytelse på krisehåndteringen mellom partene. De tre krisene dreier seg om Svartehavsflåtens tilstedeværelse på Krim. Det teoretiske rammeverket for analysen har vært krisehåndteringsteori og hegemonteori. Teoriene har fungert som bakteppe for å analysere de tre konfliktsituasjonene, men også for å forstå årsaken til hvorfor konfliktene har oppstått.

Årsaken til at konfliktene har oppstått har jeg belyst gjennom å se på sammenhengen mellom de tre utfordringene som er beskrevet og hvorfor disse er så viktige med hensyn til de to statenes overordnede nasjonal interesser - Russlands ønske om å være hegemon vs. Ukrainas ønske om å være en uavhengig stat. Hovedpoenget med dette var å synliggjøre hvordan en hendelse som isolert/ objektivt sett ikke er av svært alvorlig karakter, kan oppfattes som svært truende idet den forbindes med viktigere og mer graverende nasjonale interesser for den enkelte part. Størstedelen av oppgaven er imidlertid viet til analysen av hegemon/ anti-hegemonkontekstens betydning for krisehåndteringen.

I det følgende vil jeg konkludere med hensyn til de to partenes bruk av midler i de tre casene. Hovedpoenget her er å få frem hvordan hegemon/ anti-hegemon konteksten har påvirket kost/nyttevurderingene i håndteringen av krisene. De to partenes bruk av militære midler drøftes først, deretter hegemonens bruk av bilaterale avtaler og pressmidler og så anti-hegemonens bruk av internasjonale normer og henvendelse til internasjonale fora. Til slutt diskuteres betydningen av læring mellom casene for konklusjonene i studien og teoriens fruktbarhet på en

Begge partene har tilgang til militære midler, men det er en betydelig forskjell i partenes militære styrke. I case en, Leieavtalens utløp, var bruk av **militære midler** ikke aktuelt. Muligheten for at de kunne blitt brukt dersom partene ikke hadde kommet

til enighet om en forlenget flåteavtale var tilstede, men hvordan det ville utartet seg spekuleres ikke i her. Signaliseringen mellom partene ble i hovedsak formidlet gjennom andre midler. På grunn av sin overlegne posisjon i relasjonen kunne Russland tillate seg å ignorere Ukrainas krav om å starte forberedelsene om tilbaketrekning av flåten fra Krim.

I casen Grensekonflikten var militære midler i aktiv bruk, men bare fra Ukrainas side. Ukraina signaliserte motstand gjennom vilje til forsvar, og i retorikken også vilje til angrep. Russland benyttet ikke i denne krisen på noe tidspunkt militære midler eller trusler om bruk av dem i krisehåndteringen. Denne konflikten var heller ikke av vital betydning for Russland. Ukrainas om vilje til å anvende militære midler viste at de ikke aktet å gi seg uten kamp. Signalene tjente den hensikt å øke prisen Russland eventuelt måtte betale for å ta i bruke militære midler overfor Ukraina.

Russland var underlagt sterke føringer på bruk av militære midler gitt sin overlegne posisjon vis a vis Ukraina, samt sitt ønske om å ha rollen som hegemon i regionen. Bruk av militære maktmidler i en konflikt med en militært svakere rustet stat kan raskt gi inntrykk av en ubalansert respons. Et slikt bilde av Russland er svært uheldig for landets anseelse i det internasjonale samfunn, men også i det nære utland. I Grensekonflikten representerte moloutbyggingen, selv under dekke av økologisk samvittighet, i seg selv en alvorlig trussel mot Ukraina og vikarierte for militære midler.

Interessant nok var det i Fyrlyktsaken, den minst alvorlige av de tre krisene, at Russland tok i bruk våpen i krisehåndteringen. Dette kan forklares av at Russland i dette caset er i forsvarsposisjon, og bruk av militære midler i forsvar er mer legitimt enn i en utfordrende rolle. Utover Russlands mulighet til bruk av våpen, hadde også våpenbruken den funksjon å heve Ukrainas terskel for å gå videre og eventuelt også trenge seg i andre installasjoner kontrollert av den russiske Svartehavsflåten. Russlands vilje til å slå hardt ned på utfordringer fra Ukraina i mindre hendelser, signaliserer Russland innstilling til større og mer alvorlige utfordringer fra Ukrainas side.

Generelt kan det se ut som at Russlands stilling som sterk part har begrenset landets bruk av militære maktmidler i krisehåndteringer. Kost/ nyttevurderingen i bruk av handlingsalternativer er kalkulert dithen at kostnadene ved bruk av militære midler har så store omkostninger for landets anseelse at de ikke tas i bruk mot en mindre stat. En hegemon er avhengig av aksept fra sine understøtter og fra det internasjonale samfunn. Militære maktmidler vil ikke fremme en slik aksept. Begrunnet maktbruk og signalisert vilje til å anvende militær makt har derfor vært nyttigere og viktigere for Ukraina fordi det har hevet terskelen for russisk bruk av makt.

Bilaterale avtaler og pressmidler er virkemidler hegemonen Russland har til rådighet. Inngåelse av bilaterale avtaler er en fordel for Russland fordi det innen en slik mellomstatlig avtale gis anledning for den sterkeste part å nyttiggjøre seg den overlegenhet i makt som den besitter. Eksemplene i casene viser at Russland har brukt bilaterale avtaler på en måte som på lengre sikt har ført til eller opprettholdt landets dominans i maktbalansen mellom partene.

I casen Leieavtalens utløp vises det til at Svartehavsflåteavtalen fra 1997 var med på å opprettholde strukturene fra Sovjettiden ved å besfeste Ukrainas gassavhengighet til Russland. I den forlengede flåteavtalen fra 2010 inngås et nytt "gasskompromiss" mellom partene som reelt sett forsterker skjevheten mellom partene. I Fyrlyktsaken vises det til at Svartehavsflåteavtalen fra 1997 bevisst er konstruert slik at presise retningslinjer mellom partene med hensyn til bruk av fasiliteter er utelatt. Dette til tross for at intensjonen var at retningslinjer skulle klargjøres. Spesielt for bilaterale avtaler er at de gjerne opererer utenfor medias og det internasjonale samfunnets oppmerksomhet. Dette er altså et middel som gir sterke føringer på relasjonen og som Russland kan benytte uten særlig kritiske blikk fra utenom-verdenen.

I alle tre casene har Russland gått aktivt inn for å, direkte eller indirekte, sette spørsmål ved ukrainske politikeres legitimitet. I Grensekonflikten og Fyrlyktsaken ble dette brukt med det mål å presse Ukraina til å oppgi sine mål - å ta del i forhandlinger om grenseavklaring i Kertsj og Asov og å oppgi forsøkene på å overta fyrlyktene på Krim. Interessant med dette middelet er at det underminerer et av Ukrainas viktigste

forhandlingskort ovenfor Russland. Dersom ukrainske politikerene ikke er troverdige, har også deres formaninger om krisehåndtering i henhold til legitime standarder lite troverdighet. Trussel om å forkaste Svartehavsflåteavtalen har flere ganger blitt brukt for å presse Ukraina til medgjørighet. Med en slik handling ugyldiggjøres Russlands anerkjennesle av Ukrainisk territorium.

Å referere til **internasjonale normer og regler samt å henvende seg til internasjonale fora** er midler anti-hegemonen Ukraina har i sin besittelse for å styrke sin forhandlingskraft ovenfor en hegemon. Midlene gir anti-hegemonen mulighet til å knytte samarbeidet med hegemonen opp mot mer allmenngyldige regler. Ukraina signalisere gjennom dette at misbruk av maktmidler fra Russlands side ikke vil kunne skje uten at dette får konsekvenser for Russland. Ukrainas referanser til internasjonale standarder er nyttig fordi dette øker prisen Russland må betale dersom det krenker Ukrainas suverenitet. Ved å misbruke maktmidler krenkes ikke bare Ukrainas suverenitet, Russland vil med det samme gjøre vold på internasjonal standarder for samhandling mellom stater. Eksemplene i oppgaven viser imidlertid at middelet har noen begrensninger.

Slik casene om Grensekonflikten og Fyrlyktsaken viser er bruken av dette middelet ikke uproblematisk. Troverdigheten til et middel er av avgjørende betydning i krisehåndtering. For at middelet skal være troverdig og kunne påvirke Russlands kost/nytte vurderinger må Ukrainas appell til det internasjonale samfunnet bli hørt. I Grensekonflikten ble Ukrainas ønske om støtte ikke tatt til følge på grunn av president Kutsjmas dårlige forhold til Vesten samt på grunn av den internasjonale krigen mot terror som fordret et godt samarbeidsklima mellom USA og Russland. Fyrlyktsaken var av en så lokal karakter at internasjonal innblanding ikke var aktuelt. Nyten av dette middelet for Ukraina er slik sett betinget noe som gjør middelet mindre forutsigbart og mindre effektivt til å heve terskelen for russisk misbruk av makt.

Krisehåndtering handler om kommunikasjon gjennom signalisering og midler. Hva en part signaliserer og hvilke midler som tas i bruk beror på en tolkning av motstanderens signaler. En forståelse av den andre part er slik sett en forutsetning for håndteringen.

Implisitt i dette ligger at motparten lærer fra et tidligere erfaring når de håndterer en kritisk situasjon ovenfor en annen stat. På samme måte viser oppgaven at håndteringen av en krise ikke skjer uavhengig av tanken om forebyggingen av en neste. Eksempel på dette er Russlands kraftige reaksjon i møte med overtagelsen av fyrlykten på Jalta. Russland ønsket å signalisere noe utover det ene tilfellet. Dette viser at aktørene ikke bare lærer fra et case til et annet, men at de også drar med seg lærdom inn i fremtiden ved å forsøke å forebygge nye kriser.

Aktørene lærer av tidligere erfaringer, noe som skaper forventninger og som igjen påvirker partenes kost/nytte vurderinger. At aktørene lærer fra case til case er slik sett en forutsetning for for analysen, og vil ikke forringe konklusjonene av den.

Krisehåndteringsteori var i utgangspunktet utviklet for analyse av symmetriske relasjoner, teorien må imidlertid sies å ha vært fruktbar også i analysen av den asymmetriske relasjonen mellom Russland og Ukraina. En moderasjon av begrepet ”krise” har vært nødvendig for å tilpasse teorien til den asymmetriske konteksten. I tillegg kan det synes som de militære midlenes sentrale posisjon i krisehåndteringen er noe dempet i forhold til analyser av mer klassiske karakter. Dette til tross har krisehåndteringsteorien vist seg robust også i analyser av asymmetriske relasjoner.

Russland er en sterk stat, omgitt av mange mindre og svakere stater. Mange av de tidligere sovjetstatene har en svakt utviklet nasjonal identitet og har i likhet med Ukraina utviklet avhengighetsforhold til Russland både økonomisk og politisk. Ønsket om selvstendighet versus behovet for trygghet og stabilitet som en sterk tilknytning til Russland kan gi, er et dilemma for flere stater enn Ukraina. Oppgaven kan sees som et bidrag til å forstå gnisninger og konflikter i relasjonene mellom tidligere sovjetstater og Russland i lys av denne konteksten. I tillegg kan oppgaven være et bidrag til videre forskning på dynamikk mellom land i asymmetriske relasjoner.

Litteraturliste

Bøker

Bugajski, Janusz. *Cold Peace. Russia's New Imperialism*. London: Praeger Publishers, 2004.

Bull, Hedley. *The Anarchical Society: A study of order in World Politics*. New York: Columbia University Press, 1977.

Cox, Robert, "Social Forces, States and World Orders". I *Approaches to World Order*, Redigert av Robert Cox og Timothy Sinclair, 84-123. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

George, Alexander L. and Bennett, Andrew. *Case Studies and Theory Development in the Social Science*. London: MIT Press, 2004.

Hedenskog, Jakob og Larsson, Robert. L. *Russian leverage on the CIS and the Baltic states*. Stockholm: Swedish Defence Research Agency, 2007.

Hermann, Charles F. "Some issues in the study of international crisis." I *International Crisis: Insight from Behavioral Research*. Redigert av Charles F. Hermann, 3-17. New York: The Free Press, 1972.

Hryb, Olexander. Russia-Ukraine (Crimea). I *Border and Territorial Disputes of the World*. Redigert av Peter Calvert, 356-363. London: John Harper Publishing, 2004.

Lebow, Richard Ned. *Between Peace and War. The Nature of International Crisis*. London: The Johns Hopkins University Press Ltd, 1981.

Paul, Thazh Varkey. *Asymmetric Conflicts: War Initiation by Weaker Powers*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.

Rosenthal, Uriel, Charles, Michael T., 'T Hart, Paul. "The world of crisis and crisis management." I *Coping with Crisis: The management of disaster, riots and terrorism*, red. Uriel Rosenthal, Michael T. Charles, Paul 'T Hart, 3-33. Illinois, USA: Charles C Thomas Publisher, 1989.

Shaw, Malcolm N. *International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

Snyder, Glenn H. og Diesing, Paul. *Conflict among nations. Bargaining, decision making, and system structure in international crisis*. New Jersey: Princeton University Press, 1977.

Sundelius, Bengt. Stern, Bengt. Bynander, Fredrik. *Krishantering på Svenska –Teori och Praktik*. Lund: Nerenius & Santérus Förlag, 2006.

Tsebelis, George. *Nested Games. Rational Choice in Comparative Politics*. California: University of California Press, 1990.

Watson, Adam. *The Evolution of International Society*. London: Routledge, 1992.

Artikler

Bukkvoll, Tor. "Off the cuff politics -Explaining Russia's lack of a Ukraine strategy." *Europa-Asia Studies*, 53, no8, (2001): 1141-1157.

Cooley, Alexander og Dubovyk, Volodymyr. "Will Sevastopol survive? The triangular politics of Russia's naval base in Crimea." *Ponars Eurasia Policy Memo*, nr 47, (2008): 1-7.
URL: <http://ceres.georgetown.edu/esp/ponarsmemos/page/63386.html>

Dubinina, Yuri. "Historical Struggle for the Black Sea Fleet." *Russia In Global Affairs*, no 1, januar-mars, (2007).
URL: <http://eng.globalaffairs.ru/numbers/18/1095.html>

George, Alexander L. "Crisis Management: The Interaction of Political and Military Considerations". *Survival* sept/okt, (1984): 223-234.

Kjøberg, Anders. "Krisehandtering". *Internasjonal Politikk* 49, nr 1 (1991): 19-31.

Kjøberg, Anders. "Krisehandtering –igjen aktuelt?" *Norsk Militært Tidsskrift*. 178, no 4 (2008): 4-14.

Kjøberg, Anders. "Internasjonale kriser." *Internasjonal Politikk* 48, no.4 (1990): 511-519.

Kryukov, N.A. "Evolution of Russian Ukrainian relations: the legal status of the Black Sea Fleet." *Military Thought*, no. 2, April-June (2006): 120-132.
URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=9675376>

Kuzio, Taras. "Russian-Ukrainian Strategic Partnership in Ruins." *RFE/RL Newslines*, 7, no 203 del II. (2003). URL: http://www.taraskuzio.net/media21_files/russia_ukraine.pdf

Kuzio, Taraz. "Ukraine asks Russia to begin preparations for withdrawing Black Sea Fleet." *Eurasia Daily Monitor* 2, no 77 (2005).

Musatov, Vladimir. "Russian-Ukrainian treaty ratified." *International Affairs*, 45 no. 2 (1999): 154-162.

Piven, Oleg Alekseevich. "Russia's Black Sea Fleet in the Crimea: Results and Prospects of Development." *Military Thought*, Juli (2008): 25-37.

Plokhyy, Serhii. "The city of glory: Sevastopol in Russian historical mythology ." *Journal of Contemporary History*, 35, no3 (2000): 369-383.

Sanders , Deborah. "Rhetoric and Reality: Can Ukraine create an effective Navy to protect its interests in the Black Sea?" *European Security*, 16, no. 2 (2007): 143-161.

Sherr, James. "Russia-Ukraine rapprochement? The Black Sea Fleet Accords." *Survival*, 39, no. 3 (1997): 33-50.

Smith, Graham. "The Mask of Proteus: Russia, Geopolitical Shift and the New Eurasianism." *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series* 24, no.4(1999).

Socor, Vladimir. "Ukraine seeks control of Russian Naval Facilities on its soil." *Eurasia Daily Monitor*, 3, no.13, (2006).

Socor, Vladimir. "Putin offers Ukraine 'protection' for extending Russian black sea fleet's presence." *Eurasia Daily Monitor*, 3, no.200, (2006).

Underdal, Arild. "Can we in the study of international politics do without the model of the state as a rational, unitary actor? A discussion of the limitations and possible fruitfulness of the model, and its alternatives." *Internasjonal Politikk*, 42, no.1 (1984): 63-81.

Wilkinson, Davis. "Hégemonía: hegemony, classical and modern." *Journal of world-system research*, XIV, no. 2 (2008): 119-141.

Avis/magasin-artikler med forfatter²¹⁰

Arutunyan, Anna. "Week in review. Crimea lighthouse row critical, navy mulls action." *The Moscow News*, 20.01.2006.

URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=8890820>

Bezkorovainy, Vladimir. CIS Defense. "Black Sea Fleet accords should not serve as a screen for Russian politicians." *Defence and Security*, 21. 09. 2005.

URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=8274716>

Bjerkan, Jon Kaare. "Konflikten: Georgia og Sør Ossetia." *Nrk.no*, 08.08.2008.

URL: <http://www.nrk.no/nyheter/utenriks/1.6168840> hentet 22.juli.2009

Chang, Muncel. "Exclusive Economic Zones." *About.com:geography*, 7. 11. 2000.

URL: <http://geography.about.com/library/misc/uceez.htm> Besøkt 23.11.2009.

Igor Fedyukin, Aleksei Nikolsky, Oleg Gavrish. "Border guards to remain on Tuzla." *Vedomsti*, 27.oktober 2003.

Halpin, Tony. "Russia accused of looking for a fight over Georgia and Ukraine." *The Times*, 29.05. 2008.

URL: <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/europe/article4023082.ece?>

Ivanov, Vladimir og Yelensky, Oleg. "Sergei Ivanov is prepared to to defend object YA-13 with arms." *Defence and Security*, 01.02. 2006.

Ivzhenko, Tatiana. Verlin, Yevgeny. Plugatarev, Igor. Sinelnikov, Oleg. Bondarenko, Maria. "CIS Defence. Kuhma prepares for war with Russia." *Defence and Security*, no.123, 24.10.2003.

URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=5466935>

Kagarlitsky, Boris. "Ukraine –our closest enemy." *Eurasian Home*, 18.01. 2005.

http://www.tni.org/detail_page.phtml?page=archives_kagarlitsky_closest&print_format=Y

²¹⁰ For de aller fleste av de følgende avis og magasin- artiklene følger en URL adresse. For et fåtall av dem har det ikke lyktes meg å oppdrive URL. Artiklene kan imidlertid finnes ved å skrive inne artikkelnavn og dato i søkemotoren for databankene eastview.com /janes.com.

Kravchenko, Vladimir. "Who will win the Tuzla Game?" *Zerkalo Nedeli*, 18-23. 09. 2003. 1-7. URL: <http://www.mw.ua/1000/1030/43244/besøkt> 20.10.2009.

Luke, Harding. "Ukraine extends lease for Russia's Black Sea fleet." *The Guardian*, 21.04. 2010.

URL: www.guardian.co.uk/world/2010/apr/21/ukraine-black-sea-fleet-russia/print

Makymiuk, Jan. "Crimea lighthouse becomes another bump in Ukrainian-Russian relations." *Radio free Europe. Radio Liberty*, 23.01.2006

URL: <http://www.rferl.org/content/article/1064988.html>

Mikhail Melnik, "Ukraine to take stock of Black Sea Fleet facilities." *Itar-Tass Weekly News*, 18.02.2006.

Mukhin, Vladimir. "Military Status. Sabre-rattling by Moscow." *Defence and Security*, 24.09. 2003.

Orischyuk, F. "Russia and Ukraine have measured swords with one another twice."

www.Rusnavy.com. Ingen dato oppgitt på nettsiden.

URL: <http://rusnavy.com/nowadays/concept/reforms/rusvsukr1.htm>

Petrov, Vladimir. "Ukraine proposes schedule for the phased withdrawal of Russian Black Sea Fleet." *Janes Daily Watch*, 23.04. 2008.

Pop, Valentina. "Ukraine drops Nato membership bid." *EUobserver.com*, 04.06.2010.

URL: <http://euobserver.com/13/30212>

Roman, Woronowycz. "Russian-Ukrainian dispute over Tuzla escalates." *The Ukrainian Weekly*, 26.10.2003. 1, og 11.

URL: <http://www.scribd.com/doc/12836291/The-Ukrainian-Weekly-200343>

Schemann, Serge. "Russian Parliament votes a claim to Ukrainian port of Sevastopol." *New York Times*, 10.07. 1993.

URL: <http://www.nytimes.com/1993/07/10/world/russian-parliament-votes-a-claim-to-ukrainian-port>

Shurygin, Vladislav. "CIS defense. The third defense of Sevastopol." *Zavtra*, nr 18, 3-9.04. 2006.

URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=9461300>

Silina, Tatiana. "We won't get thrashed on Tuzla." *Zerkalo Nedeli*, nr 41, 25-31.10.2003.
URL: <http://www.mw.ua/1000/1030/43418/>

Stalsberg, Trine. "Russland skjøt ned fly." *Nettavisen*, 26.05.2008.
URL: <http://www.nettavisen.no/utenriks/article1937861.ece> Besøkt 31. 08. 2010.

Stepanenko, Svetlana. "Russians on the sea of Asov." *Vremya Novostei*, 13. 10.2003.
URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=5409467>

Svetlana, Stepanenko. "We won't fight for Tuzla." *Defence and Security*, no. 122, 22.10.2003. URL: <http://dlib.eastview.com/sources/articles.jsp?id=5447445>

Trondsen, Flemming. "Putin advarer Ukraina mot å bli Natomedlem." *Aftenposten.no*, 28.06.08 URL: <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article2511231.ece> Besøkt 31.august. 2010.

Woronowycz, Roman. "Outgoing NATO secretary-general takes a last trip to Ukraine." *The Ukrainian Weekly*, 26. 10. 2003, 3.
URL: <http://www.scribd.com/doc/12836291/The-Ukrainian-Weekly-200343>

Woronowycz, Roman. "Russian-Ukrainian dispute over Tuzla escalates." *The Ukrainian Weekly*, 26.10.2003. 1, og fortsetter 11.
URL: <http://www.scribd.com/doc/12836291/The-Ukrainian-Weekly-200343>.

Avis/magasin-artikler uten forfatter

Defence and Security. "Military Status. Construction of a naval base in Novorossisk will begin in 2005," no 110, 24.09.2010.
URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=5314982>

Defence and Security. "Why does Russia build a dam in the Kerch Strait?", nr. 123, 24.10.2003.
URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=5466952>

Defence and Security. "WPS Analysis. Military consequences of gas war," nr. 148, 26.12.2006.
URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=8788098>

IISS Strategic Comments "Reviving Russia's navy. Putin's new Doctrine," 6, nr. 6, (2000):1-2. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/1356788000662>

Itar-Tass Weekly News. "Russian Official critical of Ukrainian statement on lighthouse," 13.01.2006.
URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=8861192>

Itar-Tass Weekly News. "Black Sea Fleet command demands lighthouse back," 13. 01. 2006.
URL: <http://dlib.easview.com/sources/article.jsp?id=8861204>

Itar-Tass Weekly News. "Lighthouse conflict is another provocative act vs. Russia.", 13.januar 2006

Itar-Tass Weekly New. "Lighthouse incident shows weakness of Ukrainian government," 16. 01. 2006.
URL: <http://dlib.eastview.com/browse/doc/8870721>

Itar-Tass Weekly News. "Putin signs document to create BSF base in Novorossiisk," 17.09.2003.
URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=5267653>

Itar-Tass Weekly New. "Russia awaits explanations from Kiev re Yalta Lighthouse seizure," 17. 01. 2006.
URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=8877574>

Itar-Tass Weekly News. "Russian FM calls for constructive dialogue on Black Sea Fleet," 18.01.2009.
URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=8883362>

ITAR-TASS Daily, "Ukraine not to renew agreement on Black Sea Fleet with Russia." 24.mai 2008.

Jane's Intelligence Digest. "Russia's threat to Ukraine," 24.09. 2003. URL: <http://www.janes.com/articles/Janes-Intelligence-Digest-2003/Russia-s-threath-to-Ukraine-html>

Jane's Intelligence Digest. "New Black Sea Fleet Crisis," 10. 02. 2006. URL: www.janes.com

KievPost. "Protests as Ukraine backs Russian base extension," 27.04. 2010. URL: www.kievpost.com/news/nation/detail/65147/print/

Moscow news. "Ukrainian Officials wants Russia's Black sea fleet out of Crimean Waters," 29.august 2005.
URL: <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=5314980>

People's daily online. "Russia's Black Sea Fleet beefs up security after lighthouse seizure," 16. 01.2006
URL: http://english.peopledaily.com.cn/200601/16/eng20060116_235653.html

People's daily online. "Russia's claim to Yalta lighthouse has no legal basis: Ukraine Foreign Ministry," 15. 01. 2006.
URL: http://english.peopledaily.com.cn/200601/15/eng20060115_235611.html

People's daily online. "Russia warns Ukraine against changing Black Sea Fleet deal. 28.desember 2005," 28.12.2005.
URL: http://english.peopledaily.com.cn/200512/28/eng20051228_231189.html

Russia Today. "Ukraine to increase rent for Russian fleet by up to 25 times," 02.09. 2008.
URL: <http://www.russiatoday.com/news/news/29814>

Rapporter

Bruusgaard, Kristin Ven. Fiskerikonflikter i Barentshavet –potensiale for eskalering? En komparativ studie av russiske reaksjonsmønstre under oppbringelsen av 'Tsjernigov'(2001) og 'Elektron'. (2005) FFI-rapport (2006)

Bukkvoll, Tor og Kjølberg, Anders. Liaisons dangereuses –political relationships in the Nato, Russia and Ukraine triangle. FFI-rapport (2001).

Lindaas, Ole A. Krisehåndtering og kriseforebygging. Nupi-rapport nr 188 (1995).

Mowle, Thomas S. og Sacko, David, H. "The Unipolar dilemma: Bandwagons, the Balkans and Baghdad." Forskningsrapport presentert på ISA Konferansen, (2004).

Rø, Johannes. Hva er rettferdig krig i et asymmetrisk trusselbilde? En normativ diskusjon av USAs forkjøpskrigspolitikk. Institutt for Forsvarsstudier Info nr. 4 (2006).

Forelesningsnotat

Malnes, Raino. "Lecture notes on conflict theory". (Forelesningsnotater fra forelesning i Fredsstudier på den Internasjonale Sommerskolen, Universitetet i Oslo, 1991-1994).

Nettadresser

FN-pakten.

URL:http://www.fn.no:8080/fn/fn_avtaler/fn_pakten (besøkt 09.09.2009).

Law of Ukraine on the exclusive (marine) economic zone of 16 May 1995. URL:
http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/UKR_1995_Law.pdf (besøkt 01.02. 2010).

Socor, Vladimir. "Putin's Black Sea Fleet proposal Testing Ukraine." *Black Sea Security Program, Harvard University*, 01.11 2006.

<http://www.harvard-bssp.org/bssp/publications/124> (besøkt 04. 05.2009)

The World Ocean. Concept of the Purpose Oriented Federal Program. 11.01.1997.

URL: <http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/CDONEW22.htm> (besøkt 02.02.2010).

Ukrainas grunnlov. Kapittel 1, Artikkel 9, punkt 2.

URL <http://www.rada.gov.ua/const/conengl.htm> (besøkt 12. 12. 2009).

Wyrzykowska, Monica. "Russo-Ukrainian Agreement on Black sea fleet renewal leaves Nato door still open." *The Atlantic council of Canada* 21.05. 2010.

URL: <http://atlantic-council.ca/?p=1626> (besøkt 24.08.2010)

